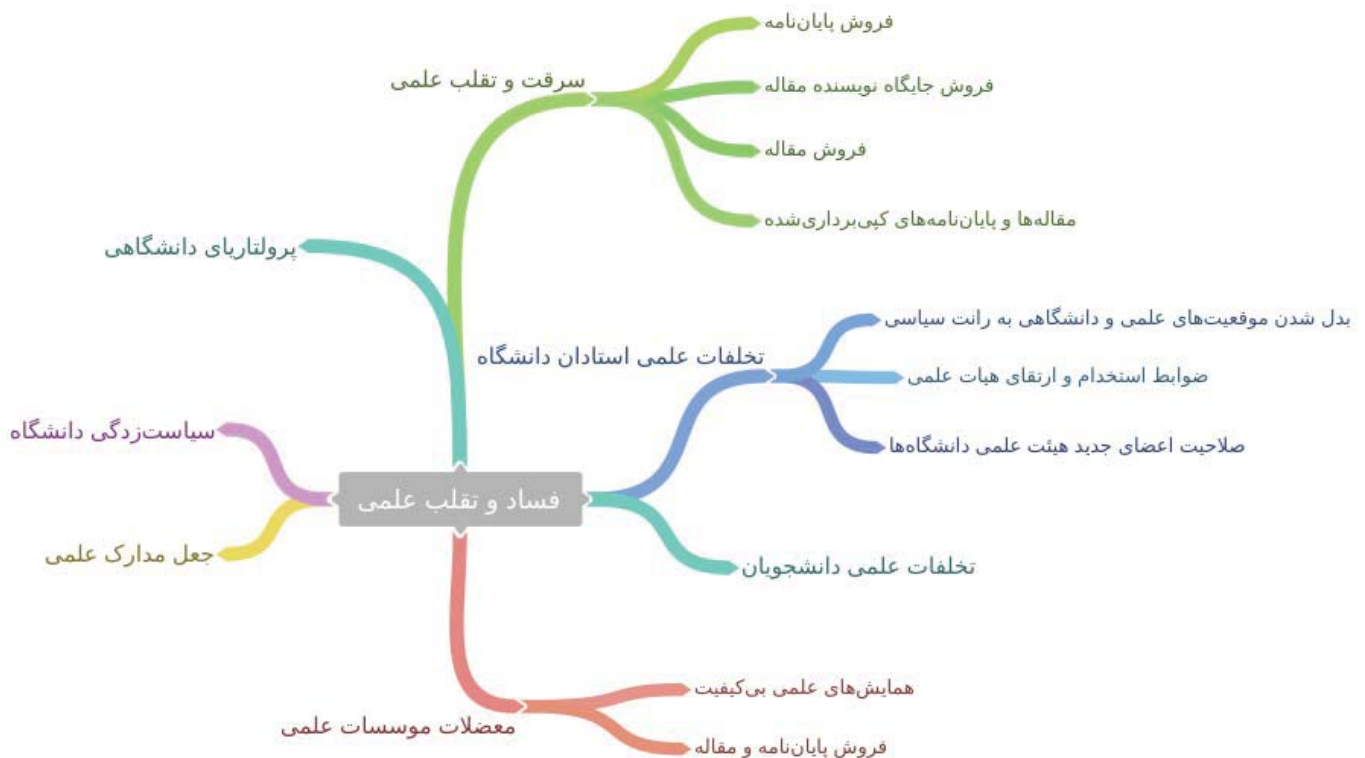

فساد علمی نه مسئله‌ای اخلاقی که مسئله‌ای ساختاری است. برآوردی از میزان، شدت و گستردگی این موضوع به صورت رسمی و عمومی منتشر نشده است اما شواهد رو زمینی میدانی درباره خرید و فروش پایان‌نامه، مقاله، ISI و غیره در

اطراف میدان انقلاب شهر تهران به راحتی قابل مشاهده است. از طرف دیگر نبود رابطه ارگانیک میان دانشگاه و صنعت یا دانشگاه و دستگاه بوروکراتیک دولتی، ساختاری را شکل داده است که مقابله با فساد علمی ضرورتی برنمی‌انگیزد. نشانه‌های ضعیف تبدیل شدن این فساد علمی به مسئله‌ای دارای اولویت در سال

فساد و تقلب علمی ۳۵

۱۳۹۵ نیز همچنان وجود داشت. موضوع تصویب لایحه‌ای برای مقابله با پایان‌نامه فروشی از زبان دبیر شورای عالی انقلاب فرهنگی، موضوع حذف مقاله‌های نویسندگان ایرانی از مجله معتبر نیچر و واکنش‌های مقامات به آن از جمله این موارد است. همزمان استادان دانشگاه (به ویژه در حوزه علوم انسانی) به دو دسته موافقان برخورد قانونی و قضایی و مخالفانی تقسیم شده‌اند که حمایت از استقلال و آزادی علمی و پالایش درون‌نهادی را کارساز می‌دانند. در میانه مباحث دانشگاهی، عبارت پرتین «پرولتاریای دانشگاهی» نیز از زبان بعضی از منتقدان آموزش عالی در ایران شنیده می‌شود: بازار کار غیررسمی اما دائم فارغ‌التحصیلان مازاد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/35

مشارکت کنید:

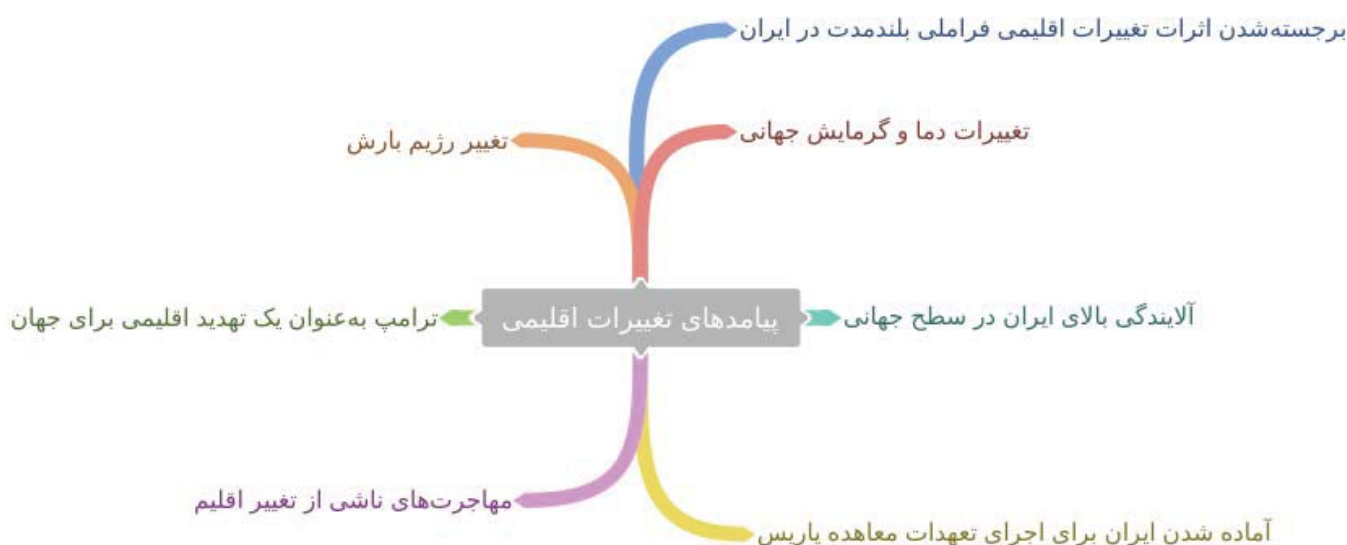
تغییر اقلیم فرآیندی بلندمدت است و اثرات این تغییرات در طی دهه‌ها مشخص می‌شود. همچنین نباید از نظر دور داشت که بخش مهمی از آنچه به عنوان تغییرات اقلیمی از آن یاد می‌شود تغییرات جوی است و همین تفاوت باعث شده برخی کارشناسان واژه

نوسانات آب‌وهوایی را عنوان مناسب‌تری بدانند. بارش برف در استان‌های گیلان و مازندران و یا کاهش بارندگی در مناطق کوهستانی از جمله این تغییرات الگوهای آب‌وهوایی است. به گفته رئیس سازمان حفاظت از محیط زیست ریزگردهای خوزستان نمودی از تغییرات اقلیمی

۳۶

پیامدهای تغییرات اقلیمی

است و این نشان‌دهنده جدی بودن این تغییرات و آثار سوء آن در ایران است. از حدود نیم قرن پیش تاکنون اثرات تغییرات اقلیمی همچون مهاجرت‌های ناشی از تغییر اقلیم و تغییرات دما در کشور جدی بوده و همچنان از اهمیت بالایی برخوردار است. در سال ۲۰۱۶ توافق پاریس اقدام مهمی در سطح جهانی برای کنترل آثار سوء ناشی از فعالیت‌های انسانی در گرمایش زمین بود که کشور ما نیز از امضاکنندگان مشروط آن است. اجرای مشروط تنها بخشی از تعهدات ایران در معاهده پاریس به معنای تحولی جدی در بخش‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و حکمرانی در ایران خواهد بود. برای مثال، نوسازی فناوری صنایع آلوده‌کننده به ویژه صنایع نفت و گاز، نیازمند پایداری برجام و آزادی نسبی روابط اقتصادی خارجی ایران است؛ تعطیلی برخی از کارخانه‌های آلوده‌کننده به بیکاری، فقر و بحران‌های اجتماعی دامن خواهد زد و اجرای برخی از سیاست‌های کم‌کربن به منافع اقتصادی و سیاسی گروهی از قدرت‌مندان آسیب خواهد رساند. موفقیت جهانی ایران در کمک به کاهش پیامدهای مخرب تغییرات اقلیمی، به تدریج با به اجرا درآمدن برخی از سیاست‌ها و برنامه‌ها در سال ۱۳۹۶ وضوح و شفافیت بیشتری خواهد یافت.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/36

مشارکت کنید:

سوء مصرف مواد یکی از معضلات مهم و حساس ایران است که به طور هم‌زمان چالشی بزرگ پیش روی حوزه‌های اجتماعی، خانواده، سلامت، زنان، جوانان و نیز حوزه‌های سیاسی و قضایی قرار می‌دهد. جانشین بازرسی ستاد مبارزه با

۳۷

سوء مصرف مواد

مواد مخدر کشور می‌گوید اعتیاد به مواد مخدر جزء پنج آسیب اجتماعی شناسایی شده مهم در کشور است. به گفته مشاور مدیر کل دفتر تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر کشور، سوء مصرف مواد روزانه موجب مرگ ۹ نفر در ایران می‌شود. با وجود تصویب قوانین مجازات کیفری برای

مصرف کنندگان مواد مخدر و مشروبات الکلی، و نیز تأمین و افزایش بودجه‌های درمانی، آموزشی و فرهنگی برای مهار رشد اعتیاد، سوء مصرف مواد در ایران همچنان معضلی جدی و اساسی تلقی می‌شود تا جایی که برخی از آن با عنوان پاشنه آشیل کشور یاد می‌کنند. از سوی دیگر، اعتیاد به عنوان آسیبی اجتماعی ابعاد جدیدی همچون پایین آمدن سن اعتیاد و افزایش سوء مصرف مواد در میان زنان یافته است به طوری که ۵۸ درصد مصرف کنندگان مواد زیر سن ۳۴ سال هستند. پیامدهای سوء مصرف مواد و مصرف مواد مخدر همچون سال‌های گذشته در ۱۳۹۶ هم دارای اهمیت بالایی برای جامعه ایران خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/37

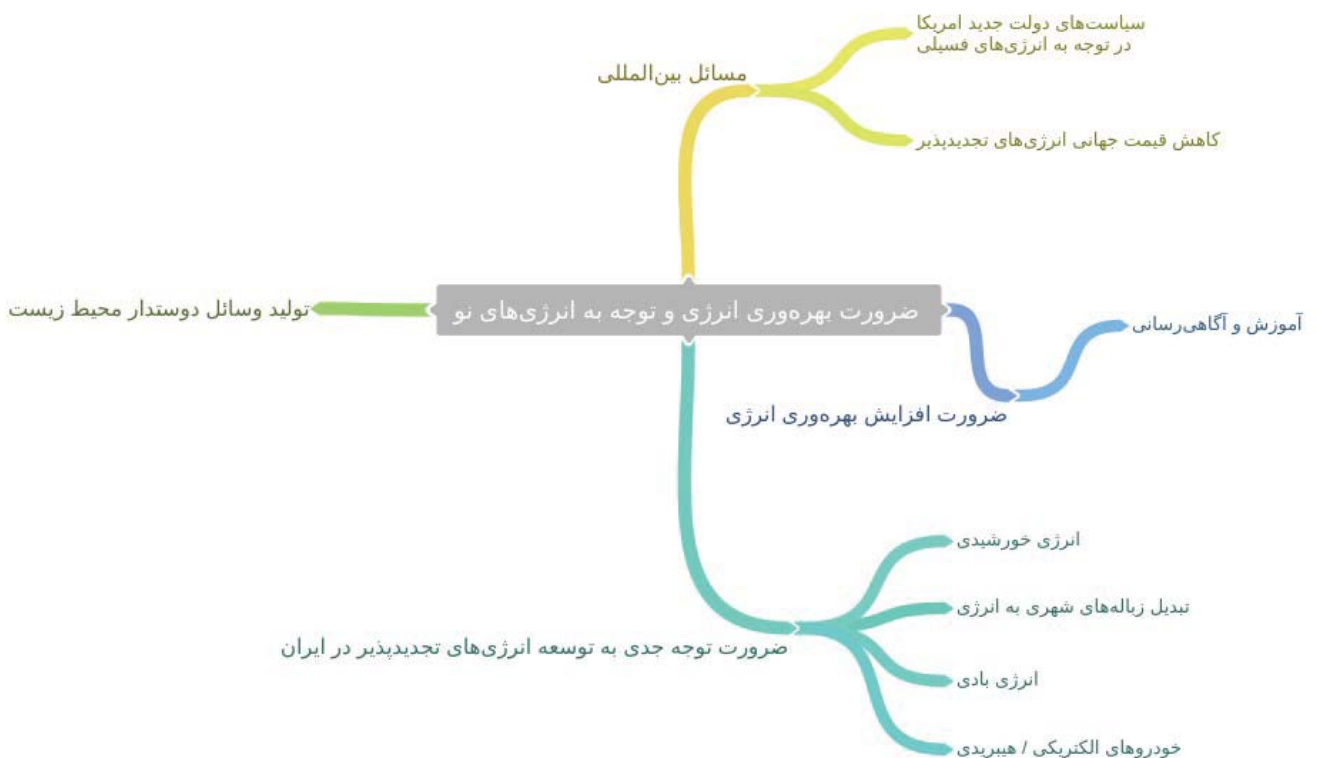
مشارکت کنید:

تغییر رویکرد شرکت‌های بین‌المللی نفت و گاز و شرکت‌های ملی نفت در سایر کشورهای نفتی از یک «تولیدکننده نفت و گاز» به یک «تامین‌کننده انرژی»، زمینه‌ساز ماموریت‌های جدید این شرکت‌ها در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر بوده است. اما در ایران بخش انرژی کشور با چالش‌های مختلفی از بهره‌وری پایین منابع و فناوری‌های استخراج، تولید یا انتقال انرژی تا قیمت‌گذاری نامناسب و

افزایش مصرف روبرو است. در سال ۱۳۹۵ سند ملی راهبردی انرژی کشور به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید که

۳۸ ضرورت بهره‌وری انرژی و توجه به انرژی‌های نو

در آن ضمن رعایت الزامات زیست محیطی به ارتقاء بهره‌وری انرژی توجه ویژه شده است. همچنین در راستای معاهدات و رویکردهای جهانی و تغییر در بازار انرژی ضرورت توجه بیشتر به قابلیت‌های ژئوپلیتیک و توان بالای کشور در حوزه‌های مختلف انرژی‌های تجدیدپذیر از انرژی خورشیدی، باد و زمین‌گرایی تا انرژی‌های بایو باید در دستور کار سازمان‌های متولی انرژی قرار گیرد. از سوی دیگر وابستگی کشور به منابع نفت و گاز در سال‌های گذشته نیاز به تغییر رویکرد و تأمین زیرساخت‌های جدید را دوچندان می‌کند. یکی از دستاوردهای مطلوب بهبود روابط با کشورهای صنعتی جهان پس از برجام می‌تواند در حوزه انرژی باشد که در سال ۱۳۹۵ با برخی پیمان‌های نفتی و نیز قراردادهای بخش خودرو و حمل و نقل ابعادی از این امکانات دیده شد اما ضروری است که این روند در سال ۱۳۹۶ با تبادل دانش و سرمایه در حوزه بهره‌وری و توجه به انرژی‌های نو به سمت پایداری بیشتر حرکت کند.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/38

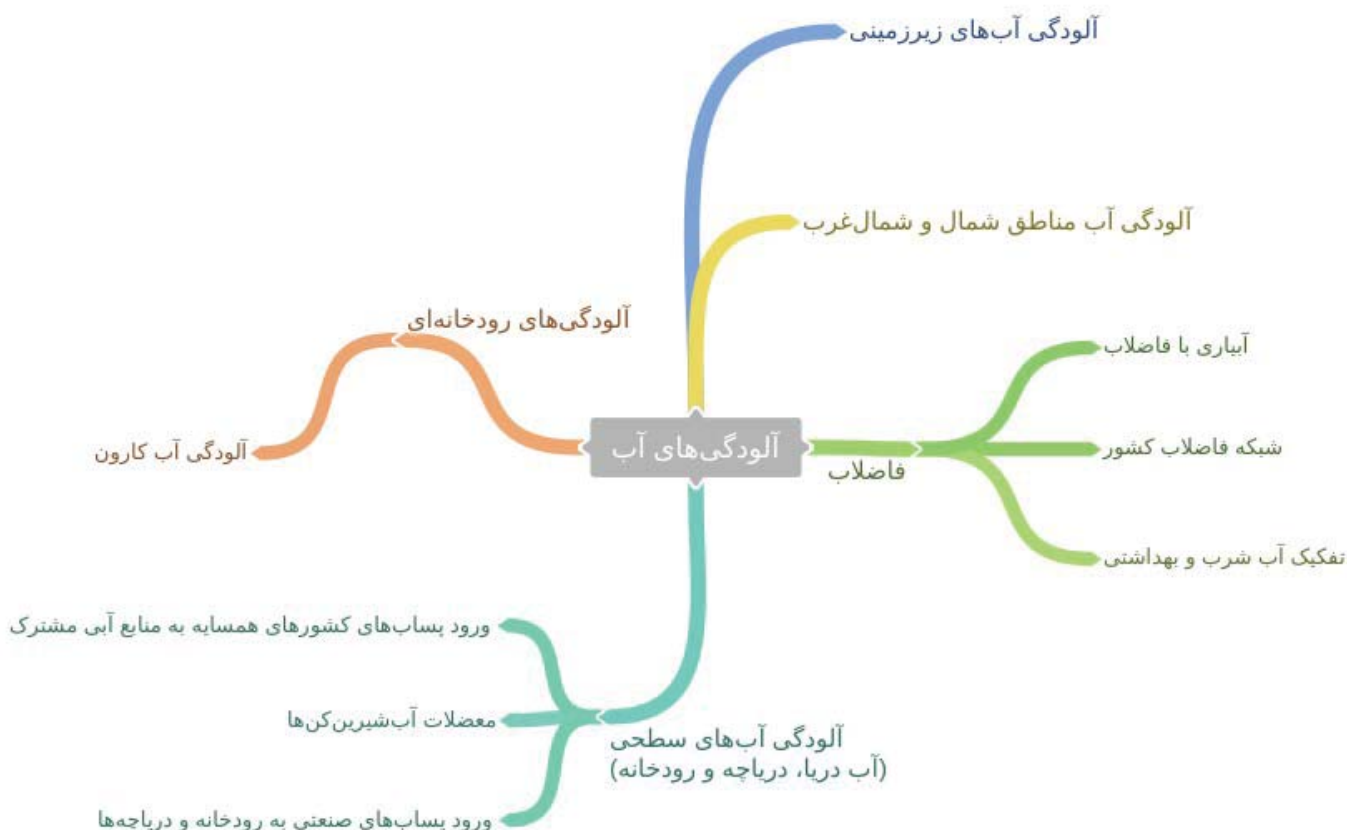
مشارکت کنید:

هر چیزی که باعث تغییر خواص طبیعی آب شود به طوری که آن را غیر قابل استفاده نماید، آلاینده آب محسوب می شود. مهم ترین آلودگی های آب ناشی از آلاینده های آلی به ویژه در فاضلاب شهری، آلاینده های شیمیایی در کشاورزی به ویژه

آلودگی آب ۳۹

از طریق کودهای شیمیایی و آلودگی صنعتی از انواع صنایع، غذایی، الکتریکی، نفتی و غیره است. فاضلاب شهری موجب رشد بی رویه جلبک ها و بیماری و مرگ و میر آبزیان می شود. همچنین استفاده بی رویه از کودهای شیمیایی و عدم دفن مناسب آن ها از مهم ترین منابع آلودگی آب و خاک در ایران به شمار می رود. سومین منبع آلودگی آب های سطحی و زیر سطحی ورود فاضلاب های صنعتی و شیمیایی سرشار از آلاینده های قلیایی و اسیدی به چرخه طبیعی آب

کشور است. همچنین ورود نفت و فرآورده های نفتی ناشی از استخراج نفت در سواحل و دریاها و همچنین ورود پسماندهای نفتی مربوط به مراکز پالایشگاهی و پتروشیمیایی نیز در این دسته قرار می گیرد. عدم دفن مناسب زباله و ورود شیرآبه به آب های دریاها، رودخانه ها و آب های زیرزمینی به ویژه در مناطق نزدیک به دریا در کشور موجب نگرانی کارشناسان محیط زیست شده و سلامت مردم را در این مناطق تهدید می کند. دغدغه جدی دیگر شهروندان و کارشناسان حوزه مدیریت آب و سلامت تصفیه مناسب فاضلاب های شهری و صنعتی به منظور جلوگیری از ورود پسماندهای مختلف به چرخه طبیعی آب با توجه به کمبود این منابع و کاهش مستمر آن است. بنابراین با توجه به فشارهای مردمی ضرورت افزایش زیرساخت ها و نگرش پایدار در این حوزه می تواند در سال ۱۳۹۶ به یک مطالبه ملی تبدیل شود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

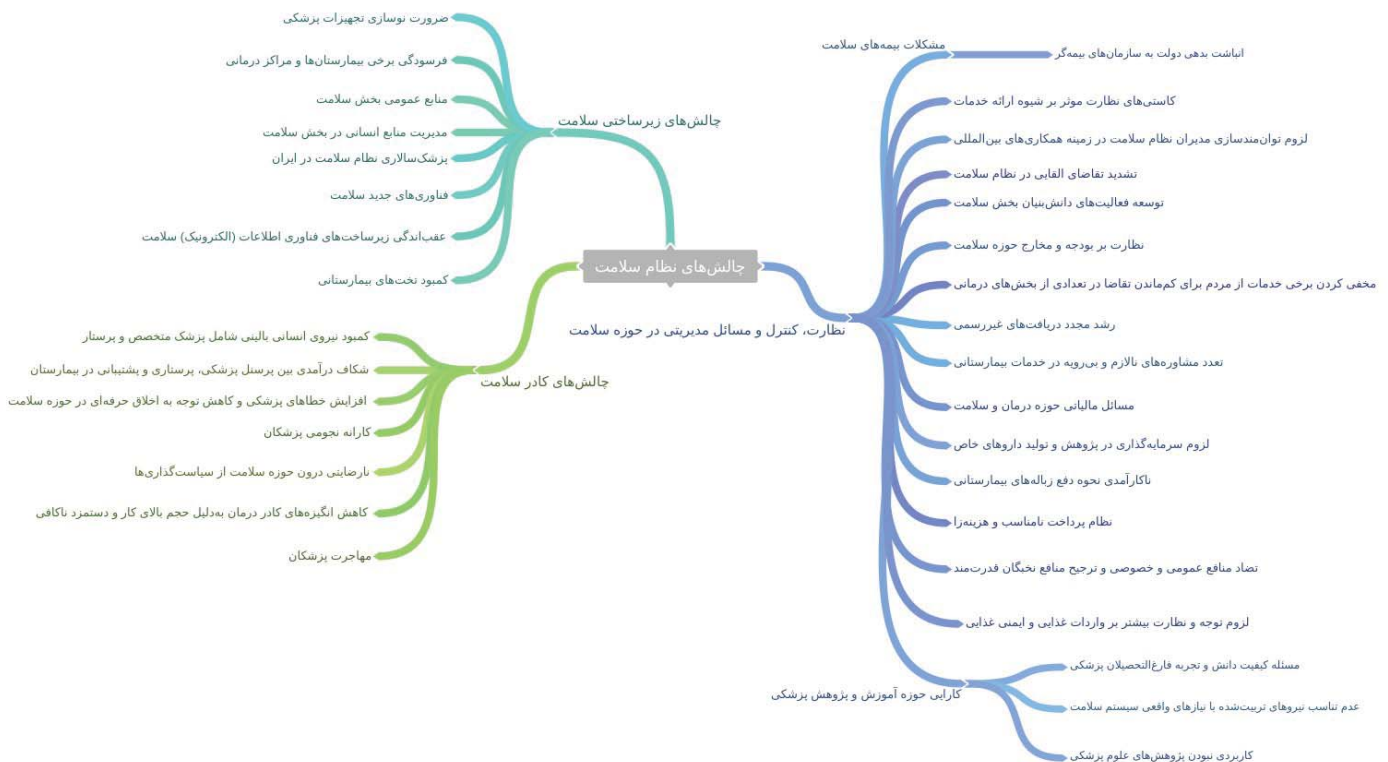
www.ifs1396.ir/39

مشارکت کنید:

چالش‌های اساسی نظام سلامت در سه دسته کلان چالش‌های زیرساختی، چالش‌های مرتبط با کادر سلامت و مسائل مدیریتی، مالی و نظارت و کنترل قابل پیگیری هستند. نظام سلامت در ایران با معضل فرسودگی زیرساخت‌های سلامت دست و پنجه

نرم می‌کند. فرسودگی امکانات بیمارستانی، کمبود تجهیزات و تخت بیمارستانی برای مراجعان درمان و عقب‌ماندگی زیرساخت‌های فناورانه حوزه سلامت، ضرورت نوسازی تجهیزات پزشکی و بیمارستانی، توسعه فناوری‌های درمانی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های سلامت را دوچندان کرده است. از سوی دیگر، مشکلات نیروی انسانی در

نظام سلامت، همچون مهاجرت متخصصان و کمبود نیروی انسانی، افزایش خطاهای پزشکی و بی‌اعتمادی به کادر نظام سلامت، مسائلی است که نظام سلامت در ایران را به چالش می‌کشد. کنترل و نظارت بر واحدهای سلامت و درمان، تامین بودجه و نظارت بر هزینه‌کرد آن و توان‌مندسازی نظام مدیریتی سلامت برای بالا بردن کیفیت خدمت‌رسانی و نیز ارتقای همکاری‌های بین‌المللی در حوزه سلامت، همه و همه مسائلی است که نظام سلامت مسئول انجام و دنبال کردن آنهاست. همچنین نظام بیمه‌ای ایران دارای مشکلات جدی کارآیی و بهره‌وری است و بازاندیشی درخصوص آن در دولت دوازدهم اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. بسیاری از این چالش‌ها، روندهای قدیمی و تکرارشونده‌ای هستند که به نظر می‌رسد در آینده نیز تداوم داشته باشند، در حالی که برخی دیگر چالش‌های نوظهوری پیش روی نظام سلامت در ایران هستند.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

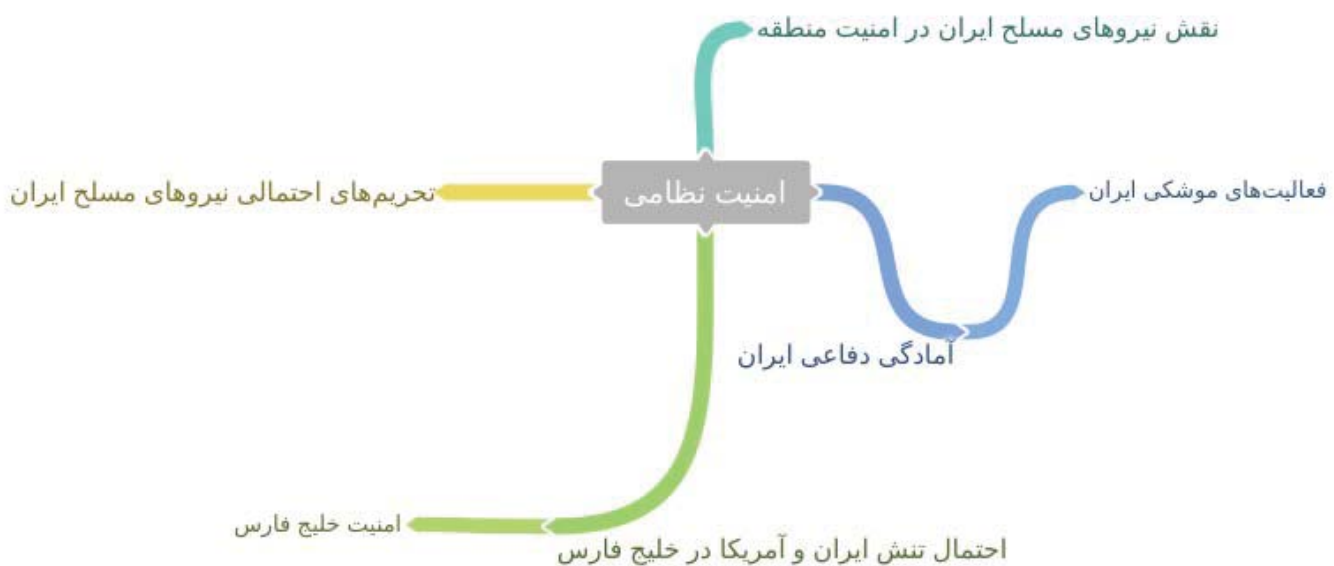
www.ifs1396.ir/40

مشارکت کنید:

هم‌پای فعالیت‌های دیپلماتیک، اقتدار نظامی نیروهای مسلح ایران به بازیگری کشور در منطقه کمک بسیار کرده است. علی‌رغم تلاش کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس در کم‌اثر نشان دادن نقش ایران در مبارزه با تروریسم، کشورهای غربی

و روسیه به نقش تاثیرگذار و محوری ایران در مبارزه با داعش در عراق و سوریه اذعان دارند. در هر دو کشور، ورود به‌موقع نیروهای ایرانی و ساماندهی نیروهای مقاومت مانع سقوط مناطق بیشتر به دست داعش و دیگر گروه‌های تروریستی شد. حفظ برتری نظامی، همیشه یک پای منازعات منطقه بوده است. طبق آمار «انستیتو بین‌المللی پژوهش‌های صلح

استکهلم»، عربستان سعودی با هدف دستیابی به برتری نظامی در خاورمیانه، سالانه بیش از ۸۰ میلیارد دلار صرف هزینه‌های نظامی می‌کند. این بودجه حدود ۱۴ درصد از تولید ناخالص ملی این کشور است. عربستان پس از آمریکا و چین، سومین بودجه نظامی عمده در میان کشورهای جهان را دارد. در منطقه خاورمیانه، امارات با بیش از ۲۰ میلیارد دلار هزینه نظامی سالیانه بعد از عربستان قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی تقویت توان‌مندی‌های نظامی و دفاعی ایران، ضرورتی انکارناپذیر است. سال ۱۳۹۵ ورود سامانه اس-۳۰۰ به ایران تحولی بزرگ در توان‌مندی‌های دفاعی ایران بود که پس از حدود ۱۰ سال و با برداشته شدن تحریم‌های تسلیحاتی در چارچوب توافق هسته‌ای محقق شد. به‌نظر می‌رسد پیشرفت‌های نظامی و موشکی ایران در سال ۱۳۹۶ همچنان ادامه داشته باشد. از سوی دیگر با تغییر دولت ایالات متحده آمریکا و رویکرد مغرضانه دولت جدید به ایران احتمال برخی تنش‌های نظامی در منطقه خلیج فارس نیز قابل تصور است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/41

مشارکت کنید:

بازار پر رونق خرید و فروش مقاله و پایان نامه شاید یکی از بارزترین نمودهای کالایی شدن علم باشد. توجه به کمیت مقالات و کارهای پژوهشی در نظام دانشگاهی و به ویژه تحصیلات تکمیلی و فقدان سیستم ارزیابی علمی مناسب و کارآمد برای ارزش گذاری مقالات،

از یک سو به رونق

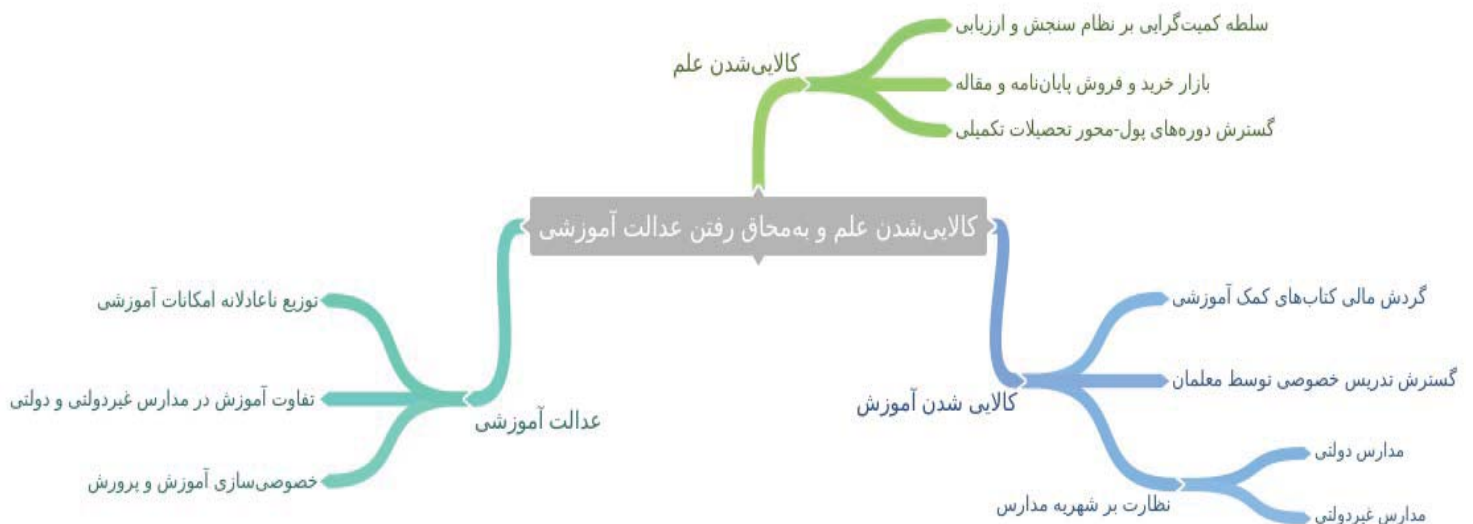
بازار خرید و فروش

مقاله دامن می زند و

۴۲

کالایی شدن علم و به محاق رفتن عدالت آموزشی

از سوی دیگر، خود یکی از پیامدهای جدی کالاوارگی دانش و بی توجهی به کیفیت پژوهش های علمی است. علاوه بر کالاوارگی علم در دانشگاه ها، آموزش مدارس نیز با ارزش های مادی و کالایی آمیخته شده، به طوری که دریافت و افزایش شهریه های قانونی و غیرقانونی در مدارس دولتی و غیردولتی، گسترش تدریس خصوصی توسط معلمان مدارس و سودهای کلان حاصل از فروش کتاب های کمک آموزشی به معضلات مهم و جدی نظام آموزشی در ایران تبدیل شده است. گسترش خصوصی سازی در حوزه آموزش و پرورش موجب شده است تا شکاف کیفیت آموزشی در مدارس دولتی و غیردولتی روز به روز بزرگ تر و جدی تر شود و عدالت آموزشی و برخوردار بودن عموم از امکانات آموزشی مساوی به فراموشی سپرده شود. به نظر می رسد پیامدهای اجتماعی کالایی شدن علم و آموزش و به محاق رفتن عدالت آموزشی یکی از محورهای مهم مسائل حوزه علم و آموزش در آینده ایران خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/42

مشارکت کنید:

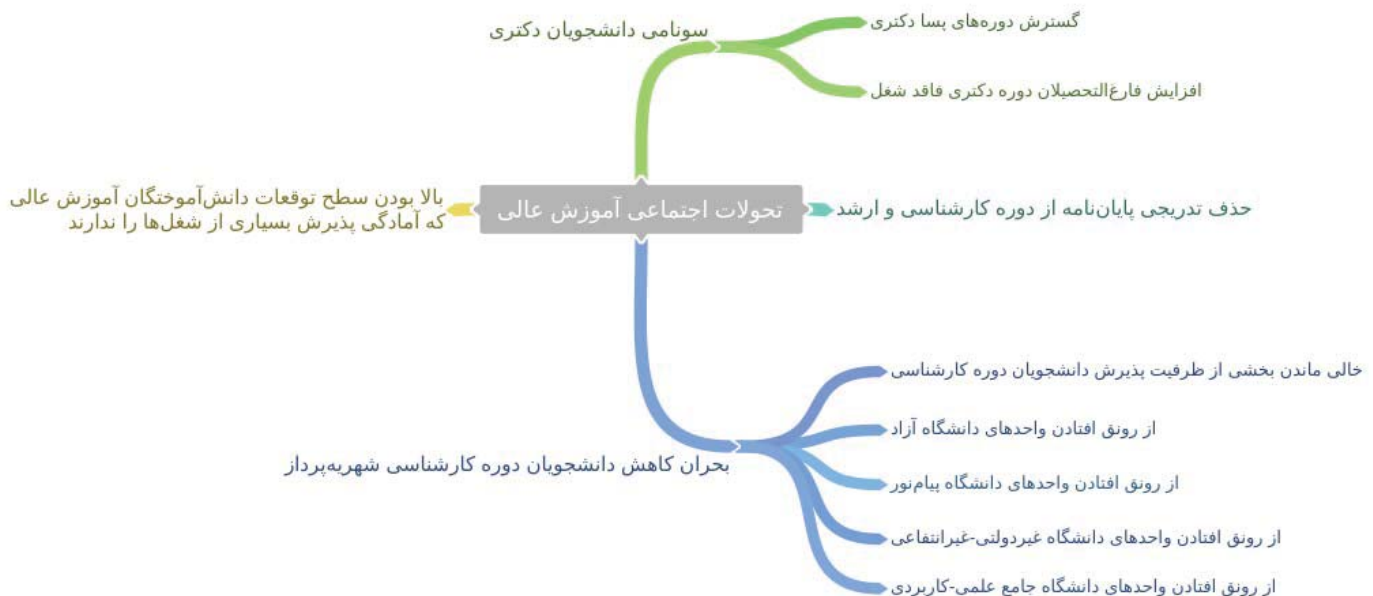
کاهش تقاضا برای ورود به دانشگاه در مقطع کارشناسی از یک سو و رشد چشمگیر متقاضیان ورود به مقطع دکترا از سوی دیگر، نشان می‌دهد که نسبت جامعه ایران به آموزش عالی تغییر کرده و توازن تقاضا برای ورود به مقاطع مختلف تحصیلات

۴۳

تحولات اجتماعی آموزش عالی

دانشگاهی دستخوش تحولاتی اساسی شده است. آمار سازمان سنجش آموزش کشور نشان می‌دهد که هر سال از تعداد متقاضیان کنکور کارشناسی کاسته می‌شود و بحران کمبود دانشجو در مقطع کارشناسی موجب از رونق افتادن و حتی تعطیلی دوره‌های

کارشناسی دارای شهریه در مراکز آموزش عالی غیرانتفاعی، دانشگاه آزاد و پیام نور شده است. در حالی که آمار داوطلبان تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد در سال ۱۳۹۵ نیز همچون مقطع کارشناسی کاهش چشمگیری داشته است، به گفته مشاور عالی سازمان سنجش آموزش کشور آمار داوطلبان آزمون دکتری با رشد ۵۰ هزار نفری روبرو بوده است. خیل عظیم فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری نیز از دانش و تخصص لازم و ضروری برای بازار کار برخوردار نیستند. به نظر می‌رسد تحولات اجتماعی آموزش عالی در ایران، چالش مهمی است که در سال ۱۳۹۶ حوزه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی را تحت تاثیر قرار خواهد داد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

به نظر می‌رسد تحولات بازار انرژی در سال ۱۳۹۶ تحت تاثیر چند عامل عمده قرار داشته باشد. نخستین عامل، پیدایش

فناوری‌های نوین استحصال و جایگزینی نفت (اعم از فناوری‌های استخراج

از آب‌های عمیق، استحصال از منابع نامتداول مانند شیل، فناوری‌های تبدیل

زغال‌سنگ به اولفین و رشد انرژی‌های تجدیدپذیر) است که ذخائر نفتی

در دسترس دنیا و به‌ویژه ایالات متحده آمریکا را افزایش می‌دهد. این

عامل باعث خواهد شد که قیمت نفت در کانال ۴۰ تا ۶۰ دلاری در سال

۴۴

بازار جهانی انرژی

۱۳۹۶ ماندگار باشد. دومین مسئله بازیابی و افزایش سهم ایران در بازار انرژی نسبت به دوران قبل از تحریم است که باز

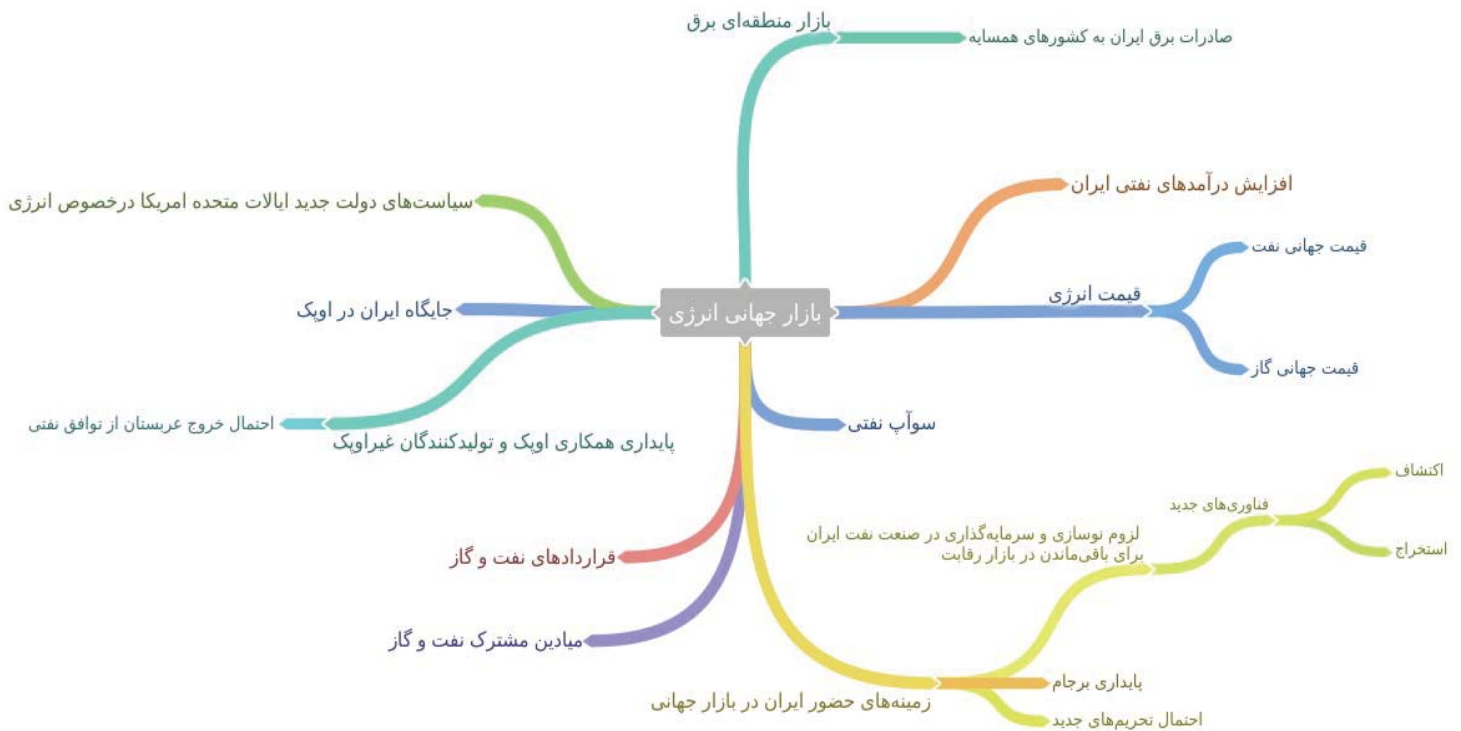
از ناحیه عرضه افزایش قابل ملاحظه، قیمت انرژی را با محدودیت روبه‌رو می‌کند. سومین مسئله چشم‌انداز کاهش رشد

اقتصادی چین به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین متقاضیان نفت خام است که انتظار ثبات قیمت نفت را تحکیم می‌کند. تنها

عاملی که می‌تواند موجب عدم تحقق ثبات قیمت نفت شود، درگیری‌ها و مواجهه‌های نظامی شدید در منطقه جنوب

غرب آسیا است که احتمال وقوع آن بسیار کم است. بر این اساس سال آرامی برای بازار انرژی در پیش خواهد بود و

کشورهای نفتی نبایستی بر روی بهبود وضعیت درآمدهای نفتی از محل افزایش قیمت نفت حساب باز کنند.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/44

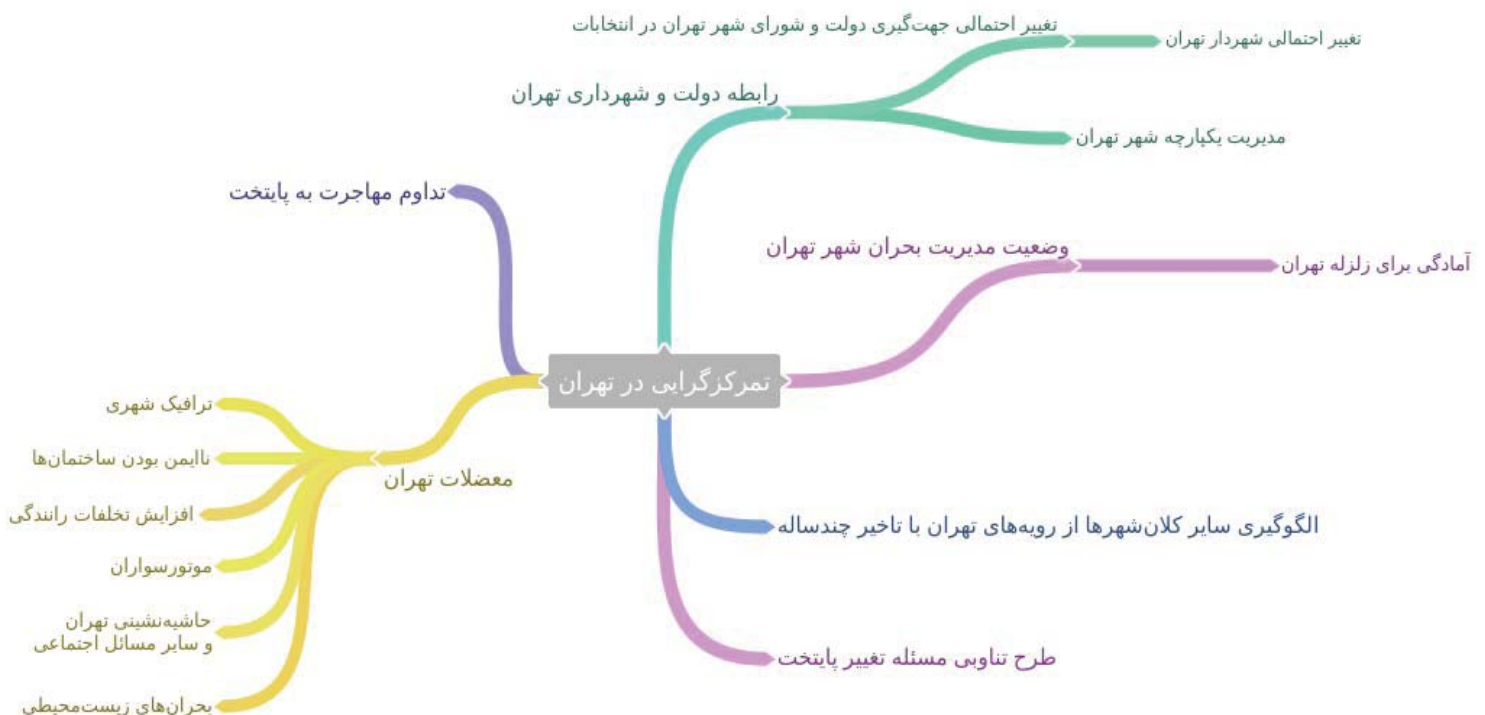
مشارکت کنید:

تهران فقط پایتخت سیاسی ایران نیست. تهران مرکزی برای تجربه چیزهایی است که تجربه آنها در بسیاری از شهرهای دیگر ایران سخت یا غیرممکن است و این مسئله به دلیل تمرکز توسعه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در تهران (در دوره

قبل و بعد از انقلاب) است. مسئله تغییر پایتخت و یا تقسیم وظایف پایتخت همواره جزء اخباری بوده که به تناوب در رسانه‌های مختلف از قول مسئولان مختلف درج شده است. تلاش برای تمرکززدایی از پایتخت در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرایی منجر به سیاست‌هایی شده

۴۵ تمرکزگرایی در تهران

که بیشتر در عرصه امنیتی پیگیری شده‌اند که از جمله آن می‌توان به طرح مدیریت دفاع موزاییکی اشاره کرد. ماجرای پلاسکو، حساسیت‌ها در این مورد را از لحاظ اجتماعی بیشتر کرده است به نحوی که بخشی از دغدغه‌های مردم و رسانه‌ها در این ماجرا با محوریت زلزله احتمالی در تهران شکل گرفتند. معضلات رایج شهری در تهران اعم از ترافیک، عدم ایمنی سازه‌ها، تخلفات رانندگی، آلودگی و غیره نیز ضرورت تفکر به تمرکززدایی از تهران را چند برابر کرده است. پیش‌بینی می‌شود که با توجه به انتخابات شوراها در سال آینده بحث‌های مرتبط با سیاست‌های شهری، مدیریت بحران و امثالهم از جمله مرکزی‌ترین بحث‌های مردم و مسئولان در سال ۱۳۹۶ باشد با این حال بعید به نظر می‌رسد که تقسیم قدرت تصمیم‌گیری و تمرکززدایی از پایتخت در آینده‌ای نزدیک، حالت اجرایی به خود بگیرد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/45

مشارکت کنید:

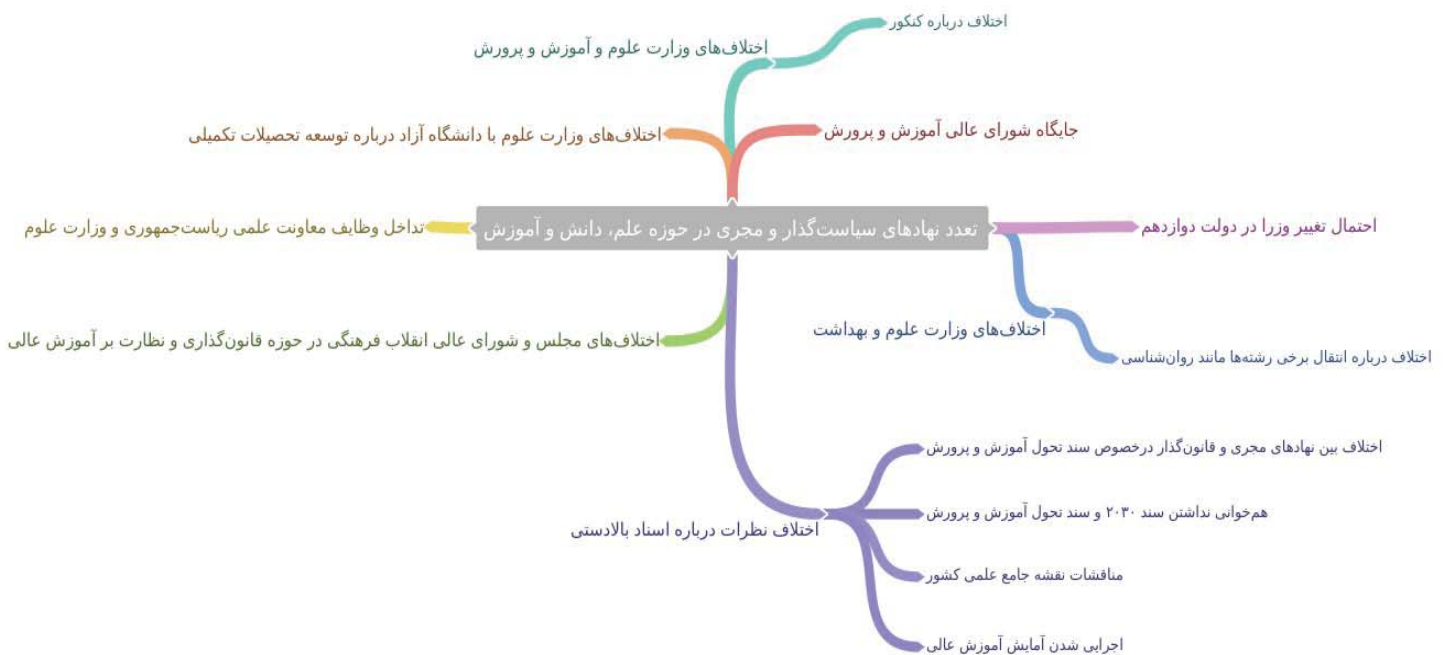
به طور کلی می توان گفت وزارت علوم، وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، معاونت علمی ریاست جمهوری، شورای عالی آموزش و پرورش، شورای عالی انقلاب فرهنگی و مجلس شورای اسلامی نهادهای حاکمیتی هستند که در سیاست گذاری و

اجرای سیاست های حوزه علم و آموزش نقش کلیدی ایفا می کنند. اما در این

۴۶

تعدد نهادهای سیاست گذار و مجری در حوزه علم، دانش و آموزش

میان، بسیاری از مواضع و سیاست های این نهادها در حوزه های مختلف علم و آموزش با یکدیگر اختلاف، ناهماهنگی و حتی تقابل دارد. وزارت علوم از یک سو بر سر نظارت و سیاست گذاری برای برخی رشته های دانشگاهی با وزارت بهداشت اختلاف نظر دارد، از سوی دیگر در حوزه های مختلف از جمله برگزاری کنکور با وزارت آموزش و پرورش درگیر است و از سویی در بسیاری موارد، حوزه وظایف و اختیارات آن از معاونت علمی ریاست جمهوری قابل تشخیص و تفکیک نیست. مجلس شورای اسلامی و شورای انقلاب فرهنگی نیز در حوزه قانون گذاری کلان در بحث علم و آموزش دچار اختلاف نظر و گاه موازی کاری هستند. علاوه بر این، بسیاری از اسناد بالادستی در حوزه علم و آموزش با یکدیگر هم خوان و هم راستا نیستند و تفسیر نهادهای سیاست گذار از این اسناد نیز متفاوت است. همچنین ورود مداخله گرایانه برخی از دستگاه های دیگر مانند سازمان برنامه و بودجه نیز آشفته گی این بخش را دوچندان کرده است. تعدد نهادهای موازی و سیاست گذاری های چندگانه، یکی از مسائل مهمی است که در سال ۱۳۹۶ هم چون گذشته بر آینده سیاست ها و خط مشی ها در حوزه علم و آموزش تاثیر خواهد داشت.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

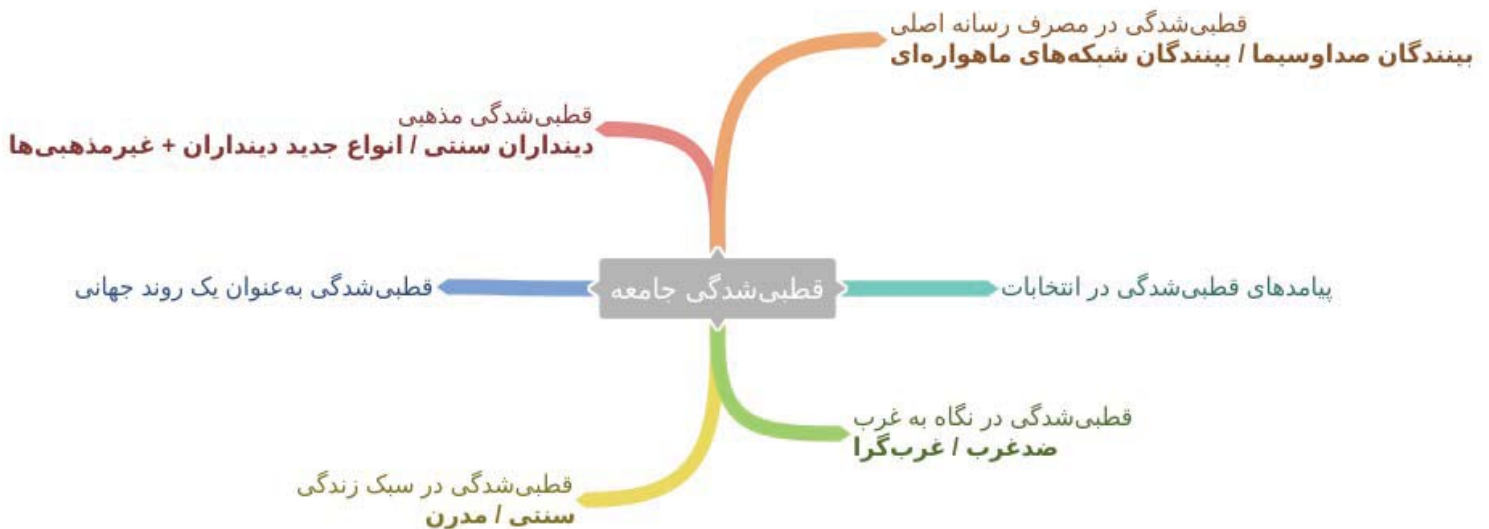
یکی از چالش‌های «دیگری‌ساز» در جامعه ایران چالش «قطبی شدن» است، امری که تعادل را بر هم می‌زند و جامعه را به سمت افراط و تفریط پیش می‌برد. به همین خاطر است که مقام معظم رهبری مهر ۱۳۹۵ از مضر بودن دو قطبی برای

کشور می‌گوید و رئیس‌جمهوری در پیامی توییتی تأکید می‌کند: «تفرقه شکاف و دو قطبی شدن جامعه آغاز انحطاط خواهد بود». برخی مطالعات نشان می‌دهد قطبی‌شدگی یک روند جهانی است که بحران‌هایی را در سایر کشورها نیز پدید

۴۷

قطبی‌شدگی جامعه

آورده است. این قطبی شدن می‌تواند روی پدیده‌های مختلف موثر باشد؛ مثلاً پیامدهای قطبی‌شدگی در انتخابات سال ۱۳۹۶. این روند چنان است که در زندگی روزمره و سبک زندگی سنتی/مدرن نیز شاهد آن هستیم. به طبع این ماجرا در قطبی‌شدگی مذهبی نیز خودش را نشان می‌دهد به طوری که شاهد چالش‌های تفاوت نگاه‌های غیرمذهبی‌ها و دینداران جدید با دینداران سنتی هستیم. یکی از وجوه دو قطبی نگاه ضدغرب‌گرا/غرب‌گرا است به طوری که هریک دیگری را با القاب و برجسب‌های مختلفی می‌نوازند. این روند در انتخاب رسانه مرجع و اصلی برای دریافت اخبار و برنامه‌ها نیز به وضوح قابل پیگیری و مشاهده است. از یک سمت شاهد قطب‌بینندگان صداوسیما و از سمت دیگری شاهد بینندگان شبکه‌های ماهواره‌ای هستیم.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/47

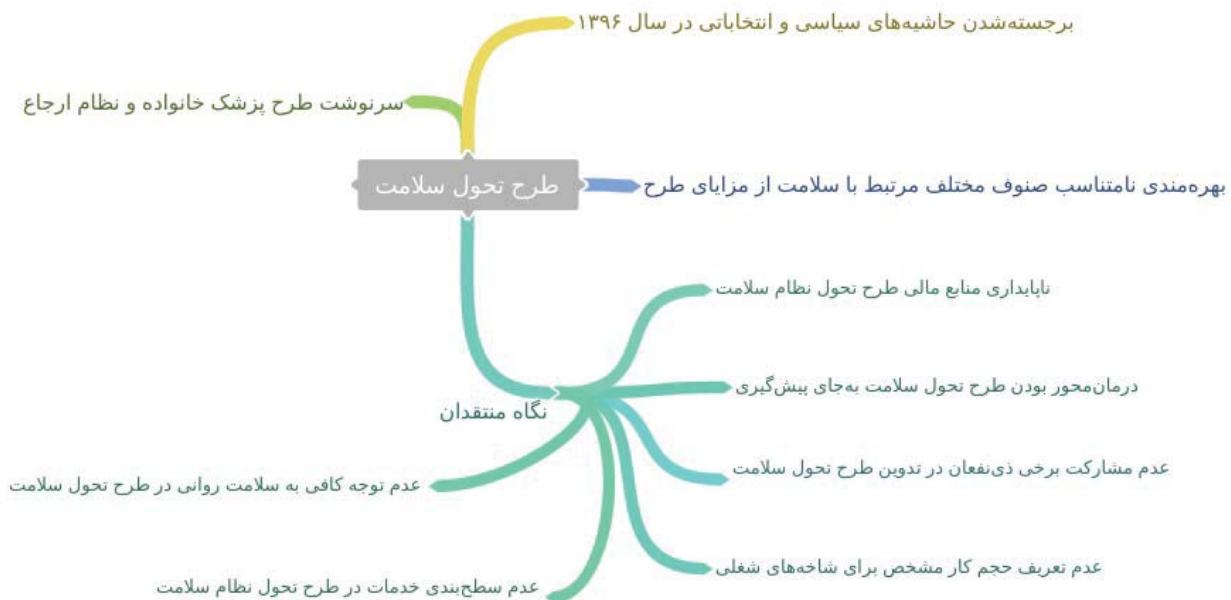
مشارکت کنید:

اردیبهشت سال ۱۳۹۶ دومین سال اجرای طرح تحول سلامت به عنوان مهم ترین سند راهبردی نظام سلامت خواهد بود. ارزیابی های

اولیه از این طرح نیز منتشر شده است. مخالفان به طور کلی به درمان محور بودن این طرح به جای پیشگیری، انحراف از سیاست های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری، اجرای دوباره راهبردهای قدیمی ناکارآمد مانند شکاف درآمدی میان کارکنان بخش سلامت و عدم پایداری مالی طرح اشاره می کنند. موافقان اما دفاع می کنند که این طرح به کاهش هزینه های

۴۸ طرح تحول سلامت

درمانی مردم، افزایش چتر پوشش بیمه ها، ارتقای کیفیت و نوسازی زیرساخت ها و غیره منجر شده است. طرح تحول سلامت به عنوان سند کلان سیاست گذاری نظام سلامت بر مسائل مختلفی مانند نابرابری اجتماعی، کیفیت و سلامت نیروی کار، میزان بدهی های دولت به بخش های عمومی و قضاوت افکار عمومی درباره عملکرد دولت یازدهم تأثیر می گذارد و از مسائل دیگری مانند رویکرد عمومی دولت و جامعه به خصوصی سازی، توسعه نوآوری و شرکت های دانش بنیان نظام سلامت و غیره تأثیر می پذیرد. تقارن انتخابات ریاست جمهوری دوازدهم و آغاز سه سالگی اجرای این طرح، شاید آن را به یکی از مسائل قابل توجه فعالان نظام سلامت و عموم مردم در ماه های نخست سال ۱۳۹۶ تبدیل کند.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/49

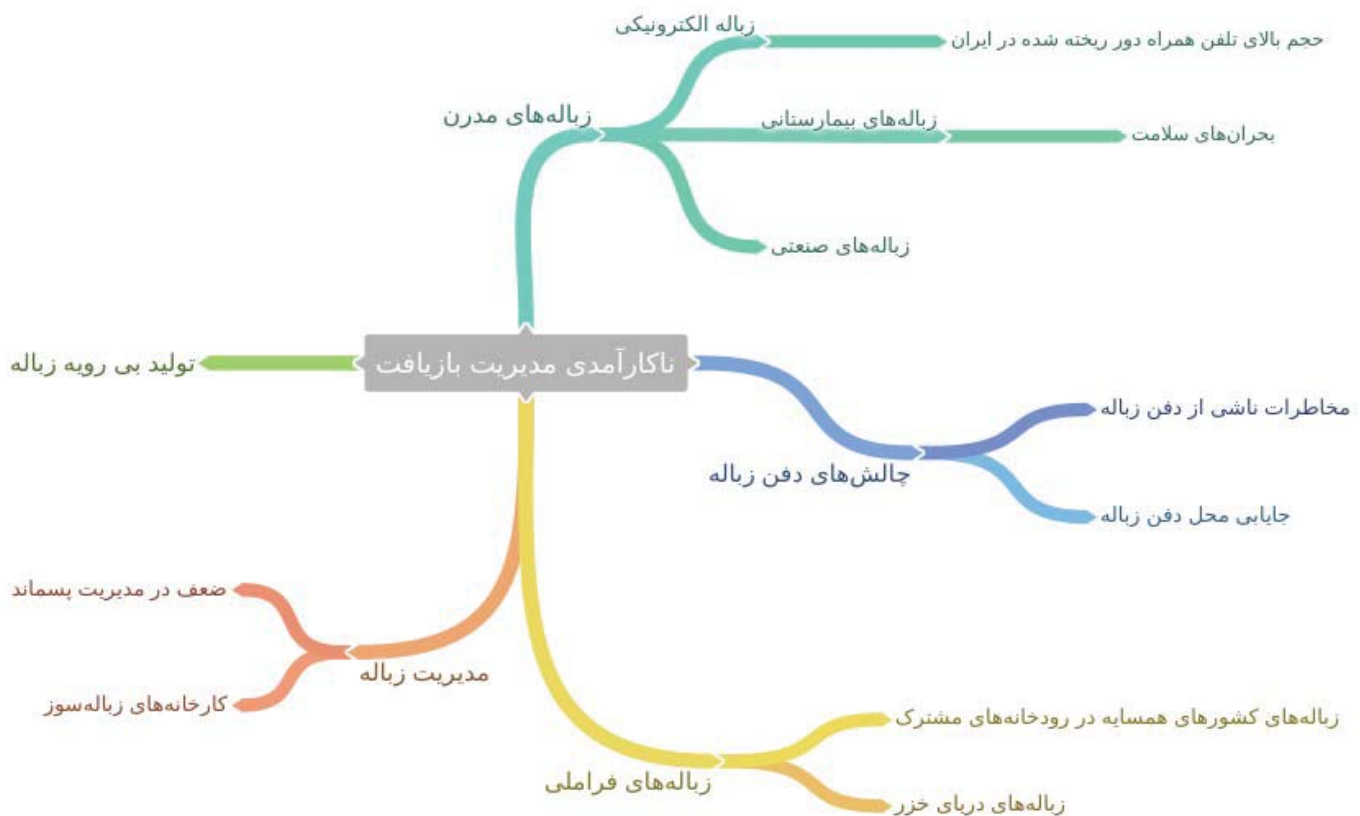
مشارکت کنید:

برخی فعالان حوزه سلامت و محیط زیست مشکل اصلی ایران را نه بازیافت، بلکه الگوی نادرست مصرف و تولید زیاد زباله می‌دانند. اما آمار سرانه تولید روزانه هر نفر حدود ۷۰۰ گرم زباله نشان می‌دهد که در مقایسه با جهان در شرایط متوسطی از لحاظ تولید زباله هستیم. علاوه بر این

میزان و نوع پسماندها در مناطق کشور متفاوت است. به‌عنوان مثال شهرهای ساحلی ایران به لحاظ تولید و دفع زباله با چالش جدی روبرو هستند. از سوی دیگر هر چند مسئولان مدیریت بازیافت عنوان می‌کنند که حدود ۹۵ درصد زباله تفکیک شده بازیافت می‌شود اما عدم تفکیک مناسب زباله از مبدا در کنار پدیده‌ای مانند «مافیای زباله» در اکثر شهرهای کشور موجب

۴۹ ناکارآمدی مدیریت بازیافت

می‌شود که همچنان بازیافت یک مسئله چالش‌برانگیز باشد. انواع مختلف زباله‌های خشک و تر شامل پسماندهای الکترونیکی، نخاله‌های ساختمانی و پسماندهای صنعتی و بیمارستانی همگی نیازمند شیوه‌های متفاوت بازیافت است و با توجه به رابطه مستقیم زباله با سلامت و کیفیت زندگی مردم اقدامات راهبردی جدی در این زمینه خواست گروه‌های مردمی و کنشگران اجتماعی و محیط زیستی و حتی گروه‌های ذی‌نفع اقتصادی است. موضوع مهم دیگر در مورد زباله‌های شهری چرخه طبقاتی تولید زباله است زیرا درحالی‌که عمده تولید زباله در مناطق تجاری و توسط طبقات بالای جامعه صورت می‌گیرد، دفع نامناسب و تجمع پسماندها و مشکلات جانبی آنها عمدتاً متوجه حاشیه شهرها و مناطق کمتر بهره‌مند است. معضل کهنه ناکارآمدی مدیریت بازیافت در سال ۱۳۹۶ هم با ایران همراه خواهد بود و اگر همچنان مورد بی‌توجهی قرار گیرد، در آینده نه‌چندان دور شاهد بحران‌های ثانویه ناشی از آن خواهیم بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/8

مشارکت کنید:

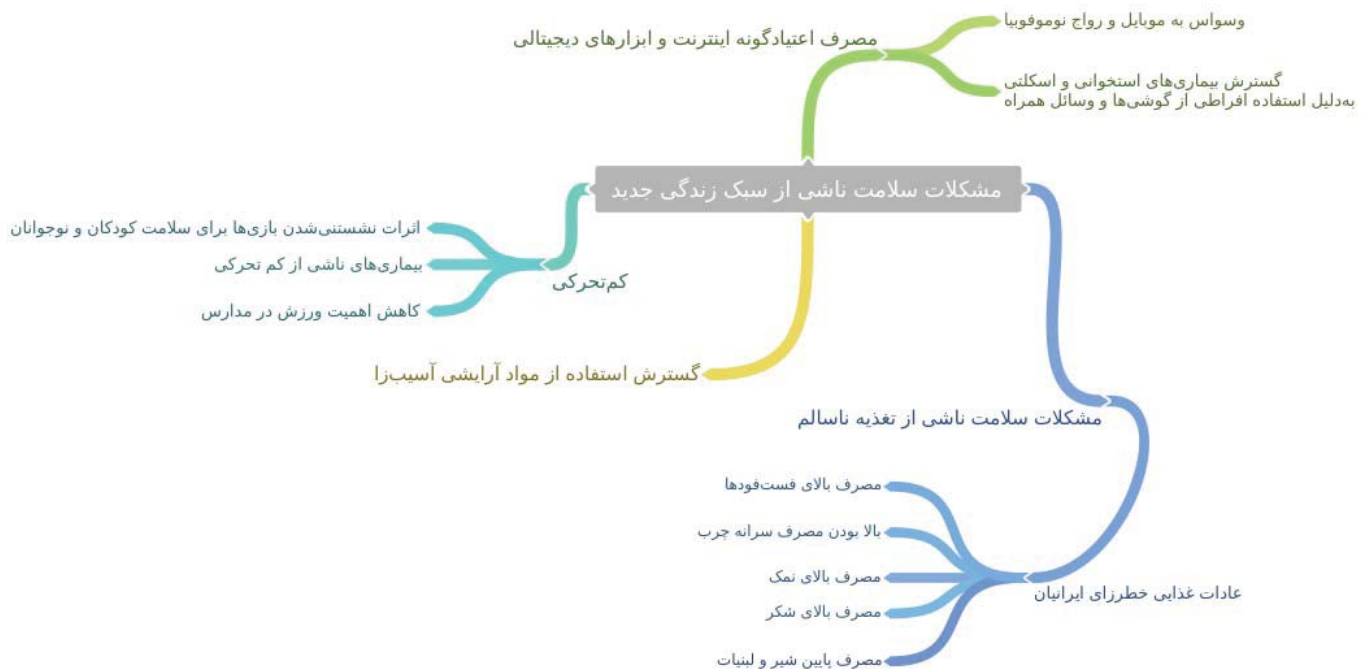
یکی از ابعاد مهم سبک زندگی، تاثیر علائق، رفتارها و جهت گیری های گوناگون بر سلامت جسمانی و روانی افراد است. تغییر الگوی سبک زندگی مردم در ابعاد مختلف در ایران موجب بروز مشکلات متعددی در حوزه سلامت شده است تا

جایی که بنا بر آمارها، بیش از ۱۰ درصد مردم سیگار می کشند، بیش از ۳۵ درصد مردم تحرک کافی ندارند و حدود ۲۸ درصد مردم

مشکلات سلامت ناشی از سبک زندگی جدید

فشار خون دارند. تغذیه، ورزش، نحوه استفاده از ابزارهای دیجیتال و نیز میزان مصرف محصولات آرایشی، متغیرهای مهم سبک زندگی هستند که بر سلامت افراد قابل ملاحظه ای دارند. عادات غذایی ناسالم در سبک زندگی ایرانیان، همچون مصرف بالای نمک و شکر، افزایش مصرف غذاهای آماده و فست فودها، و مصرف سرانه پایین شیر و لبنیات، از علل اصلی مشکلات سلامت همچون قند و فشارخون بالا و سکنه های قلبی است. وابستگی اعتیاد گونه به اینترنت و ابزارهای دیجیتال یکی از ویژگی های سبک زندگی جدید در ایران است که به مشکلات سلامتی همچون کم تحرکی، چاقی، بیماری های استخوانی و نیز مشکلات سلامت روان همچون وسواس و اعتیاد به موبایل دامن می زند. تبعات و پیامدهای سبک زندگی جدید بر سلامت مردم در ایران، چالشی مهم و نوظهور در حوزه سلامت است که در این گزارش نیز همچون گزارش سال قبل به آن توجه شده است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/50

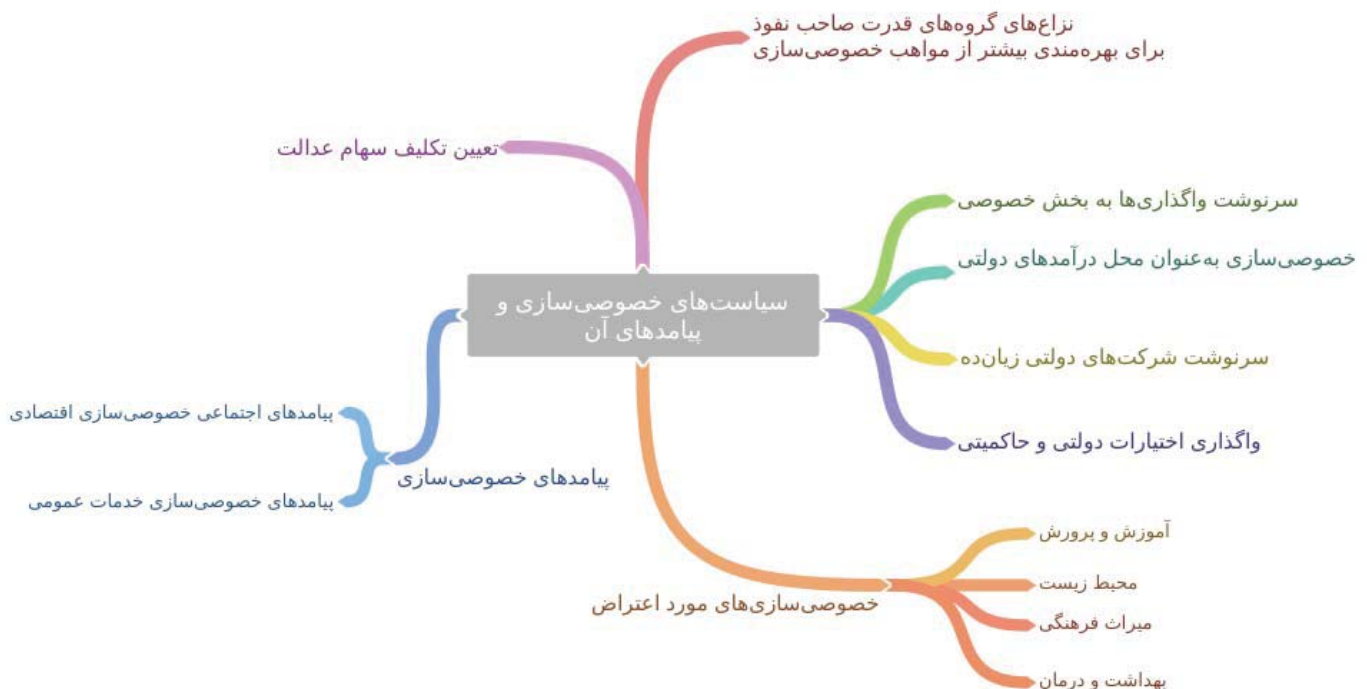
مشارکت کنید:

نهاد دولت در ایران طی دهه‌های گذشته پیش و پس از انقلاب با تغذیه از دلارهای نفتی روز به روز فربه‌تر شده است و در نتیجه اکنون نه خود می‌تواند حرکت چابکی در اقتصاد تحقق بخشد و نه به راحتی می‌تواند با کنار رفتن از صحنه، راه را برای بخش‌های غیر دولتی باز کند. مقاومت اصلی در میان مدیران بر سر خصوصی سازی شرکت‌های دولتی است که به تعبیر وزیر اقتصاد محل توزیع رانت و حقوق

سیاست‌های خصوصی سازی و پیامدهای آن ۵۱

نجومی هستند. نزاعی جدی بین گروه‌های قدرت به خصوص در ابعاد محلی برای بهره‌مندی از مواهب وضعیت گذار به خصوصی سازی در جریان است. از سویی رقابت بر سر در اختیار گرفتن شرکت‌های دولتی است که گاه تا سطح تهدید وزیر اقتصاد به استیضاح، سؤال و برکناری پیش می‌رود و از سوی دیگر برخی مترصد دریافت تخفیف‌های نجومی در جریان خصوصی سازی‌ها هستند تا بتوانند بخشی از اموال و خدمات سابقاً عمومی را اختصاصی کنند. برآوردها نشان می‌دهد که در فرآیند خصوصی سازی تنها ۲۳ درصد از بنگاه‌های واگذر شده به بخش خصوصی واقعی انتقال یافته است. این امر منجر به فربه‌تر شدن نهادهای عمومی غیردولتی و شکل‌گیری نوع دیگری از شرکت‌های مشابه با شرکت‌های دولتی و بدون ابزارهای نظارتی نیز شده است. به نظر می‌رسد با توجه به در پیش بودن دو انتخابات مهم ریاست جمهوری و شوراها در سال ۱۳۹۶ و تلاش‌های احتمالی برای باز توزیع مواهب وضعیت نابسامان اقتصادی، خصوصی سازی و پیامدهای آن همچنان یکی از مسائل اصلی کشور باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/51

مشارکت کنید:

ظرفیت‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی ایران چنان است که برخی آن را بهشت گردشگران نامیده‌اند. البته گردشگری در ایران با چالش‌های مختلفی مواجه است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها جذب گردشگران خارجی است. دستیابی به سهم

بازار مناسب در حوزه گردشگری بدون توجه به زیرساخت‌های عمومی مانند شبکه حمل و نقل و به طور خاص حمل و نقل هوایی و ریلی و بخش فناوری اطلاعات امکان‌پذیر نیست. در حوزه گردشگری داخلی نیز، بوم‌گردی سبب ایجاد فرصت‌های جدید اشتغال برای مناطق

روستایی و محروم می‌شود. هرچند که باید پیامدهای فرهنگی حضور گردشگران کلان‌شهرها در این مناطق را نیز در نظر بگیریم. از دیگر فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی توسعه گردشگری می‌توان به اقبال بخشی از ایرانیان به گردشگری خارجی و سفرهای تفریحی به کشورهای همسایه مانند ترکیه، آذربایجان، ارمنستان و گرجستان اشاره کرد که موجب رونق گردشگری این کشورها شده است.

۵۲ چالش‌های توسعه گردشگری

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/52

مشارکت کنید:

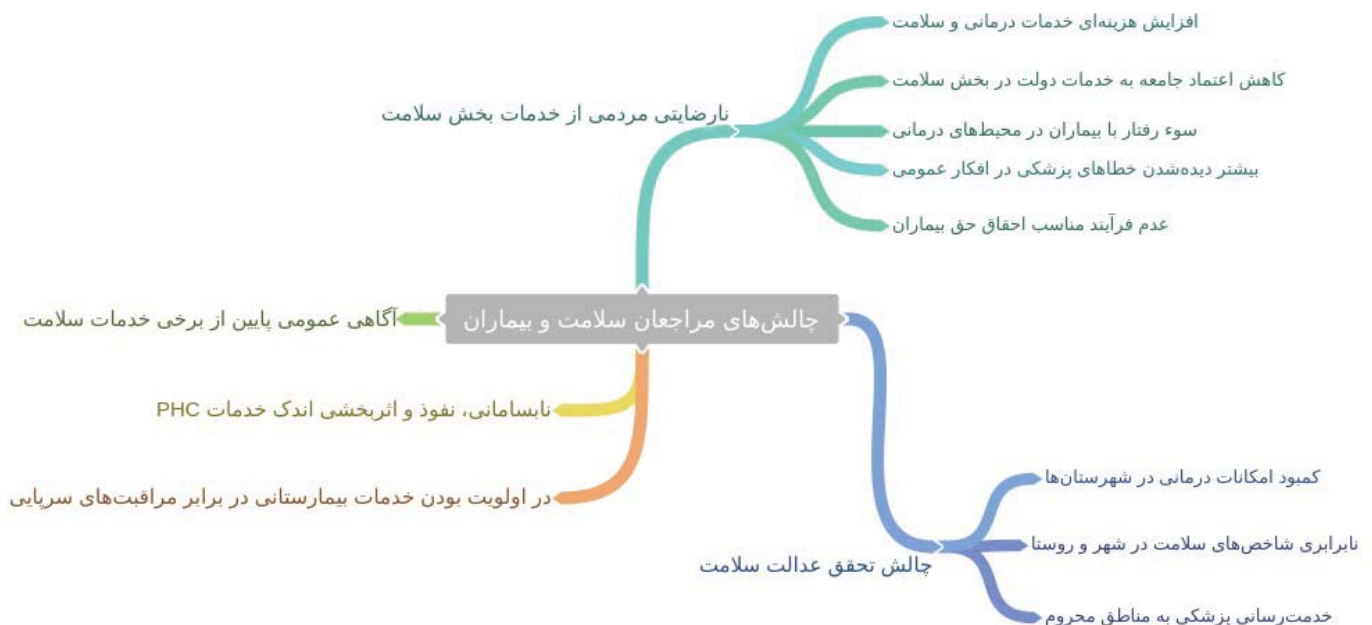
نارضایتی مردمی از خدمات بخش سلامت یکی از مهم‌ترین مسائل بیماران و مراجعان سلامت در ایران است. افزایش هزینه‌های خدمات درمان و سلامت و محور قرار گرفتن پول در رابطه میان مراکز درمانی و بیماران، یکی از محورهای اصلی

نارضایتی عمومی مردم در حوزه سلامت است که در سال ۱۳۹۵ مورد توجه گسترده مردم و رسانه‌ها قرار گرفت. از سوی دیگر، افزایش خطاهای پزشکی و رعایت نشدن احترام بیماران در مراکز درمانی، محورهای دیگری هستند

۵۳

چالش‌های مراجعان سلامت و بیماران

که می‌توان علت نارضایتی مردمی از خدمات درمان را در میان آنها جست‌وجو کرد. کمبود امکانات برای ارائه خدمات درمان و سلامت در مناطق محروم، در کنار مطالبات مردمی از دولت برای تحقق عدالت سلامت و خدمت‌رسانی پزشکی به مناطق محروم کشور از دیگر مسائل حوزه سلامت است. همچنین گفته می‌شود که در برخی موارد ناآگاهی عمومی از برخی خدمات درمانی نیز منجر به بروز و ظهور نارضایتی‌های کاذب و کاهش اعتماد به سیستم درمانی کشور شده است، به طوری که وزیر بهداشت درباره خطر از دست رفتن اعتماد به جامعه پزشکی هشدار می‌دهد. نارضایتی دوسویه و از میان رفتن اعتماد میان بیماران و نظام سلامت چالش مهمی برای ایران در سال ۱۳۹۶ است که در ابعاد وسیع‌تر می‌تواند بر ساختار کلان خدمات درمانی، جامعه پزشکی و سلامت عمومی اثرگذار باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/53

مشارکت کنید:

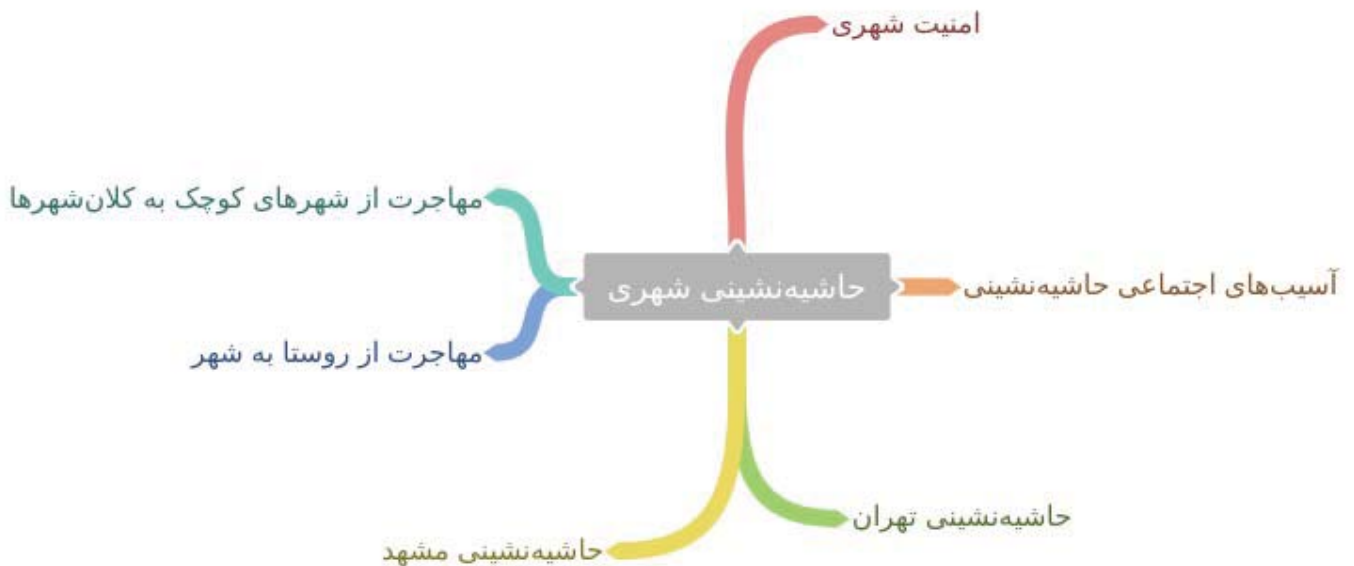
حاشیه‌نشینی چالشی است که حلقه رابط بین چندین دسته از چالش‌های دیگر از مهاجرت تا افزایش نرخ جرم است. با اینکه در سال‌های اخیر نرخ حاشیه‌نشینی کاهش پیدا کرده است اما مشکل همچنان از بین نرفته و امروز

برای شهرهای دیگری غیر از تهران نیز حاشیه‌نشینی شهری به بخشی از بدنه اخبار اجتماعی بدل شده است. این به حاشیه رفتگان شهری هم از لحاظ آسیب‌های اجتماعی و هم از لحاظ امنیت شهری چالش‌های زیادی را ایجاد و

۵۴

حاشیه‌نشینی شهری

تجربه می‌کند که با خود، حاشیه‌نشینی فرهنگی و آموزشی را نیز به همراه دارد. بافت‌های ناکارآمد شهری در هنگامه بلایای طبیعی نیز می‌توانند به چالشی مضاعف بدل شوند. با توجه به افزایش نرخ رشد شهرنشینی در ایران بعید نیست که در سال‌های آینده نیز روند مهاجرت از روستاها به شهرها و از شهرهای کوچک به کلان‌شهرها همچنان باعث ایجاد و حضور مستمر بافت‌های حاشیه‌ای جدید و قدیمی باشد. با این حال بهبود سیاست‌های شهری و توجه بیشتر سازمان‌های مردم‌نهاد به این بافت‌ها و تلاش برای رفع مشکلات آنها (نظیر سازمان‌های خیریه‌ای که در زمینه کودکان کار و غیره فعالیت دارند) می‌تواند بخشی از آمارهای نگران‌کننده در مورد معضلات اقتصادی، امنیتی و فرهنگی حواشی شهرها را تلطیف کنند.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/54

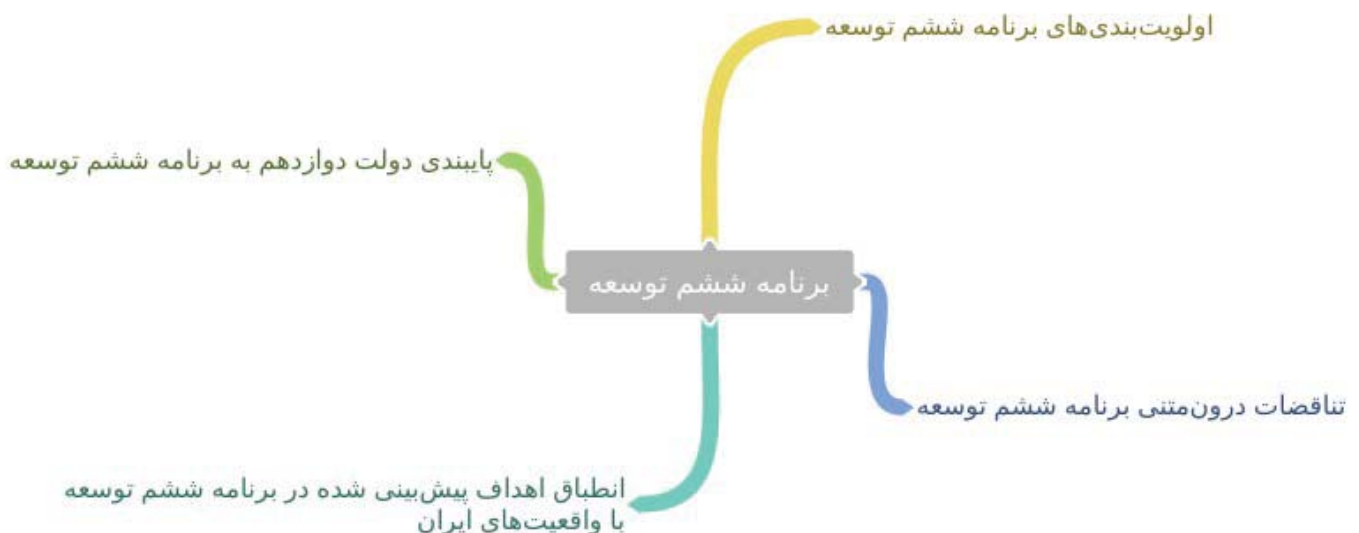
مشارکت کنید:

«برنامه‌ها از روی عادت نوشته می‌شوند نه شناخت دقیق»؛ «نه پیشنهاددهنده تلقی درستی از توسعه دارد نه تصویب کننده»؛ «برای پوشش انبوه مشکلات مان آرمان‌ها را در برنامه گنجانده‌ایم»؛ «برنامه ششم رونوشت از برنامه‌های

قبلی است»؛ این‌ها تنها بخشی از سخنان کارشناسان و فعالان اقتصادی در انتقاد به برنامه ششم توسعه به‌طور خاص و شیوه برنامه‌نویسی در کشور به‌طور کلی است؛ برنامه‌هایی که به اعتقاد آن‌ها در نهایت به توسعه متوازن اقتصادی منجر نمی‌شوند. بعد از انقلاب اسلامی، پنج برنامه توسعه‌ای در کشور اجرا شده و

برنامه ششم توسعه

برنامه ششم در سال ۱۳۹۶ اجرا می‌شود، اما هیچ کدام از این برنامه‌ها، به اهداف تعیین شده خود نرسیده‌اند یا درصد کمی از اهداف تعیین شده این برنامه‌ها، محقق شده است. انطباق اهداف تعیین شده در برنامه با واقعیت‌های ایران چالشی همیشگی در برنامه‌های توسعه‌ای گذشته و برنامه ششم است. کارشناسان اقتصادی میان برنامه توسعه‌ای کشور تفاوت چندانی نمی‌بینند و معتقدند برنامه ششم توسعه هم دچار «ایستایی فکر برنامه‌ریزی و توسعه‌ای» است. تصمیم‌گیری برای تغییر برنامه‌ریزی‌های متداولی که تبدیل به مناسک پنج‌ساله شده‌اند و گذار از (۱) برنامه‌ریزی متمرکز به برنامه‌ریزی توزیع‌یافته، (۲) برنامه‌ریزی الزام‌آور (تبدیل به قانون شدن) به برنامه‌های اطلاع‌رسانی-ارشادی و (۳) برنامه پنج سالانه به پیوست آینده‌نگرانه بودجه‌های سالیانه و (۴) برنامه جامع به راهبردهای کلان به عنوان شیوه امروزین برنامه‌ریزی‌های ملی، سال ۱۳۹۶ یک تصمیم‌گیری سخت برای دولت دوازدهم خواهد بود.

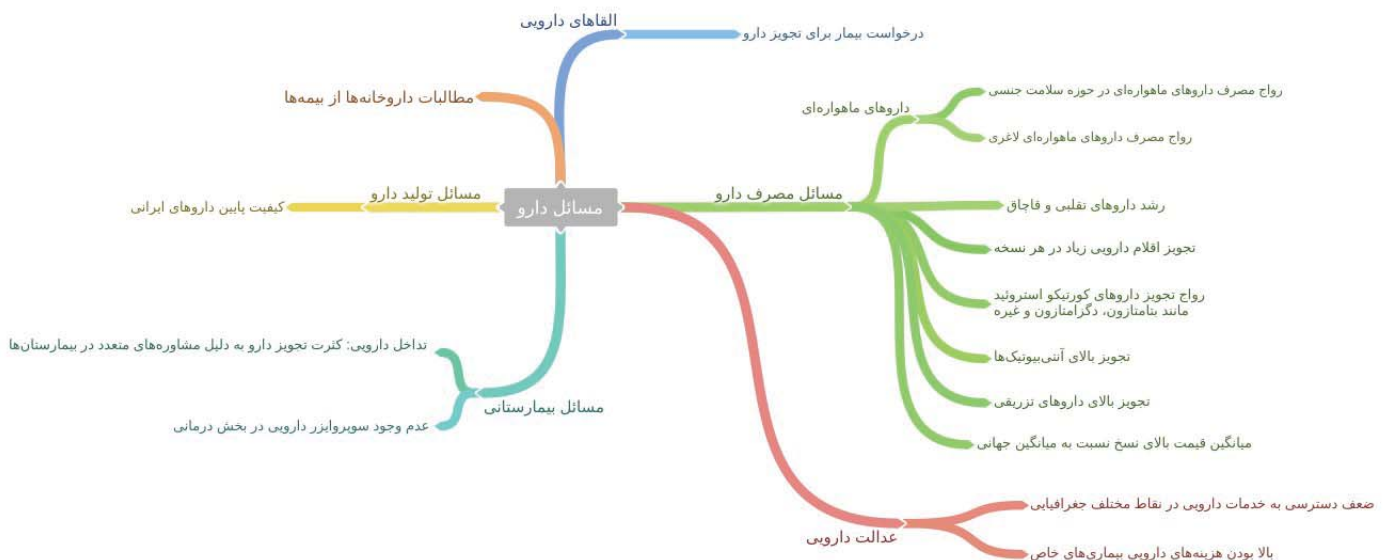
این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/55

مشارکت کنید:

یکی از مهم‌ترین محورهای حوزه سلامت، مسائل مرتبط با دارو است که به دلیل ابعاد مختلف درمانی، اقتصادی، اجتماعی و فناورانه، از جنبه‌های متعدد قابل بررسی است و بر حوزه‌های متفاوتی نیز اثر می‌گذارد. گفته می‌شود که مصرف دارو در ایران از میانگین جهانی بسیار بالاتر است. این موضوع از یک سو به تجویز بالای اقلام خاص دارویی نظیر آنتی‌بیوتیک‌ها از سوی پزشکان برمی‌گردد و از سوی دیگر، یادآور درخواست بیماران از پزشک برای تجویز بیشتر دارو است. همچنین، مصرف داروهای غیرمجاز و قاچاق، یا آنچه که به داروهای ماهواره‌ای شهرت دارد، در سال‌های اخیر با افزایش چشمگیری روبرو بوده است به طوری که این موضوع به یکی از معضلات جدی حوزه دارو و درمان در ایران تبدیل شده است. مطالبات معوق داروخانه‌ها از بیمه‌ها و تعطیلی بسیاری از داروخانه‌ها به دلیل مشکلات مالی نیز یکی دیگر از چالش‌های حوزه دارو در سال ۱۳۹۵ بوده است. علاوه بر این، مسائل دارو اموری همچون تولید و واردات دارو، و مصارف دارویی در بیمارستان‌ها را در بر می‌گیرد. در گزارش آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۶ مسائل دارو به عنوان چالشی مهم در حوزه سلامت شناسایی شده است.

۵۶ مسائل دارو

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

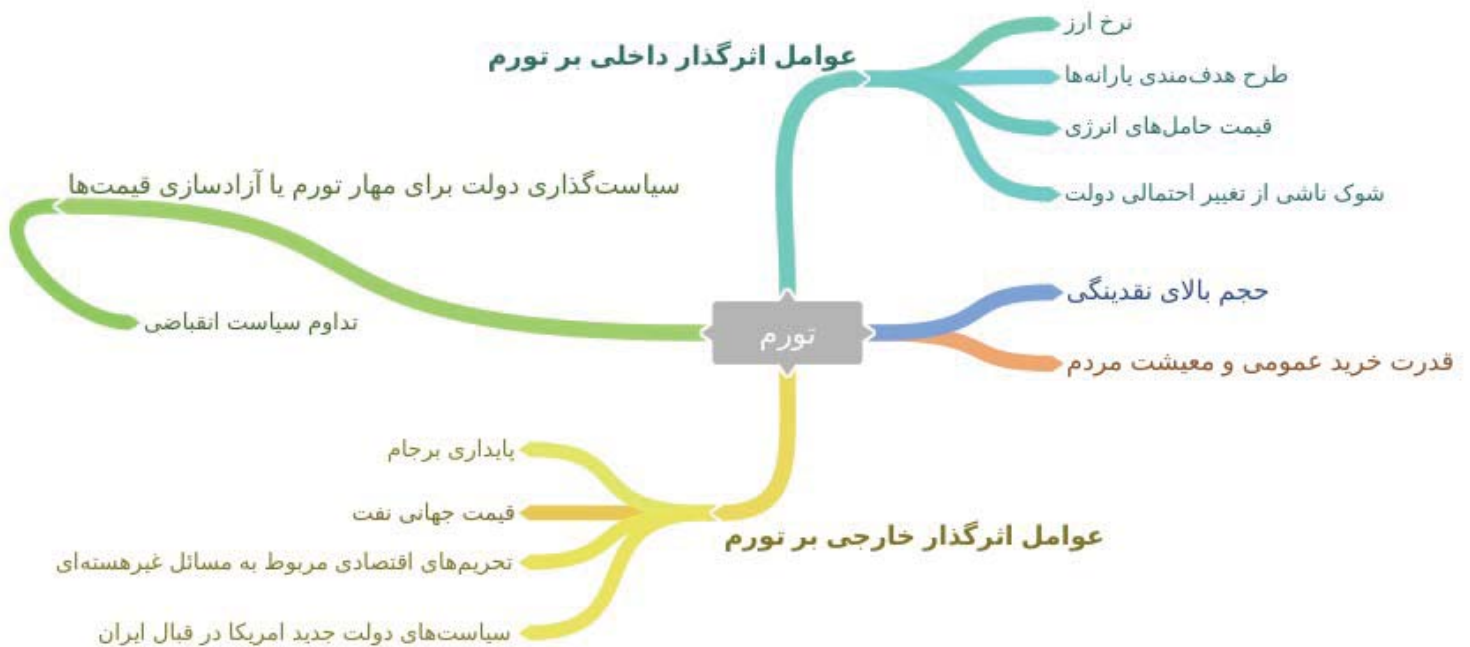
www.ifs1396.ir/56

مشارکت کنید:

ممکن است در سال ۱۳۹۶ با توجه به گسترش رکود و بیکاری در سال پیش رو دولت مصلحت طلبانه به سیاست مهار بیکاری در کوتاه مدت از طریق ایجاد انبساط مالی و پولی روی آورد. با توجه به اینکه بیکاری یکی از مسائل اصلی اقتصاد ایران است و حتما در ایام انتخابات ریاست جمهوری مورد توجه خاص نامزدها قرار خواهد گرفت، چه دولت یازدهم تداوم یابد و چه دولتی جدید بر سر کار آید، بنظر می رسد انبساط در دستور کار است و با توجه به اینکه ظرفیت های اقتصادی و در راس آن نهاده سرمایه چندان رشد و توسعه پیدا نکرده اند، قابل پیش بینی است که دستاورد تورم تک

تورم ۵۷

رقمی دولت یازدهم در سال پیش رو می تواند مورد تهدید قرار گرفته و در نهایت از دست برود. آنچه این گمان را تقویت می کند افزایش تولید ایران در بازار جهانی نفت است که عملا دست دولت را در به کارگیری این سیاست ها بازتر می کند. در نهایت می توان گفت در سال ۱۳۹۶ مجموعه عوامل داخلی اثرگذار بر تورم شامل نرخ ارز، طرح هدف مندی یارانه ها، قیمت حامل های انرژی و شوک ناشی از تغییر احتمالی دولت در کنار برخی عوامل خارجی از قبیل پایداری برجام، قیمت جهانی نفت و تحریم ها تعیین کننده میزان تورم خواهند بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

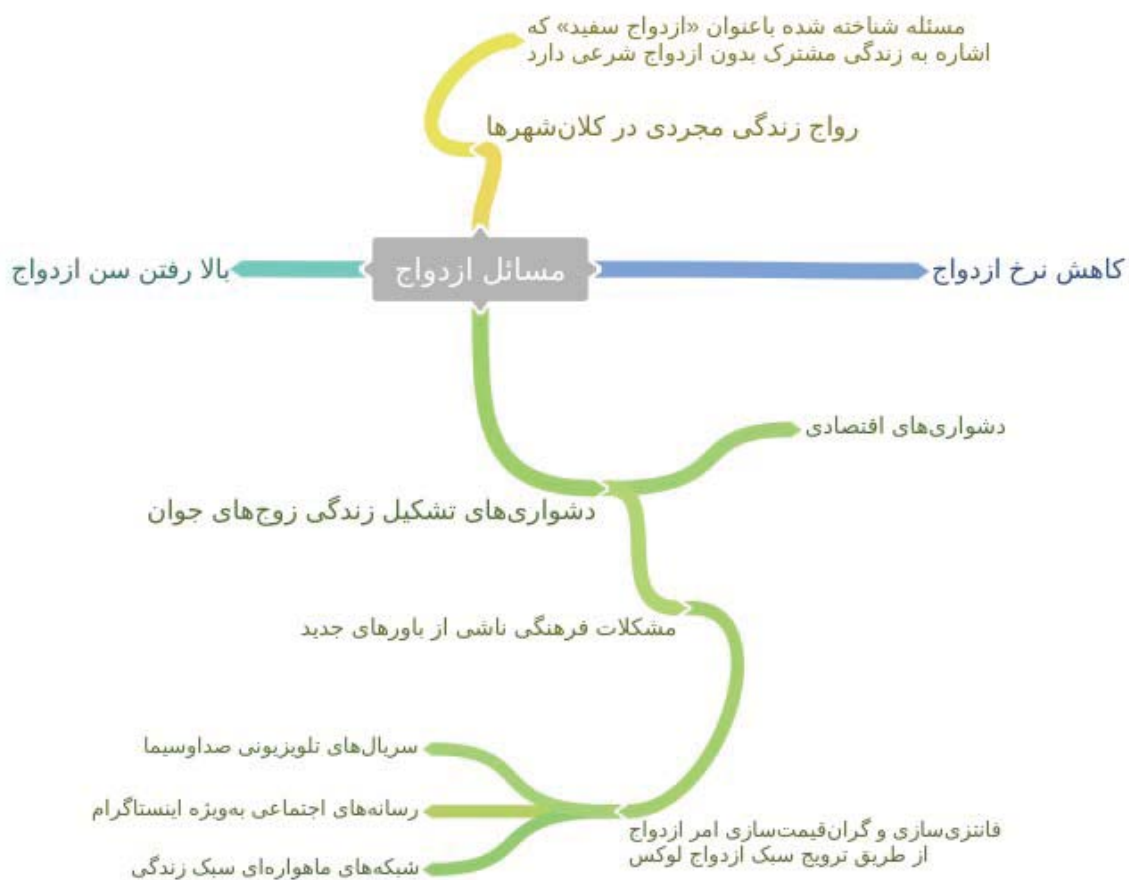
www.ifs1396.ir/57

مشارکت کنید:

مسائل ازدواج در سال‌های اخیر یکی از عمده‌ترین چالش‌های مورد تأکید مسئولان و خانواده‌ها بوده است. بالا رفتن سن ازدواج و کاهش نرخ ازدواج شاهدی بر این مدعا است، تا آنجا که طبق آمارها، در ۱۰ سال اخیر سن

ازدواج در ایران بین ۴ تا ۶ سال افزایش یافته است و در حال حاضر حدود ۱۳ میلیون دختر و پسر در آستانه ازدواج در کشور داریم. دشواری‌های تشکیل زندگی در زوج‌های جوان، غیر از دشواری‌های اقتصادی محصول رویکردهای نادرست فرهنگی نیز هست. فانتزی‌سازی و ترویج ازدواج لوکس از جمله مهم‌ترین این باورهای نادرست است که سریال‌های

تلویزیونی صدا و سیما، برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای و رشد تظاهر به تجمل در رسانه‌های اجتماعی به‌ویژه اینستاگرام از جمله دلایل ایجاد این سبک و رویه زیستی بوده است. مفاهیم جدید مانند «ازدواج سفید» یکی از پیامدهای افزایش سن ازدواج و کاهش نرخ ازدواج در سال‌های اخیر است که به‌نظر می‌رسد در سال ۱۳۹۶ نیز با سیاست‌های اقتصادی و فرهنگی فعلی همچنان مورد بحث مسئولان، رسانه‌ها و دانشگاهیان باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/58

مشارکت کنید:

به نظر می‌رسد آگاهی عمومی در سال‌های اخیر نسبت به مسائل محیط زیست افزایش قابل توجهی داشته است. گسترش شبکه‌های اجتماعی و افزایش توجه به مسایل زیست محیطی در رسانه‌های عمومی کشور مانند صداوسیما و مطبوعات و

فضای مجازی در کنار فعالیت گروه‌های محلی نزدیک به کانون‌های بحران و فعالان محیط‌زیستی موجب در مرکز قرار گرفتن

۵۹ بحران کنش جمعی در حوزه محیط‌زیست

موضوعات مرتبط با محیط زیست به ویژه کم‌آبی شده است. اما به نظر می‌رسد شور و تظاهرات رسانه‌ای این موضوعات بسیار بیشتر از تاثیر آن در الگوهای رفتاری از جمله شیوه مصرف و یا نگرش کشاورزان بوده است که در چرخه تاثیر گذاری و تاثیر پذیری نقش اساسی دارند. با روند افزایشی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی از یک سو و جدی‌تر شدن مشکلات، انتظار می‌رود به تدریج توجه عمومی نیز به ایجاد تغییرات اساسی در رفتارهای زیست محیطی جلب شود. با این حال به نظر می‌رسد دست کم سال ۱۳۹۶ همچنان «بحران کنش جمعی در حوزه محیط‌زیست» یکی از مشکلات اصلی کشور باشد؛ به خصوص آنکه سایه سایر مسائل سیاسی و اجتماعی همچنان بر محیط زیست سنگینی خواهد کرد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/59

مشارکت کنید:

معلمان و فرهنگیان در سال‌های گذشته با مشکلات و چالش‌های متعددی روبرو بوده‌اند. مسائل صنفی معلمان همچون عقب افتادن حقوق فرهنگیان بازنشسته و نامعلوم بودن وضعیت بسیاری از معلمان حق‌التدریسی،

نارضایتی‌های گسترده و اعتراضات پی در پی معلمان را در پی داشته است. مطالبات

مکرر معلمان حق‌التدریسی جهت ساماندهی وضعیت استخدامی آموزش و پرورش،

مجلس شورای اسلامی را بر آن داشته است تا در قانون بودجه و سند چشم‌انداز

انعطاف‌پذیری بیشتری برای تامین اعتبار استخدام معلمان حق‌التدریسی نشان دهد. در

همین راستا وزارت آموزش و پرورش نیز با تشکیل «کمیته تامین معلمان آینده»، کوشیده است تا ضوابط استخدام

معلمان را در آینده از طریق این کمیته ساماندهی کند و کیفیت علمی و آموزشی معلمان آینده را ارتقا دهد. علاوه بر

مشکلات صنفی، برخوردار نبودن معلمان از آموزش‌های ضمن خدمت کارآمد و باکیفیت و در مواردی پولی شدن

این آموزش‌ها، موانع جدی بر سر راه توسعه آموزش و ارتقای سطح علمی معلمان قرار داده است. روبرو بودن با

خشونت در محیط کار و اعمال خشونت علیه معلمان از سوی دانش‌آموزان و والدین نیز یکی دیگر از مسائل مهم و

بغرنج معلمان است که سال ۱۳۹۵ مورد توجه رسانه‌ها و گروه‌های صنفی فرهنگیان قرار گرفت و به‌نظر می‌رسد سال

۱۳۹۶ نیز همچنان مورد توجه باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

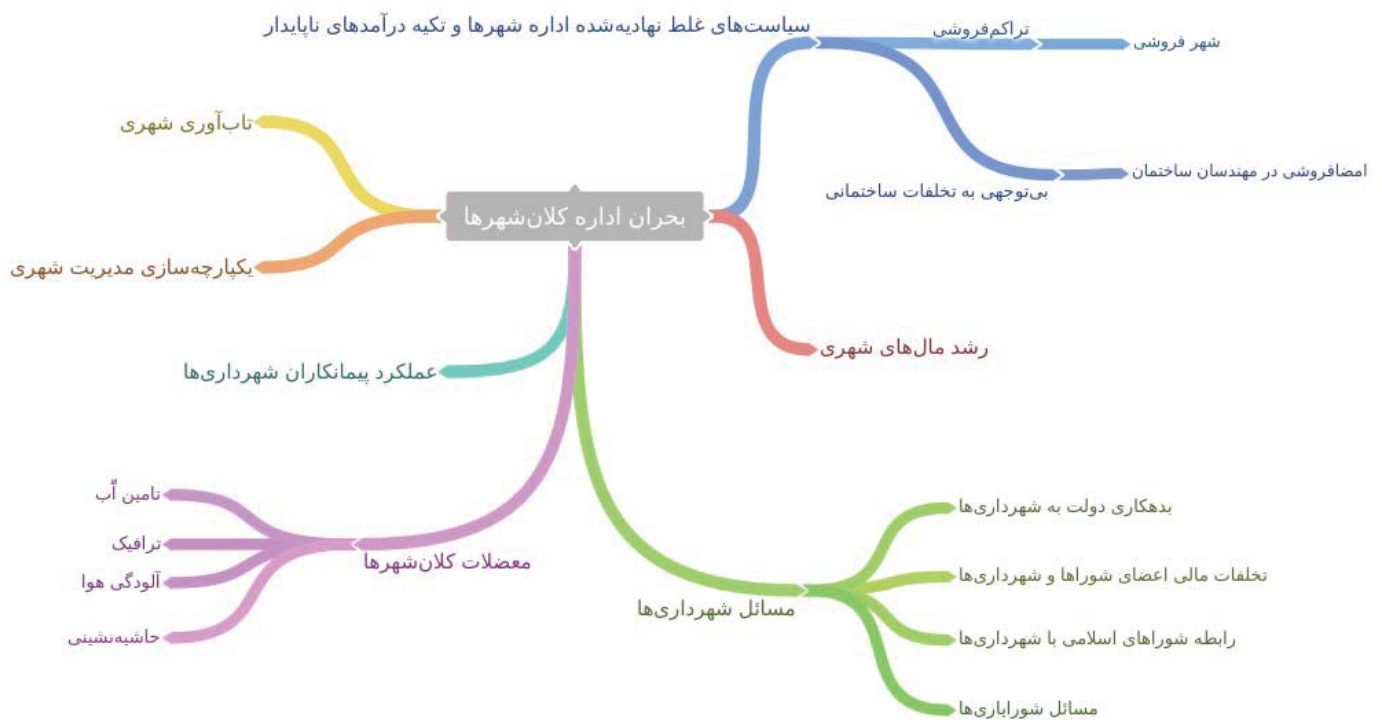
www.ifs1396.ir/60

مشارکت کنید:

افزایش روند شهرنشینی در سال‌های اخیر باعث فربه‌تر شدن کلان‌شهرها شده که این مسئله دغدغه‌های بسیاری در مورد چگونگی اداره این کلان‌شهرها را در برداشته است. مسئله کلان‌شهرها پیشتر دغدغه لایه‌های بالاتر اداری بود اما رشد روزنامه‌نگاری شهروندی باعث تمرکز بر فرایندهای ضعیف مدیریتی شده است و حساسیت عمومی در اموری همچون عملکرد پیمانکاران شهرداری با دستفروش‌ها را برانگیخته است. در سطح کلان نیز بدهکاری دولت به شهرداری‌ها، تخلفات مالی اعضای شوراهای

بحران اداره کلان‌شهرها ۶۱

شهر و شهرداری‌ها، مسائل شورایی‌ها و افزایش سطح انتظار مردم از شهرداری و شوراها برای ارائه خدمات از جمله موارد قابل طرح در رابطه با بحران‌های مدیریتی در اداره کلان‌شهرهاست. رشد شهرها نیز با تخلفاتی همراه است؛ تخلفاتی نظیر تغییر کاربری اراضی شهری، تجاری‌سازی فضاهای عمومی و غیره که جایگزین مسائل قدیمی تری نظیر تراکم‌فروشی شده‌اند. از سوی دیگر کلان‌شهرهایی نظیر تهران به دلیل تغییر برخی از قوانین شاهد رشد پدیده‌های جدیدی نظیر رشد مال‌شاپ‌ها هستند که خود این مال‌شاپ‌ها به نوبه خود تغییراتی در سبک زندگی شهری ایجاد کرده‌اند. اما جدای از این مسئله، به نظر می‌رسد کژکارکردهای همیشگی قوانین غلط شهری که به افزایش ترافیک، آلودگی، «پارکینگ‌شدگی» شهر، تخریب منابع طبیعی و غیره منجر می‌شود، در سال ۱۳۹۶ با توجه به برگزاری انتخابات شوراها و تغییرات شهرداران بیشتر از قبل از جمله چالش‌های اصلی مورد بحث میان مردم، رسانه‌ها و مسئولان شهری باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/61

مشارکت کنید:

مهم ترین رویداد فضای سیاسی آمریکا در سال ۱۳۹۵، انتخاب دونالد ترامپ به عنوان رئیس جمهوری این کشور بود؛ انتخابی که

نه تنها فضای داخلی آمریکا را به لرزه

درآورده که سیاست خارجی این کشور را

هم دستخوش آشفتگی کرده است. سیاست

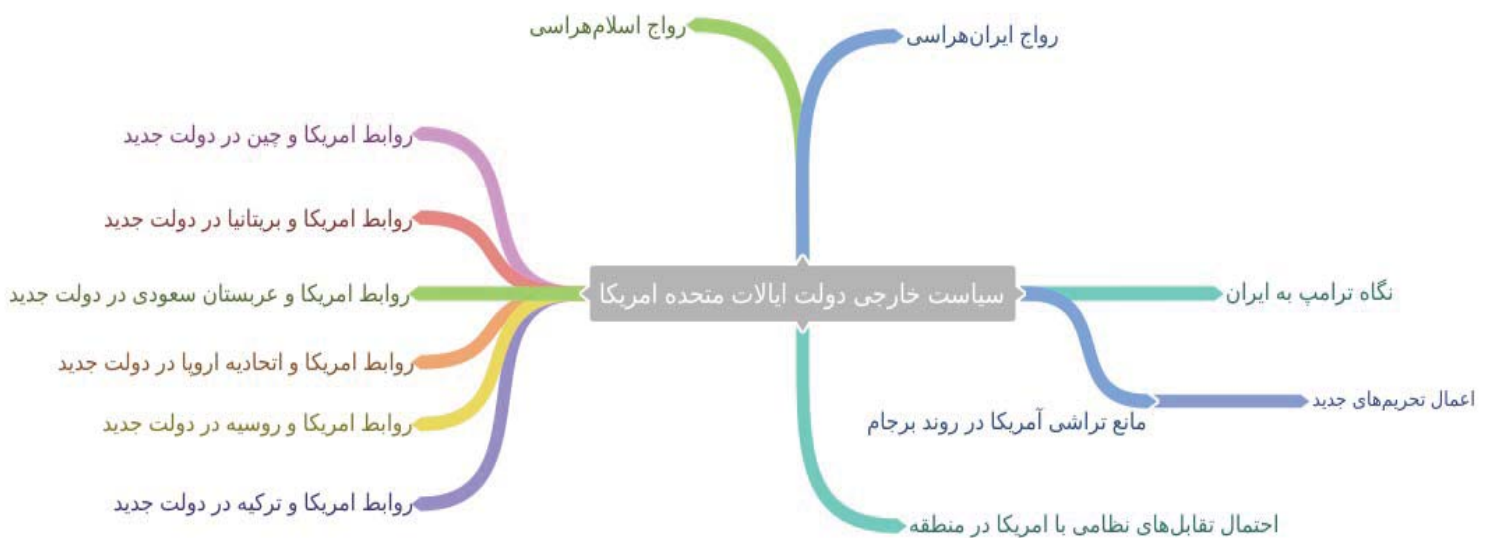
خارجی آمریکا در مرحله اول تعیین کننده

مناسبات قدرت در غرب و در مرحله بعدی

۶۲

سیاست خارجی دولت ایالات متحده آمریکا

شکل دهنده منازعات قدرت در مناطق مختلف جهان است. رئیس جمهوری جدید آمریکا، هر چند برنامه مشخصی در هدایت سیاست خارجی به دست نداده اما از اساس تاکیدش بر کاستن از نقش مداخله جویانه آمریکا در بحران های فعال بین المللی و توجه به داخل بوده است؛ رویکردی که یادآور سیاست «انزوگرایی» آمریکا در قالب «دکترین مونرو» در قرن نوزدهم است. واقعیت اما چیز دیگری است. آمریکا بار دیگر به منازعات خاورمیانه وارد شده و جبهه جدیدی از نزاع را با چین و کره شمالی گشوده است. سیاست خارجی ایران به عنوان قدرتی منطقه ای، همواره از بازیگری آمریکا در خاورمیانه تأثیر پذیرفته و بر آن تأثیر گذاشته است. همراهی با اعراب و تقابل سیاسی با ایران، رواج ایران هراسی، مانع تراشی بر سر اجرای برجام، اعمال تحریم های جدید و حتی احتمال ورود به تقابل نظامی، چالش هایی است که در سال آینده می توان از جانب سیاست خارجی آمریکا برای ایران متصور بود. تعامل ایران و آمریکا طی سال آینده در هر سطحی پیش رود، متأثر از روابط آمریکا با اروپا، چین، روسیه، عربستان و ترکیه و چگونگی بازیگری این کشور در عراق، سوریه و یمن نیز خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/62

مشارکت کنید:

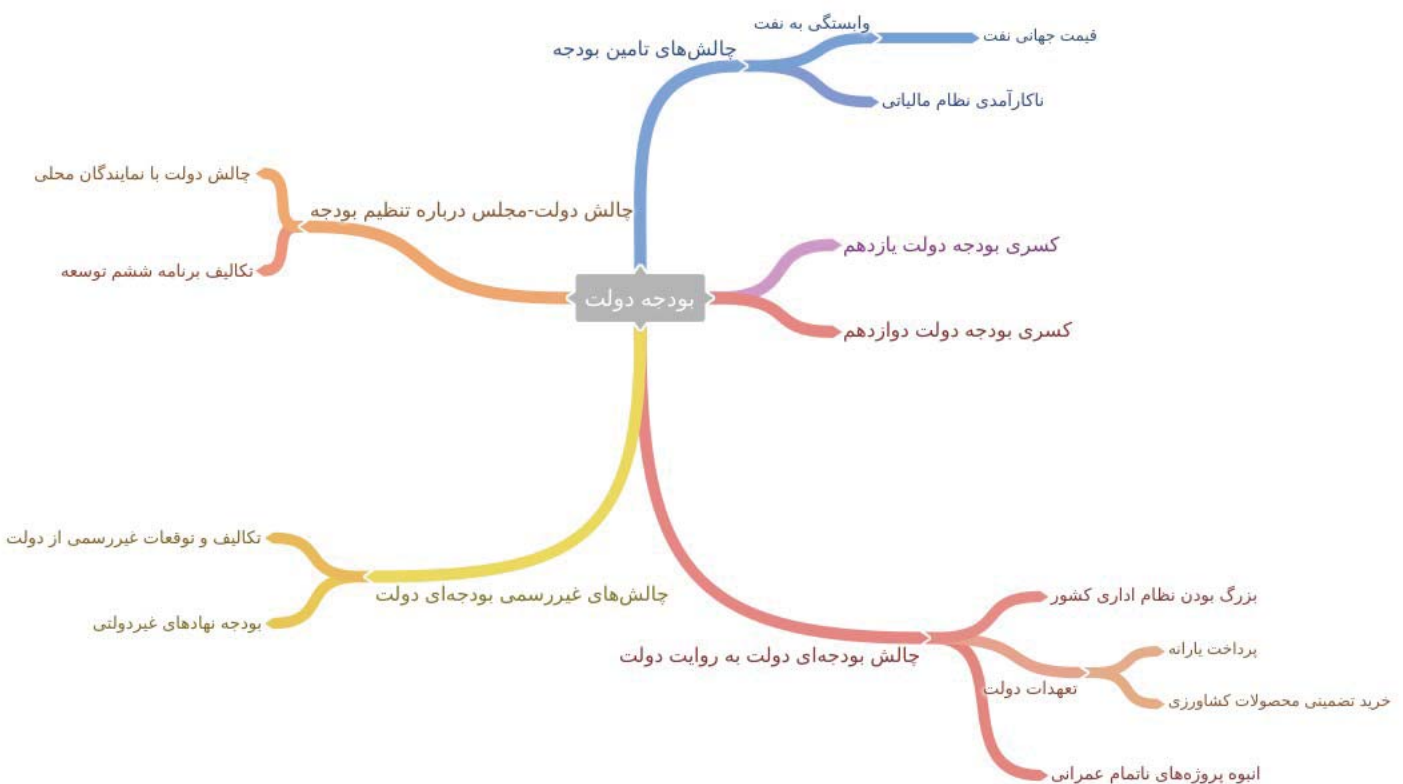
اقتصاد ایران به مثابه خانواده‌ای که توانایی تنظیم دخل و خرجش را ندارد و مرتباً از فروش سرمایه زندگی‌اش امرار و معاش می‌کند، در مساله بودجه‌بندی با مشکلات ساختاری روبه روست. نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی نشان می‌دهد که درآمد

۶۳

بودجه دولت

سالم دولت یعنی مالیات‌ها، به زحمت تکافوی هزینه‌های جاری دولت را می‌دهد. این ساختار معیوب دولت را به وارد کردن درآمد نفت در ساختار بودجه حریص‌تر می‌کند که در واقع دست‌اندازی به دارایی نسل‌های آینده است. از سوی دیگر با محدود شدن درآمدهای نفتی و مقاومت دولت در برابر کوچک شدن، استقراض از بانک مرکزی به‌عنوان سریع‌ترین راه تامین

مالی مورد توجه قرار می‌گیرد که پیامد آن تورم است. دولت یازدهم برای پوشاندن کسری بودجه از ابزار جدید و کم‌عارضه‌تری تحت عنوان اوراق بهادار اسلامی استفاده کرده است. با توجه به انتخابات ۱۳۹۶، به‌نظر می‌رسد اصلاحات اساسی در گسترش پایه‌های مالیاتی یا افزایش قابل توجه نرخ مالیاتی در دستور کار دولت نیست. بنابراین پرداخت بابت اوراق در سررسید، هم از جهت نحوه تامین مالی و هم از جهت اثر بر اقتصاد کلان یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی دولت در بودجه‌بندی است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/63

مشارکت کنید:

عوامل مختلفی باعث مرکز‌گریزی از الگوهای هنجاری رسمی در جامعه ایران می‌شوند. از یک طرف شاهد «غلبه فرهنگ زیرزمینی بر فرهنگ رسمی» هستیم که این امر خودش را در موسیقی، نوع پوشش، «مدلینگ» و شبکه

توزیع فیلم‌های خارجی و زیرزمینی بیشتر نشان می‌دهد. به همین شکل رسانه‌های غیررسمی نیز بر زندگی شهروندان موثرند. این امر خود سبب رواج مصرف‌گرایی و همچنین رشد «فرهنگ

۶۴

مرکز‌گریزی از الگوهای هنجاری رسمی

سلبریتی» در رسانه‌های غیررسمی و ظهور «میکروسلبیتی‌ها» در رسانه‌های اجتماعی می‌شود. از طرف دیگر نیز می‌بینیم تولید و تثبیت الگوهای فرهنگی متضاد با الگوهای رسمی به شکل روزافزونی در حال گسترش است، مثل رشد گردشگران ایرانی سفرکننده به کشورهای همسایه. در همین حال مسائل سبک زندگی نیز خاصیتی مرکز‌گرای یافته‌اند. در این حوزه شاهد تقویت صنعت فراغت و گرایش‌های طبقه متوسط مدرن به سبک زندگی متضاد با سبک زندگی رسمی هستیم که در آن مصادیقی مانند داشتن حیوان خانگی و انجام عمل‌های زیبایی اهمیت بالایی دارند و گاه هدف اصلی زندگی مهاجرت به خارج تعریف می‌شود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/64

مشارکت کنید:

اقتصاد فرهنگ هم به عوامل اقتصادی مانند قابلیت سرمایه‌گذاری در تولید و مصرف محصولات فرهنگی هم به عوامل فرهنگی مانند کیفیت محتوا، انتقال ایدئولوژی و ارزش‌های فرهنگی، ذائقه مخاطب و سلیقه سیاست‌گذاران فرهنگی

ربط دارد. گسترش کسب‌وکارهای مبتنی بر فاوا و تولید محصولات فرهنگی مانند فیلم و سریال همزمان با کاهش بودجه‌های فرهنگی از محل منابع عمومی مانند بودجه دولت، اهمیت اقتصاد فرهنگ را دوچندان کرده است. در واقع بستر فرهنگ، تبدیل به زمین بازی

۶۵ پر رنگ شدن اقتصاد فرهنگ

اقتصاد می‌شود و در این میان آنچه که طی سال گذشته اهمیت روزافزونی پیدا کرده، افزایش محصولات فرهنگی و شکل‌گیری بازار مصرف آن است. مهم‌ترین مسائل مرتبط با پررنگ شدن اقتصاد فرهنگ عبارتند از: گردش مالی شبکه فیلم و سریال خانگی، قاچاق فیلم و همچنین تنوع دسترسی به محصولات فرهنگی. یکی دیگر از مسائل پیش روی فرهنگ در این حوزه ورود شرکت‌های فناوری اطلاعات به عرصه تولید فرهنگی با هدف سودآوری است. سال ۱۳۹۶ شاهد پررنگ‌تر شدن اقتصاد فرهنگ و اپراتورهای مجازی جدید در شبکه همراه و عرضه عمومی آی‌پی‌تی‌وی (IPTV) خواهیم بود. عرصه اقتصاد فرهنگ با چالش حقوق مالکیت معنوی نیز دست به گریبان است و همچنین در این عرصه شاهد حساسیت عمومی به بودجه نهادهای فرهنگی خواهیم بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/65

مشارکت کنید:

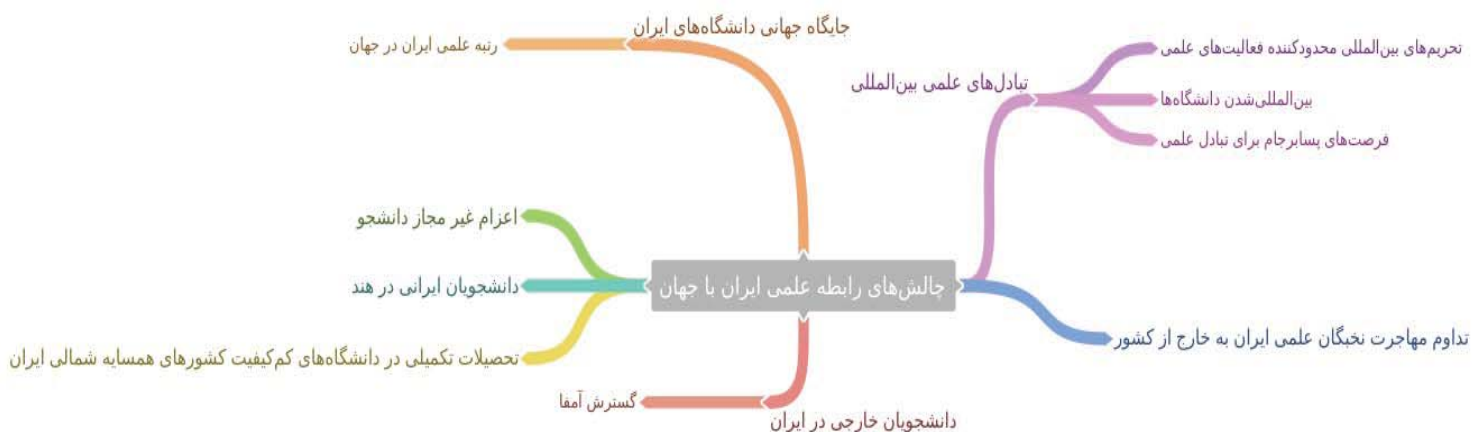
هرچند مهاجرت نخبگان علمی ایران به خارج از کشور همواره با عناوین و نقطه نظرات متنوعی مورد بحث قرار گرفته است، اما این موضوع فقط یکی از ساحت‌های چالش برانگیز رابطه علمی ایران با جهان است. رابطه علمی ایران با جهان

۶۶

چالش‌های رابطه علمی ایران با جهان

ابعاد مختلفی همچون اعزام دانشجویان به خارج و پذیرش دانشجویان خارجی، جایگاه دانشگاه‌های ایرانی در رتبه‌بندی‌های جهانی، و انتشار مقالات و پژوهش‌ها در نشریات خارج از کشور دارد. علاوه بر این، لغو

تحریم‌های محدودکننده فعالیت‌های علمی در دوران پسابرجام، فرصت‌های جدید و گسترده‌ای را برای تبادل علمی با جهان در اختیار پژوهشگران ایرانی قرار داده است. در دوران تحریم، دسترسی به سخت‌افزار و نرم‌افزارهای علمی و پژوهشی دشوار بود و پژوهشگران ایرانی برای انتشار دستاوردهای پژوهشی خود به مشکل بر می‌خوردند. برجام تا حدی مراودات علمی را افزایش داده، رفت و آمدهای علمی را تسهیل کرده و حتی مقدمات تأسیس دانشگاه‌های مشترک، همچون دانشگاه ایران-آلمان را فراهم کرده است. با این وجود، رابطه علمی ایران با جهان همچنان با چالش‌های مهمی همچون حضور دانشجویان ایرانی در دانشگاه‌های غیرمجاز و کم‌کیفیت کشورهای آسیایی و افت رتبه علمی دانشگاه‌ها در رده‌بندی‌های جهانی روبه‌رو است. بنابراین، با وجود چشم‌انداز روشن روابط علمی ایران با جهان در دوران پسابرجام، ارتقای دیپلماسی علمی و ایجاد زیرساخت‌های مراودات علمی همچنان چالش مهمی پیش روی ایران در سال ۱۳۹۶ خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/66

مشارکت کنید:

تحولات گذشته چشم انداز روشن و مثبتی را برای توسعه نوآوری در بخش خصوصی فناوری اطلاعات تجسم می کند. حضور سرویس های هم سفری آنلاین (آژانس های مسافرکشی اینترنتی) و رشد فروشگاه های اینترنتی باعث افزایش

رفاه و احساس خوب ایرانیان شده است و جنبشی اجتماعی و آرزویی

۶۷

ضرورت توسعه نوآوری و فعالیتهای دانش بنیان

در ذهن جوانان فعال در حوزه کسب و کار ایجاد نموده است. در نقطه مقابل هنوز دانشگاه ها به عنوان خط پشتیبان نظام نوآوری، فرایند مقاله محوری و «تحقیق برای تحقیق» را دنبال می کنند و اساتید دانشگاه به عنوان رکن محوری دانشگاه، هنوز صرفاً محقق مانده اند و این محققان، نهادهای مهمی مثل «پارک های علم و فناوری» و «مراکز رشد» را به خوبی توسعه و رشد نداده اند که باعث یاس و سردرگمی شرکت های مستقر در این پارک ها شده است. علاوه بر این، ضعف در لایه های سیاست گذاران باعث شکل گیری قوانین حمایتی از اقتصاد دانش بنیان به شکل کلی و مبهم شده است و با تأمین نشدن منابع مالی، همین قوانین ناقص هم به خوبی اجرا نشده است و نظام ملی نوآوری عملاً شکل نگرفته است و به نظر می رسد دانشگاه کارآفرین جایگزین دانشگاه صرفاً تحقیقاتی در سال ۱۳۹۶ نیز نشود و اقتصاد دانش بنیان هنوز حیاط خلوت اقتصاد نفتی ایران باشد. با وجود همه قوت و ضعف ها، به دلیل شکل گیری و گسترش «شتاب دهنده های خصوصی» فرصتی برای رشد شرکت های نوپا در سال ۱۳۹۶ مهیا شده است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/67

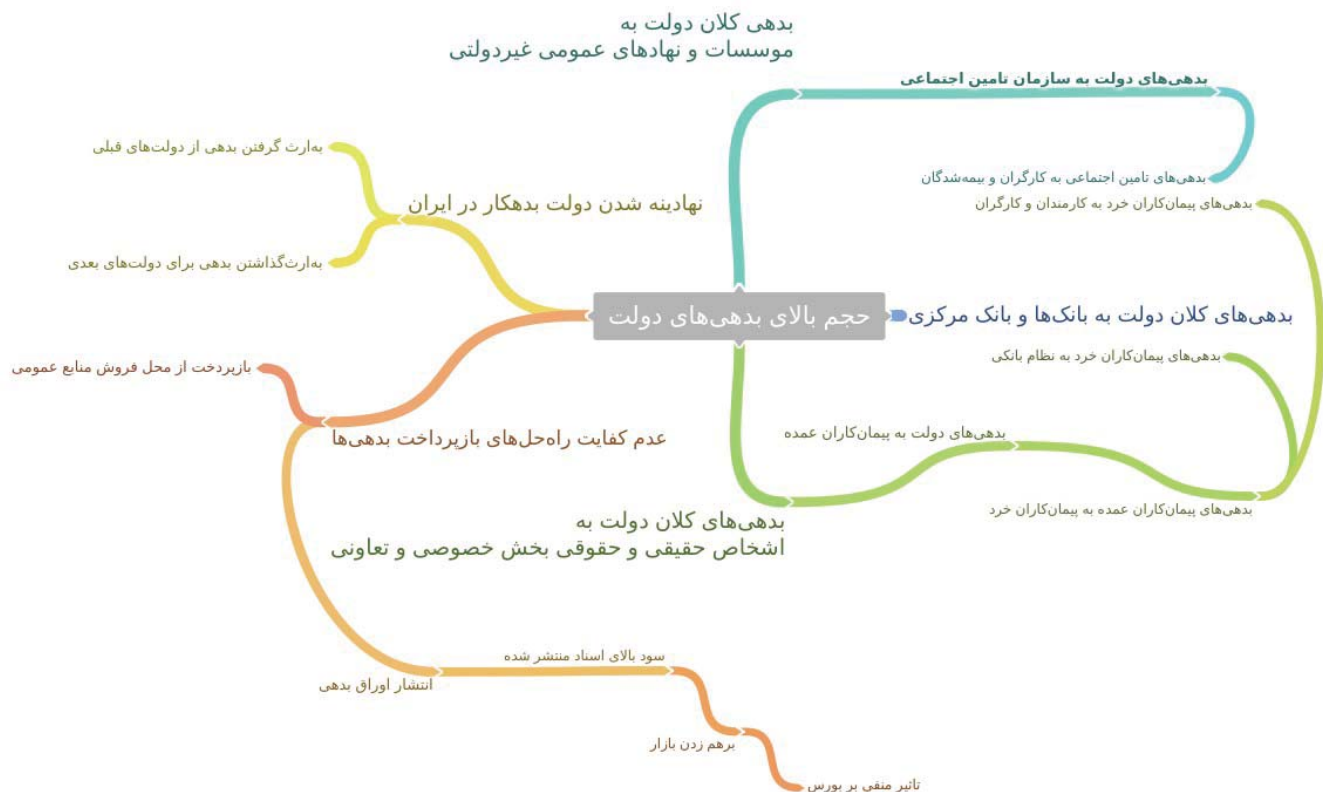
مشارکت کنید:

خوشبختانه کشور با مشکل بدهی‌های بالای خارجی روبه‌رو نیست و همواره به علل گوناگون سطح بدهی‌های خارجی پایین نگهداشته شده است. آنچه که در امر بدهی‌های دولت مخاطره‌آمیز است، دو نکته است. دولت به پیمانکاران داخلی بدهی زیادی دارد که سبب

می‌شود بخش مهمی از بدنه اقتصادی بخش خصوصی با کمبود منابع جهت سرمایه‌گذاری مجدد روبه‌رو گردد. دوم اینکه نحوه تامین مالی این دیون با توجه به اثرپذیری اقتصاد از شرایط بین‌المللی نه چندان به سامان و عدم دسترسی به ابزارهای بدهی نامناسب، با مشکل روبه‌روست و همواره بیم آن می‌رود که دولت با ساده‌ترین و پرعوارض‌ترین راهکار یعنی استقراض از

حجم بالای بدهی‌های دولت ۶۸

بانک که به معنای انتشار حجم پول بیشتر و پیام آور تورم است، اقدام به حل این مشکل کند. مهم‌تر از اصل بدهی‌های دولت، ضرورت ساماندهی این بدهی‌ها است. نتایج انتشار و فروش اوراق بدهی، به‌عنوان راه حلی که وزیر اقتصاد دولت یازدهم آن را پیگیری می‌کرد، در سال ۱۳۹۶ آشکار خواهد شد. این راه حل از سویی می‌تواند به سامان‌بخشی و تعیین تکلیف بخشی از بدهی‌های دولت بینجامد و از سوی دیگر ممکن است از بر بورس تاثیرگذار باشد. در این زمینه دو راهکار قابل پیگیری است. اولاً تخصیص پروژه‌ها به پیمانکاران با توجه به تخصص و بهره‌وری و مناقصه‌های واقعی و نه صورتی انجام پذیرد تا آزمون و خطا در اجرای پروژه و مرور زمان شکل نگیرد. ثانیاً راهکارهای تامین مالی این پروژه‌ها از حالت اتکا به وضعیت درآمدهای نفتی دولت خارج و مبتنی بر ابزارهای کارآمد بدهی باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/68

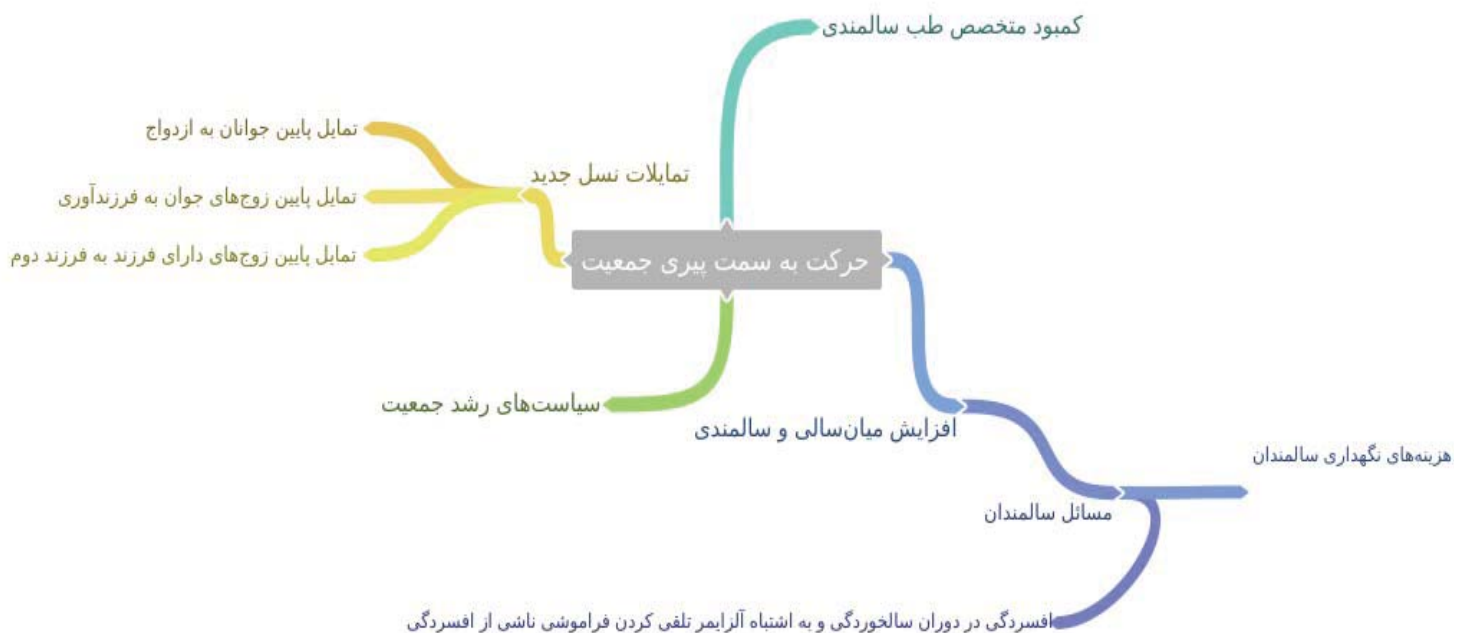
مشارکت کنید:

با وجود آنکه در گذشته از ایران با عنوان کشوری برخوردار از جمعیت جوان فعال یاد می‌شد، در حال حاضر با توجه به نرخ پایین رشد جمعیت، زنگ‌های خطر در مورد حرکت به سمت پیری جمعیت به صدا درآمده است. میزان نرخ رشد

جمعیت در سال ۱۳۹۵ کمی بیشتر از یک درصد اعلام شده است. این میزان رشد هر چند مثبت است اما کارشناسان جمعیت‌شناسی آن را در مقوله بسیار کم ارزیابی می‌کنند. بالا رفتن سن ازدواج، تمایل نداشتن

۶۹ حرکت به سمت پیری جمعیت

زوج‌های جوان به فرزندآوری و افزایش تمایل به تک فرزندی نیز از عوامل مهم اثرگذار بر رشد جمعیت اندک و حرکت جامعه ایران به سمت پیری جمعیت است. از سوی دیگر، حرکت به سمت پیری جمعیت ضرورت برنامه‌ریزی هدفمند و سیاست‌گذاری آینده‌نگر برای سالمندان را دوچندان می‌کند. در همین راستا، به نظر می‌رسد که برنامه‌ها و اقدامات دولت در عرصه خدمت‌رسانی به سالمندان نسبت به گذشته رشد چشم‌گیری داشته است. با افزایش تعداد افراد میان‌سال و سالمند در ایران، توجه به مسائل سالمندان، سیاست‌گذاری برای نگهداری و مراقبت از آنها و توجه بیش از پیش به مسائل سلامت و درمان جمعیت سالمند، از مهم‌ترین مسائل پیش روی ایران آینده خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

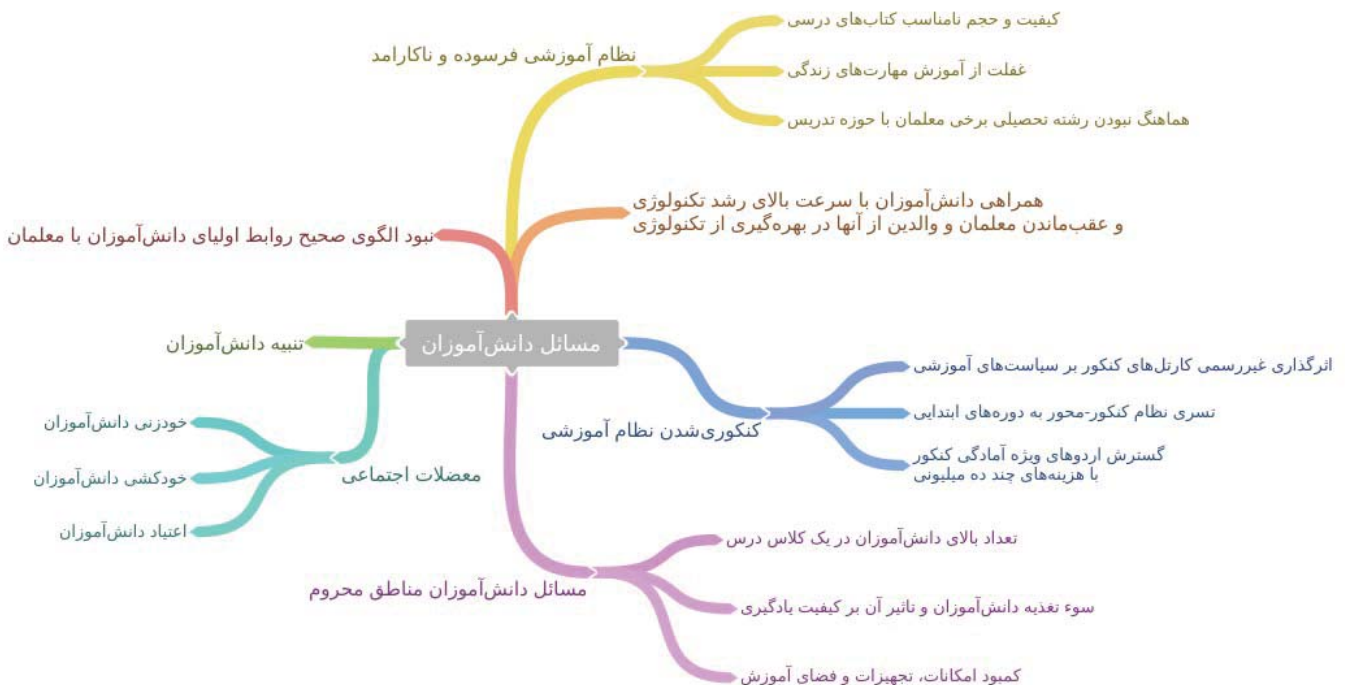
www.ifs1396.ir/69

مشارکت کنید:

مسائل دانش آموزان را می توان در محورهای مشکلات نظام آموزشی، معضلات اجتماعی مرتبط با دانش آموزان و چالش های رابطه با والدین و معلمان بررسی کرد. ناکارآمدی نظام آموزشی در مدارس و کیفیت پایین کتب آموزشی، دانش آموزان بسیاری از

مقاطع را از آموزش درست و کیفی دانش های بنیادین و مهارت های لازم برای زندگی فردی و شغلی محروم کرده است. به گفته معاون آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش، مدارس ایران در رتبه بندی های بین المللی جایگاه پایینی دارند و از ظرفیت ارائه دروس مناسب به دانش آموزان برخوردار نیستند. از سوی دیگر،

کنکور محور شدن نظام آموزشی در ایران و گسترش آزمون های شبه کنکور در بیشتر مقاطع تحصیلی، دانش آموزان را تحت فشار روانی و فشارهای مالی ناشی از هزینه های کلاس های کنکور و آزمون های آزمایشی قرار داده است. در حالی که دانش آموزان با سرعت بالای پیشرفت تکنولوژی همراه هستند و استفاده از تکنولوژی های روز را فرا می گیرند، عقب ماندن معلمان و والدین از پیشرفت تکنولوژی و ناتوانی آنها از بهره گیری از تکنولوژی های جدید منجر به شکاف میان دانش آموزان و والدین و معلمان شده است و این شکاف سالانه عمیق تر و وسیع تر می شود. همچنین، رشد ناهنجاری های اجتماعی میان دانش آموزان همچون خودزنی، خودکشی و اعتیاد، مسئله ای است که برای مدت ها از سوی نظام آموزشی و اولیا و مربیان مغفول مانده و به عنوان یکی از مسائل مهم و بغرنج مرتبط با دانش آموزان، در آینده نزدیک نیازمند توجه و برنامه ریزی جدی است.

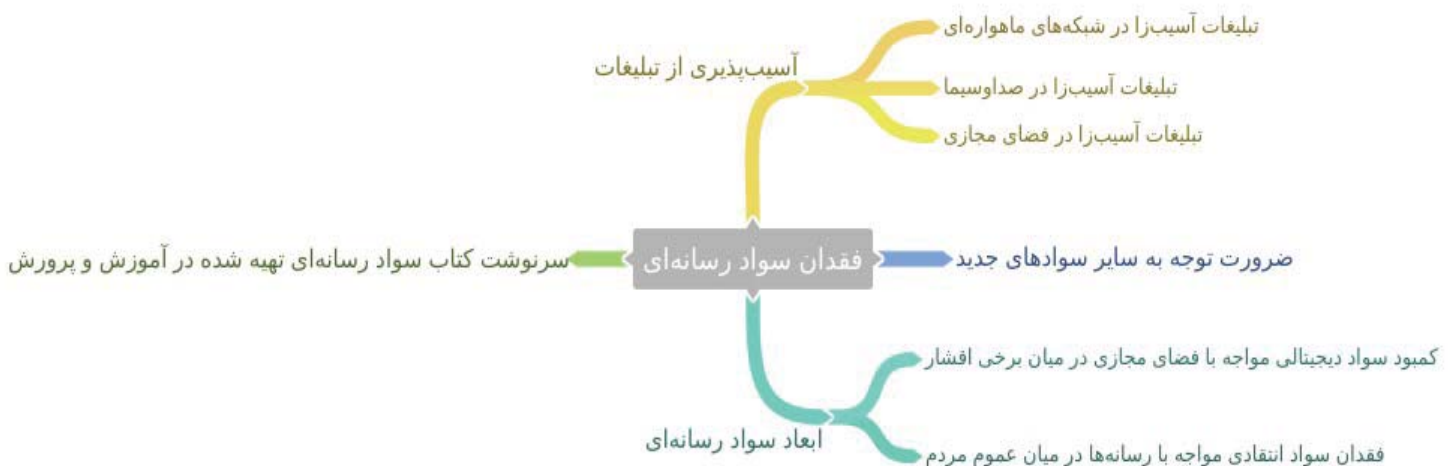
این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

در دنیای مدرن و رسانه‌های امروز مواجهه ما با پدیده‌ها معمولاً با واسطه یک رسانه امکان‌پذیر است. برای کار با این رسانه‌ها باید بدانیم چه طور با آن برخورد کنیم و همچنین خود همین رسانه چه قدر در شکل‌دهی شناخت

ما از دنیای اطراف موثر است. هرچند که مدت‌های زیادی از مطرح شدن بحث سواد رسانه‌ای در دنیا می‌گذرد، ولی این مفهوم آنچنان که باید در ایران درست فهمیده نشده و به نوعی با غفلت نسبت به آن مواجه هستیم. هرچند که طی یکی دو سال اخیر توجه

۷۱ فقدان سواد رسانه‌ای

بیشتری به آن شد و حتی در این زمینه یک کتاب برای دانش‌آموزان پایه دهم به نگارش درآمد ولی هنوز سرنوشت آن مشخص نیست. این در حالی است که با وجود گسترش شبکه‌ها و پیام‌رسان‌های مجازی همچنان «کمبود سواد دیجیتال» و «فقدان سواد انتقادی» در میان عموم مردم حس می‌شود. از طرفی با توجه به سرعت تحولات رسانه‌ای و فناورانه ضرورت توجه به سایر سواد‌های جدید بیش از پیش مطرح شده است. البته به نظر می‌رسد آسیب‌پذیری از تبلیغات هم در شبکه‌های ماهواره‌ای و صداوسیما و همه شبکه‌های مجازی در سال ۱۳۹۶ نیز یکی از چالش‌های مهم پیش رو در عرصه سواد رسانه‌ای باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/71

مشارکت کنید:

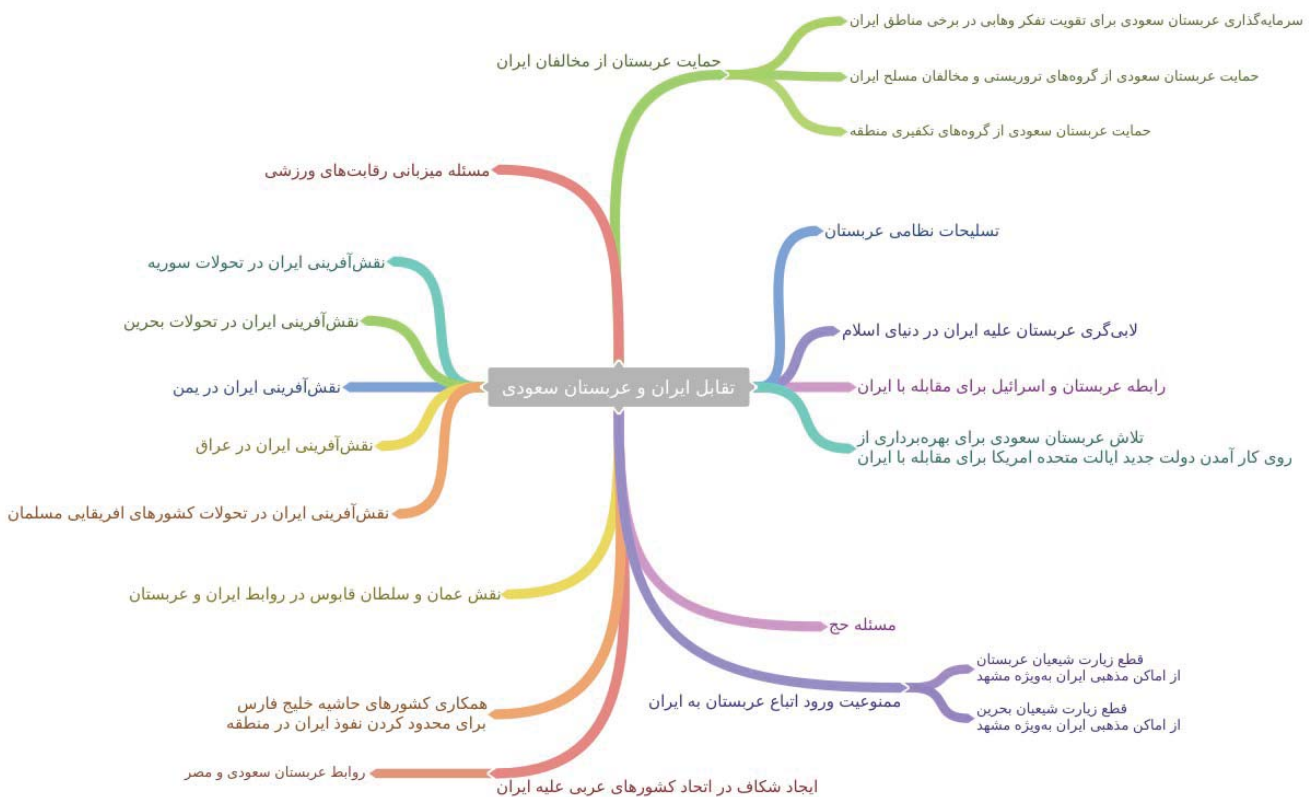
مرگ ملک عبدالله و به قدرت رسیدن سلمان بن عبدالعزيز در سال ۱۳۹۳، دوره جدیدی از سیاست‌ورزی را در عربستان آغاز کرد که «سیاست‌ورزی بی‌مهابا» توصیف نسبتاً پذیرفته شده‌ای از آن است. نتیجه تغییر در هرم قدرت

۷۲

تقابل ایران و عربستان سعودی

در حکومت آل سعود، تغییرات عمده در تمامی سطوح حکومت بود که از آن با عنوان «زلزله سیاسی» در این کشور یاد می‌کنند. قدرت‌گیری چهره‌های جوان و بی‌تجربه‌ای چون «محمد بن سلمان» یکی از اولین نتایج

ورود عربستان به دوره‌ای از سیاست‌ورزی بی‌مهابا بوده است. حمله به یمن و تقویت نقش عربستان در نزاع‌های منطقه‌ای با محوریت مقابله با ایران از مهم‌ترین برون‌دادهای نظام حاکم در عربستان طی دو سال گذشته بوده است. ایران و عربستان قبل و بعد از انقلاب اسلامی، به عنوان دو قدرت منطقه‌ای همواره با هدف ایجاد برتری نسبی درگیر تنش منطقه‌ای بوده‌اند؛ تنشی که طی دهه‌های اخیر به مرحله جنگ‌های نیابتی در دیگر کشورهای منطقه هم وارد شده است. دست به دست شدن قدرت در آمریکا از باراک اوباما به دونالد ترامپ، عربستان را به دست یافتن به تفوق منطقه‌ای امیدوار کرده است. سطح تقابل ایران و عربستان در سال آینده، از کیفیت ارتباط میان ریاض با واشنگتن تأثیرپذیر و بر تحولات منطقه‌ای به خصوص در عراق، سوریه و یمن تأثیرگذار است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/72

مشارکت کنید:

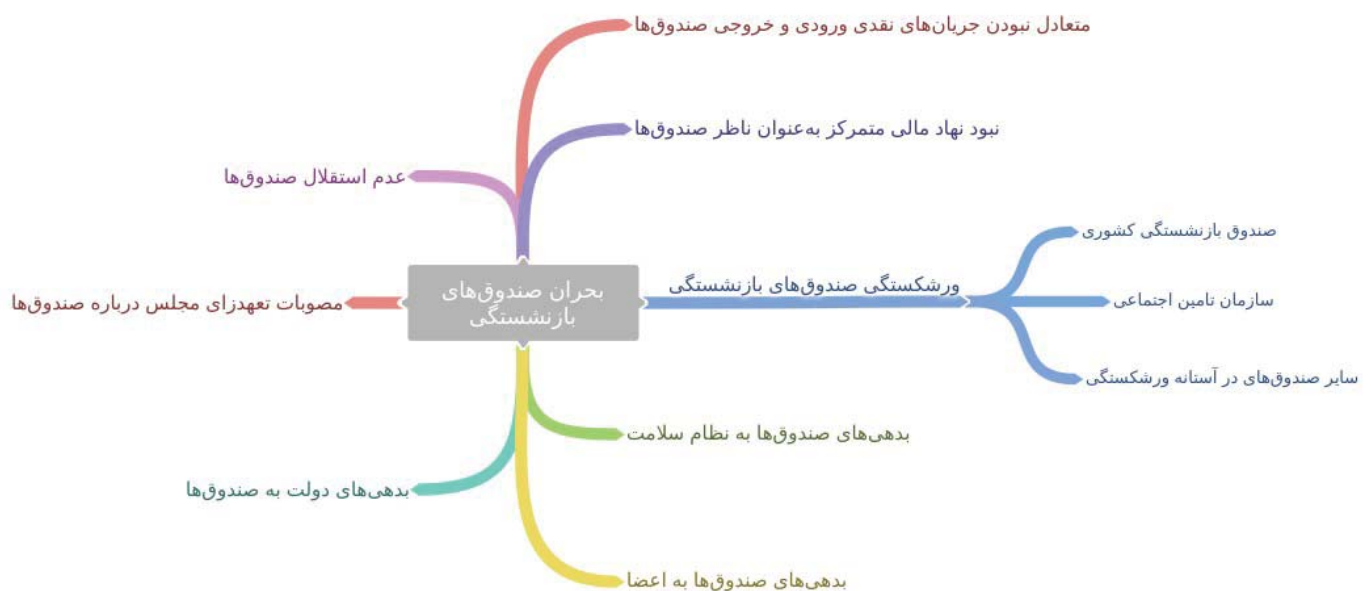
مشکل اساسی صندوق‌های بازنشستگی ورودی کم و خروجی زیاد است. مساله ورودی کم مربوط به این است که کارفرمایان در زمان طولانی از دوران اشتغال فرد تمایل به پرداخت حق بیمه مطابق با حداقل دستمزد دارند و خود فرد

شاغل هم با این مسئله مخالف نیست مشروط بر اینکه در سال‌های پایانی حق بیمه زیادی از طرف کارفرما پرداخت شود تا مزایای بازنشستگی بهبود یابد. نتیجه این خواهد بود که این صندوق‌ها به تدریج دچار کمبود

۷۳

بحران صندوق‌های بازنشستگی

منابع می‌شوند. بدعت نامیمون برداشت دولت‌ها از منابع این صندوق‌ها نیز به منزله تیر خلاص بر پیکره این صندوق‌ها بوده است. نتیجه چنین روندی ورشکسته شدن تعداد زیادی از صندوق‌های بازنشستگی کشور است که از آن به‌عنوان یکی از بحران‌های سال‌های آینده یاد می‌کنند و اثرات آن در سال ۱۳۹۶ نیز قابل مشاهده خواهد بود. همچنین راه‌حل‌های خروج از بن‌بست صندوق‌ها نیز در سال ۱۳۹۶ مورد توجه و بحث و تبادل نظر خواهد بود. به‌عنوان یک راه‌حل برخی اعتقاد دارند لازم است ساز و کار و قوانین عملکردی این صندوق‌ها به نحوی اصلاح شوند که منابع آنها صرف تامین مالی پربازده‌ترین فرآیندهای تولیدی شود تا ضمن برگشت بازده مناسب، ساز و کار عملکرد صندوق‌ها بهبود یابد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

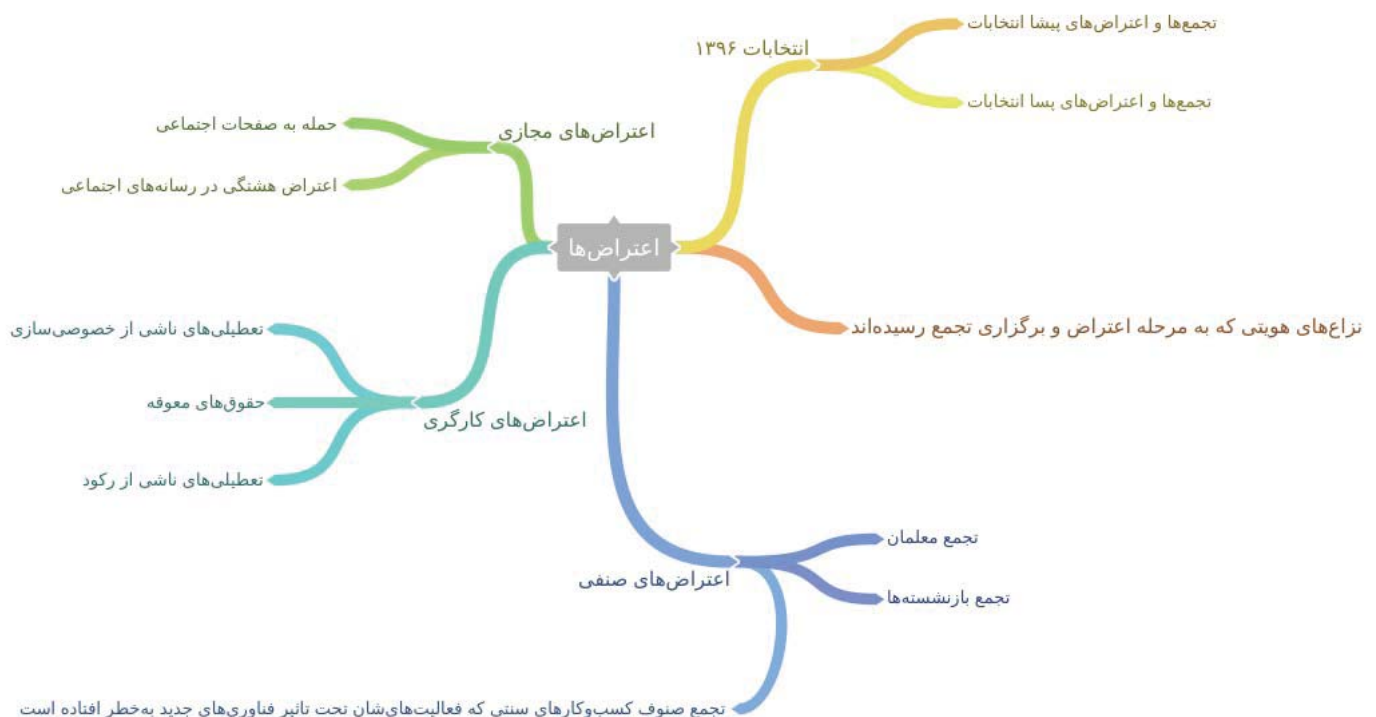
www.ifs1396.ir/73

مشارکت کنید:

اعتراض‌ها در ایران همواره بر چهار محور خواست‌های مدنی، صنفی، سیاسی و قومی متمرکز بوده است. با توجه به برگزاری انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۶، پیش‌بینی می‌شود طبق سنت همیشگی بر میزان اعتراضات چهارگانه

افزوده شود که برخی از آن‌ها ممکن است به تجمعاتی هم منجر شوند. غیر از اعتراض‌هایی که پیش از انتخابات شکل می‌گیرند، اعتراض‌های بعد از انتخابات هم محتمل خواهد بود که ممکن است بنا به نتیجه انتخابات از سوی جریان‌های سیاسی در قالب فعالیت‌های رسانه‌ای یا تجمعات دنبال شوند. با توجه به ادامه رکود در برخی صنایع و ادامه تعطیلی برخی کارخانه‌ها و تلمبار شدن مطالبات

کارگری، انتظار می‌رود سال آینده نیز اعتراض‌ها و تجمع‌های صنفی کارگری ادامه پیدا کند. طی سال‌های اخیر به خصوص در سال ۱۳۹۵، کشور شاهد گسترش اعتراض‌های مجازی هم بوده است؛ از جمله به صفحه‌های اجتماعی گرفته تا اعتراض‌های هشتگی در رسانه‌های اجتماعی. در پاره‌ای موارد از جمله بحران ریزگردها در خوزستان، اعتراض‌های مجازی به تجمع‌های مردمی هم منجر شده است. پدیده اعتراض‌های مجازی و هماهنگی مجازی برای تجمع‌های اعتراضی در سال ۱۳۹۵ بیشتر از هر زمان دیگری فراگیر شد. سال ۱۳۹۶ نیز اغلب اعتراض‌ها می‌تواند از بستر فضای مجازی به فضای واقعی کشید شود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/74

مشارکت کنید:

یکی از سرمایه‌های فرهنگی - اجتماعی ایران تنوع قومی و زبانی است که در عین تکرار، زیر چتر ملت به هم می‌پیوندد. به‌طور تاریخی چالش‌های قومی در ایران زمانی مطرح شد که در مفهوم جدید ملت، سهم برخی اقوام کمتر موضوع

توجه قرار گرفت. پس گاهی گروهی از افراد این اقوام به هویت‌طلبی و در نتیجه قوم‌گرایی دست زده و حتی خوشان را یک ملت دانستند. به‌طبع این حوزه با چالش‌های مختلفی مواجه است. از جمله می‌توان به رشد هویت‌های قومی - محلی در استان‌های مرزی اشاره کرد که موضوع‌هایی چون پان‌ترکیسم در مناطق آذربایجان، ناسیونالیسم کردی در کردستان و اعتراض‌ها با محوریت

چالش‌های قومی ۷۵

هویت عربی در خوزستان را به خاطر می‌آورد. همچنین با توجه به اینکه سال ۱۳۹۶ انتخابات شورا و ریاست جمهوری در پیش است دو مسیر می‌تواند مطرح شود. بهره‌برداری سیاسی از مسائل قومی در انتخابات ریاست جمهوری و همچنین بهره‌برداری سیاسی از مسائل قومی در انتخابات شوراها. از دیگر مسائل این حوزه می‌توان به تغییر نام‌محسوس مرجعیت فرهنگی و رهبری فکری به خارج از مرزها در میان گروه‌های قومی و زبانی اشاره کرد که هرچند یافته‌های آماری درباره آن وجود ندارد، اما مورد اشاره برخی پژوهشگران فرهنگی است. همچنین وضعیت زبان‌های غیرفارسی ایرانی نیز ذیل همین مسئله قرار می‌گیرد به‌طوری که اکنون یکی از مسائل مطرح شده تدریس زبان‌های غیرفارسی در مراکز آموزشی است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/75

مشارکت کنید:

به تلاش فرد برای تحقق یکتایی خویشتن در شرایطی که در حال شکل دادن به رفتار خویش است، هویت گفته می‌شود. نیاز به داشتن هویت آن چنان بر روان و اندیشه سایه می‌افکند که ما را به تکاپوی خستگی‌ناپذیری برای کسب آن وادار می‌کند.

۷۶

نزاع‌های هویتی

آرمان‌گرایی، عشق و محبت، تشخیص طلبی، رقابت، هنرنمایی، استقلال‌طلبی و بسیاری از ویژگی‌های نوجوانی، از شاخص‌های مهم هویت‌خواهی است. از آنجا که هویت این امکان را به وجود می‌آورد که خود را در مقابل دیگری تعریف کنیم، به طور بالقوه با مسائل دیگری مانند «قطبی‌شدگی جامعه» و «چالش مرکز‌گرایی از الگوهای هنجاری رسمی» در ارتباط

است. نشانه‌های متعددی از وجود چنین نزاع‌هایی در جامعه امروز ایران وجود دارد. در یکی-دو سال اخیر از یک طرف در چند مناسبت تعدادی از ایرانیان بر سر مقبر کوروش رفتند و بر هویت «باستان‌گرایانه» خود تاکید کردند و از سوی دیگر گرایش به معنویت‌گرایی غیردینی در سال‌های اخیر رو به رشد بوده است و از همین‌رو هویت‌های مبتنی بر آن نیز می‌تواند نشان‌گر تغییر پایه‌های هویتی باشد. در همین حال نزاع برای تاکید بر هویت‌های مذهبی و هویت‌های قومی نیز بالا گرفته است و نشانه‌های آن را در اخبار روزانه می‌توان دنبال کرد. از سوی دیگر در کلان‌شهرها نیز هویت‌هایی را می‌بینیم که گردِ مصرف رسانه‌ای شکل می‌گیرند. البته نباید از خرده‌هویت‌های نامتعارفی مانند جماعت اندکی که در فضای مجازی به دنبال «هواداری نازیسم» هستند غافل شد. به‌نظر می‌رسد سال ۱۳۹۶ شاهد تقویت این روند باشیم.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/76

مشارکت کنید:

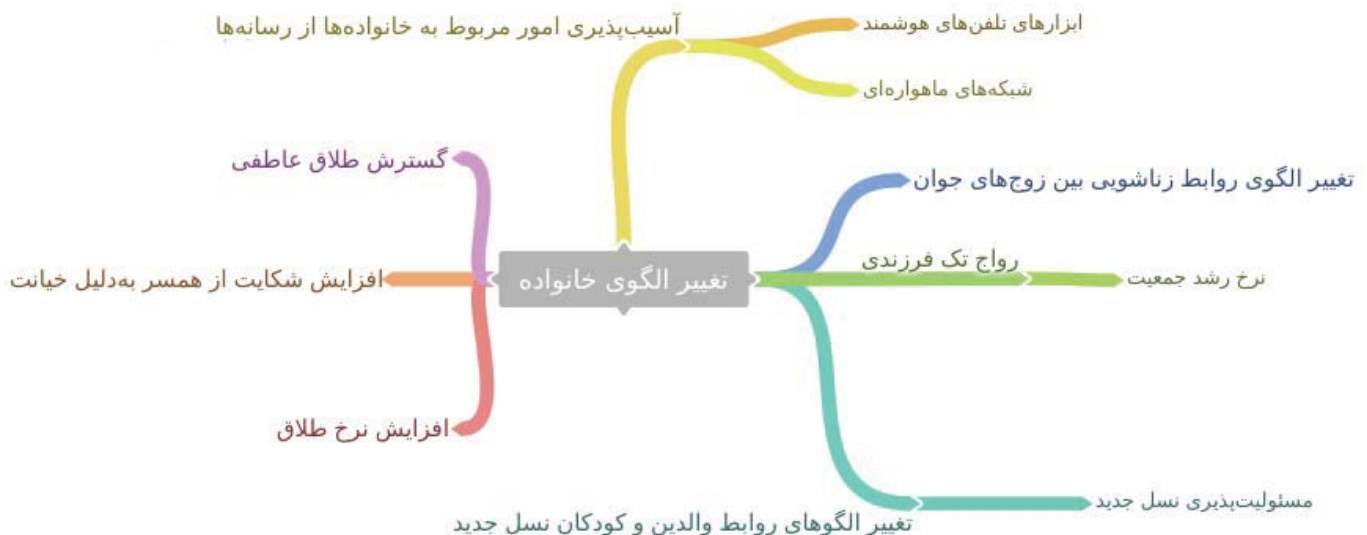
خانواده کوچک‌ترین نهاد و اولین هسته اجتماعی است که هر فرد در آن فرایند رشد اجتماعی خود را آغاز می‌کند و الگوهای ارزشی اولیه خود را شکل می‌دهد. به همین دلیل تغییرات الگوی خانواده‌ها در سال‌های اخیر همواره یکی از بحث‌های کانونی

بوده که در ذیل حلقه خود چندین معضل مختلف را شامل شده است. در مورد هر یک از این معضلات از طلاق تا طلاق عاطفی آمارهای مختلفی وجود دارد که متخصصان دلایل مختلفی را نیز برای آن بر می‌شمرند. در سال‌های اخیر با پررنگ‌تر شدن مسائلی نظیر شوهرکشی و رشد خیانت و برجسته تر شدن این مسائل در

تغییر الگوی خانواده

رسانه‌ها، بعد امنیت روانی نیز به سایر پیامدهای منفی تغییر الگوی خانواده افزوده شده است. از سوی دیگر کاهش قدرت اقتصادی خانواده و نیز تغییرات فرهنگی باعث شده که خانواده‌ها به سمت هسته‌ای شدن پیش رفته و عموماً به صورت خانواده‌های تک‌فرزندی دربیایند که این مسئله در آینده مشکلاتی را برای اقتصاد ایران ایجاد خواهد کرد. از دیگر مسائل مربوط به خانواده می‌توان به رشد آگاهی جنسی و تغییر الگوهای زناشویی اشاره کرد که با توجه به روند فزاینده افزایش حرص و میل به بیشتر خواهی در جامعه، می‌تواند معضلات دیگری را نیز باعث شود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/77

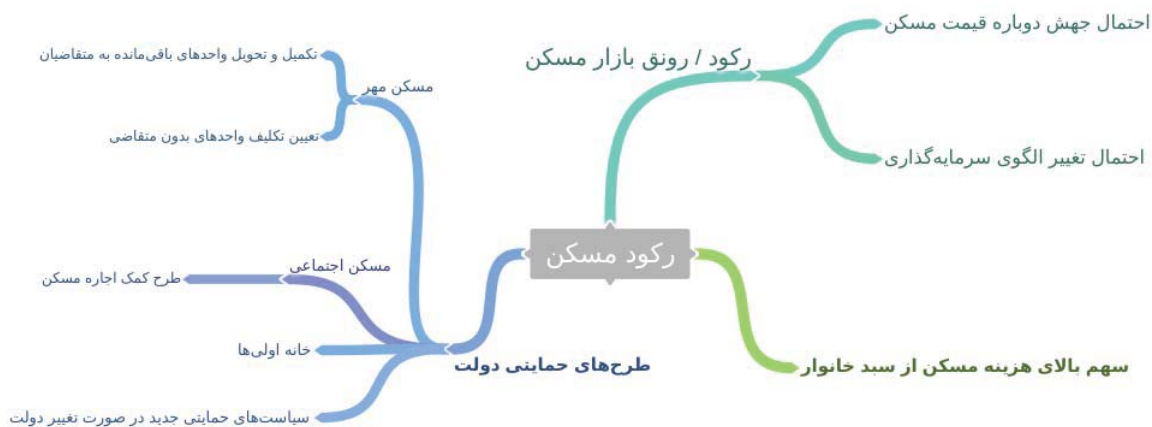
مشارکت کنید:

یکی از بخش های محرک اقتصاد بخش مسکن است. توانایی ایجاد تعداد زیادی شغل به صورت مستقیم و غیرمستقیم بخش مسکن را به یکی از کلیدی ترین بخش ها در اقتصاد ایران بدل کرده است. نتیجه این نقش پر اهمیت این است که با ایجاد

رکود در این بخش سرعت حرکت رو به جلو اقتصاد کند می شود. ماهیت بازار مسکن در طرف عرضه و تقاضا به گونه ای است که خواسته یا ناخواسته، رکودهای متناوب در آن عملاً قابل پیشگیری نیست. اما تدوین سیاست های مناسب می تواند در خروج سریع تر این بخش اقتصادی از کما موثر باشد. ایجاد قدرت خرید در سمت

۷۸ رکود مسکن

تقاضا از طریق تدبیر ابزار بدهی بلندمدت و با هزینه کم و متناسب با قدرت خرید تقاضاکنندگان اصلی مسکن یعنی جوانان، در فرآیند خرید می تواند راهکار خروج از این رکود و شکل گیری رونق باشد. البته نباید فراموش کرد که سفته بازی گسترده در بازار مسکن علی رغم اینکه رونق را به این بازار برمی گرداند، اما سبب شکل گیری حباب های قیمتی شده و تورم این بخش را به تدریج به سایر بخش های اقتصادی منتقل کرده و از همه مهم تر دست مشتریان و مصرف کنندگان واقعی مسکن را که قدرت خرید بالایی ندارند، از دستیابی به این قلم ضروری کوتاه می کند.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/78

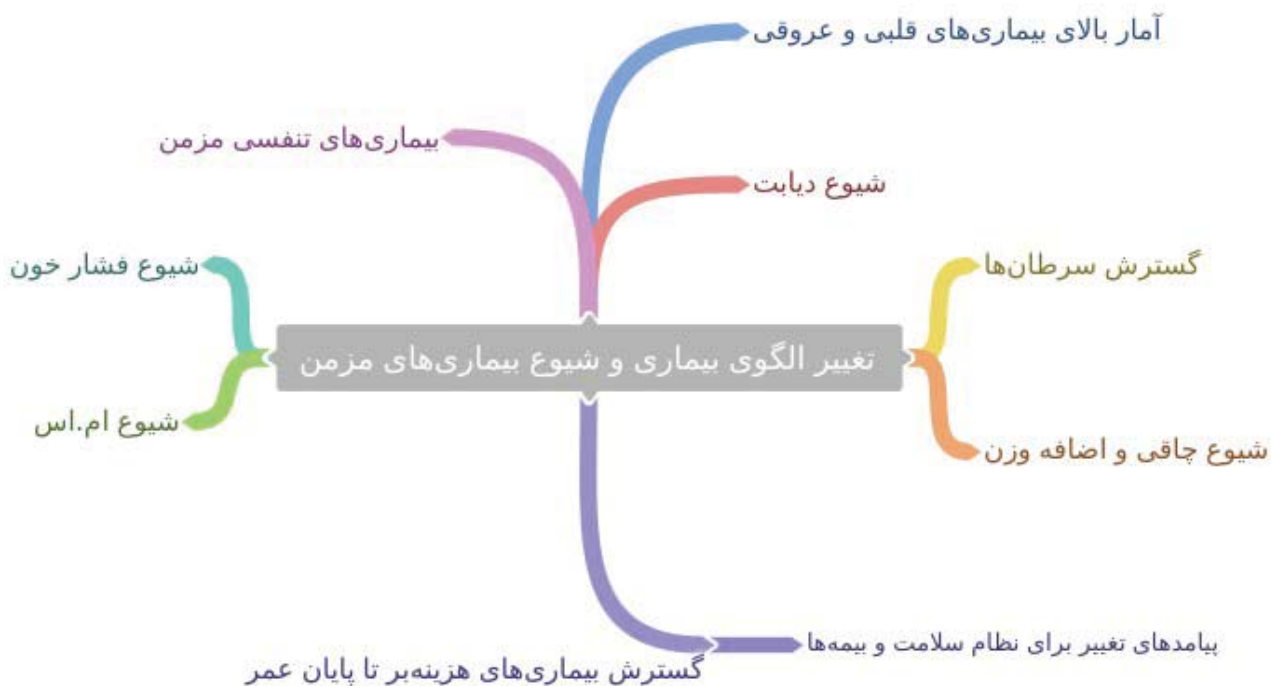
مشارکت کنید:

چاقی مشکلی است که در سال‌های اخیر، هزینه‌های بسیاری را در حوزه سلامت به افراد تحمیل کرده است. این مشکل به دلیل کم‌تحرکی و الگوی تغذیه نامناسب ایجاد شده و در ابتدا به بیماری‌هایی که در ادامه می‌آوریم تاثیرگذار است و به نظر می‌رسد که همه این عوامل در سال

۱۳۹۶ نیز در حوزه سلامت دیده شوند. کم‌تحرکی، مصرف زیاد فست‌فودها و تغییر اقلیمی که در سبد غذایی خانوارها دیده

تغییر الگوی بیماری و شیوع بیماری‌های مزمن ۷۹

می‌شود، افزایش استرس و بسیاری عوامل دیگر به افزایش آمار مبتلایان دیابت نوع دوم و بالا رفتن فشار خون افراد انجامیده است. همین عوامل، در کنار آلودگی هوا و برخی دلایل دیگر، آمار مبتلایان بیماری‌های قلبی و عروقی را بالا برده است. همچنین با هجوم ریزگردها و آلودگی‌های سربی تعداد مبتلایان بیماری‌های تنفسی بیشتر شده است و با تغییر الگوی تغذیه، افراد بیشتری به آلرژی و عوارض ناشی از آن دچار شده‌اند. تا جایی که این روزها بسیاری از کودکان در دوره نوزادی، مبتلا به آلرژی‌های مختلف تشخیص داده می‌شوند. ام.اس، چند سالی است که بیشتر از قبل قربانی می‌گیرد و در کنار افزایش استرس‌ها، تغییرات جوی هم در بالا رفتن آمار آن تاثیرگذار بوده است. سرطان به یکی از بیماری‌های شایع سال‌های اخیر بدل شده و علاوه بر جهش‌های ژنتیکی، الگوی تغذیه نامناسب، افزایش استرس و کم‌تحرکی، به عنوان دلایل بالا رفتن این آمار معرفی شده‌اند. مجموع آنچه توصیف شد را می‌توان تحت عنوان تغییر الگوی بیماری‌ها به سمت بیماری‌های مزمن و هزینه‌بر دسته‌بندی کرد که در سال ۱۳۹۶ و سال‌های بعد یکی از مسائل اصلی ایران خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/79

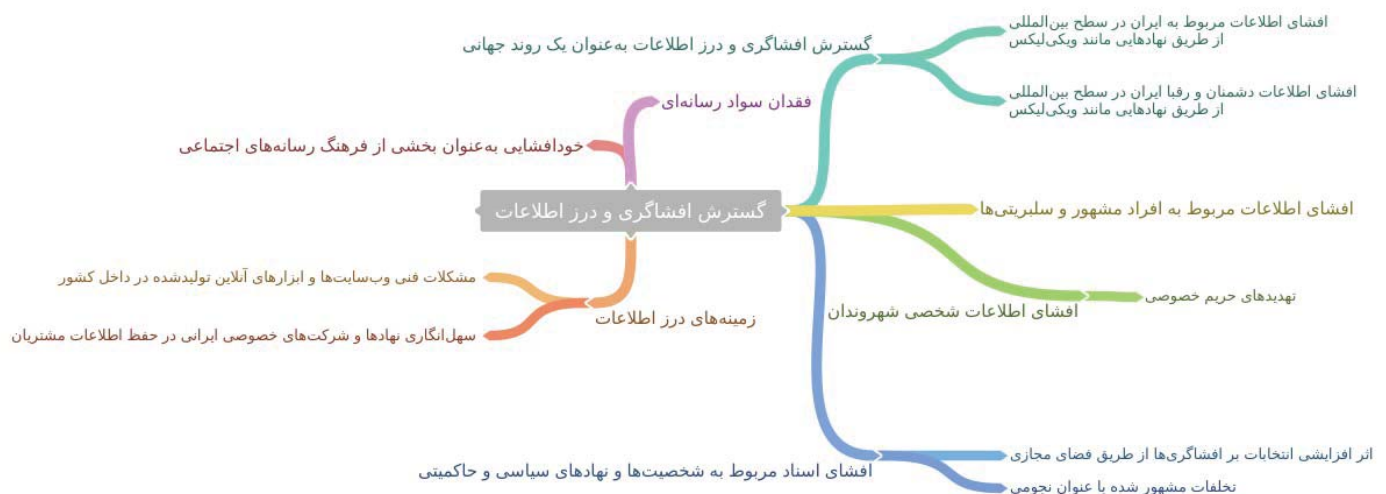
مشارکت کنید:

گسترش افشاگری و درز اطلاعات تبدیل به روندی جهانی شده است؛ برای نمونه ویکی‌لیکس هم اطلاعات مربوط به ایران و هم دشمنان ایران را فاش می‌کند. در این میان فضای مجازی نقش مهمی دارد؛ چرا که هم واسطه افشای

اسناد مربوط به شخصیت‌ها و نهادهای سیاسی و حاکمیتی است و هم کاربران از طریق آن به «خودافشایی» می‌پردازند و این تبدیل به بخشی از فرهنگ رسانه‌های اجتماعی شده

گسترش افشاگری و درز اطلاعات

است. هرچند که درز اطلاعات سبب افشای ماجراهایی مانند حقوق‌های نجومی، املاک نجومی و غیره شد و به نظر می‌رسد در انتخابات سال ۱۳۹۶ بر کمیت آن افزوده شود، ولی در سطح شخصی بخشی از این خودافشایی ناخواسته و ناشی از سواد رسانه‌ای پایین است. همین فضای مجازی و رسانه‌ها یکی از مجراهای افشای اطلاعات مربوط به افراد مشهور است. از سوی دیگر، زمینه درز اطلاعات نیز ناشی از مشکلات فنی وبسایت‌ها و ابزارهای آنلاین تولید شده داخل کشور و سهل‌انگاری نهادها و شرکت‌های خصوصی ایرانی در حفظ اطلاعات مشتریان است. همین امر، سبب افشای اطلاعات شخصی شهروندان و به طبع آن تهدید حریم خصوصی آنان می‌شود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/80

مشارکت کنید:

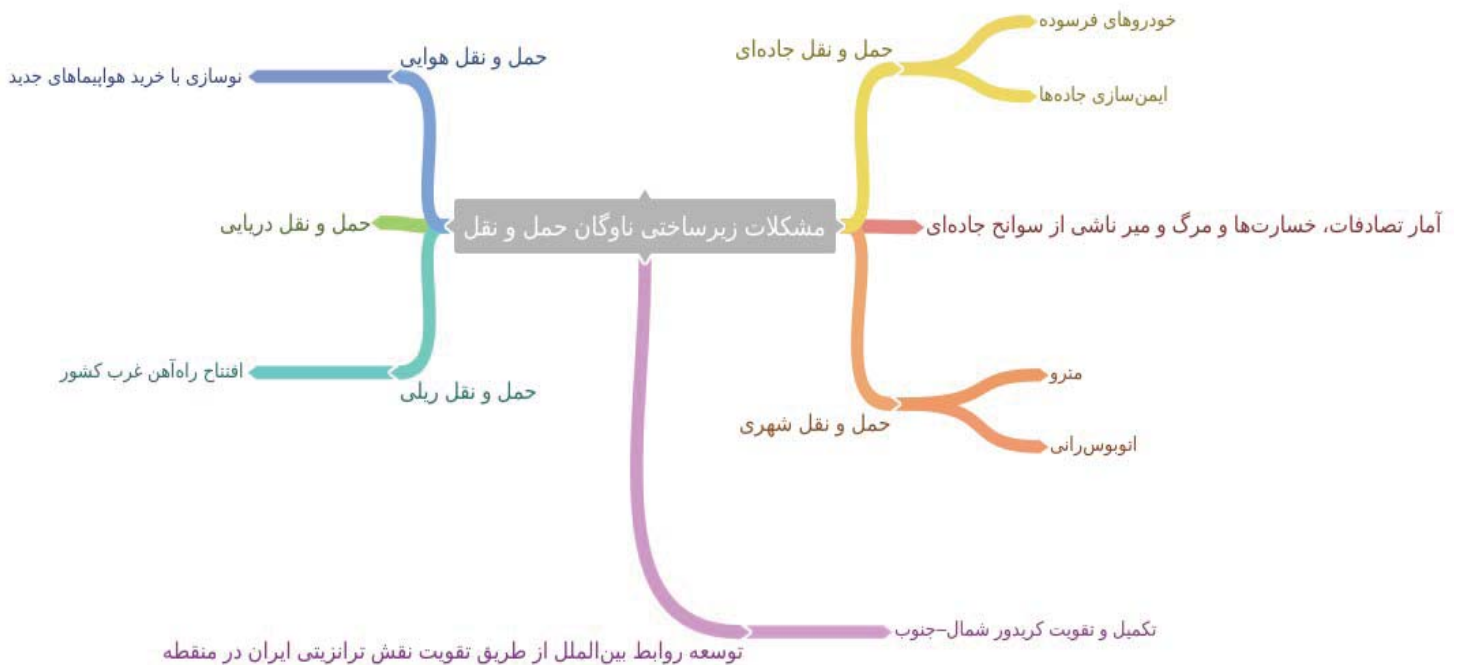
ناوگان حمل و نقل ایران دارای مشکلات زیرساختی است که از سالیان دور تاکنون پیامدهای گوناگونی را بر کشور تحمیل کرده است. از تلفات و خسارت‌های بالای ناشی از سوانح جاده‌ای که بخشی از آن به‌خاطر نایمن بودن جاده‌هاست تا موانع

توسعه تجارت و رسیدن ایران به نقش ترانزیتی در منطقه به‌دلیل کافی نبودن مسیرهای حمل‌ونقل ترانزیتی در این حوزه قابل‌دسته‌بندی است. در حوزه

۸۱

مشکلات زیرساختی ناوگان حمل و نقل

شهری نیز در شرایط فعلی مهم‌ترین زیرساختی که نیازمند توجه و بهبود عملکرد است ناوگان حمل و نقل شهری است. انواع ملاحظات در این زمینه وجود دارد. دیدگاه زیست محیطی و مقابله با آلودگی هوا، دیدگاه آرامش‌بخشی روانی به شهروندان و کاهش زمان از دست رفته برای رفت و آمد و در نتیجه دستیابی به عملکرد بهتر کسب و کارها در سایه این ارتقای زیرساخت از مهم‌ترین فوائد توجه بیشتر به آن هستند. سال ۱۳۹۶ توسعه و ترمیم ناوگان حمل و نقل کشور به‌خصوص در حوزه‌های هوایی، دریایی و ریلی بیشتر از پیش مورد توجه خواهد بود. ورود تعدادی از هواپیماهای جدید خریداری شده به‌داخل و راه‌اندازی راه‌آهن غرب کشور از جمله مهم‌ترین تحولات حوزه حمل و نقل خواهند بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/81

مشارکت کنید:

مسائل مربوط به حوزه زنان همواره و در هر دوره‌ای جزء پراهمیت‌ترین مسائل کشور بوده است. آمارها نشان می‌دهد زنانه شدن آسیب‌های بالقوه و بالفعل رو به افزایش است و این مسئله می‌تواند بر شیوه زیست و جایگاه

اجتماعی زنان تأثیرگذار باشد. حضور اجتماعی زنان و تمایل جریان‌های سیاسی برای مشارکت زنان در مدیریت کشور مسائلی نظیر سهم‌خواهی زنان از کابینه و لیست احزاب در انتخابات‌های اخیر را بیشتر کرده است. بحث‌های موافقان و مخالفان بر سر جداسازی جنسیتی فضای شهری و نیز

حضور زنان در ورزشگاه‌ها به همراه سایر فرصت‌ها و امکانات تفریحی و ورزشی زنان جزء عمده مسائل برجسته این حوزه در سال ۱۳۹۵ بوده که پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۳۹۶ نیز همچنان مورد بحث باشد.

۸۲ مناقشات حقوق زنان

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/82

مشارکت کنید:

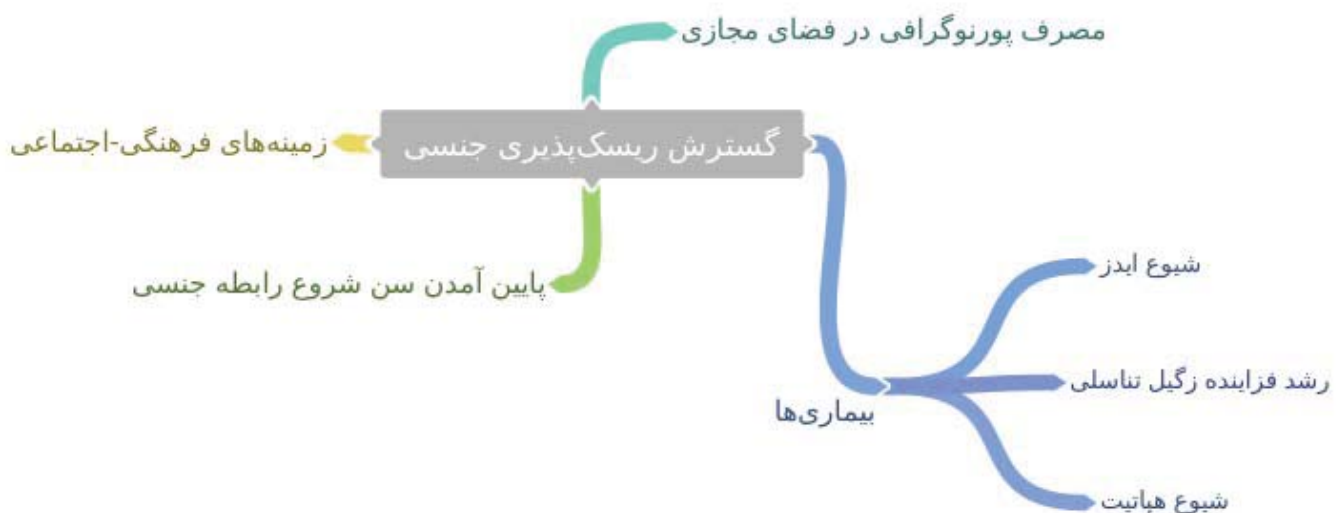

ریسک روابط جنسی به گفته کارشناسان در حال افزایش است. اگرچه آمار دقیق و جامعی به صورت عمومی در این زمینه منتشر نمی‌شود اما افزایش شیوع بیماری‌های مقاربتی مانند ایدز و هیپاتیت از جمله نشانه‌های این چالش است. علاوه

بر این، بسیاری از زمینه‌های اجتماعی مانند فقر، ازدواج یا اعتیاد تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر این مسئله دارد اما خود این مسئله نیز می‌تواند بر مسائل دیگری مانند بهداشت و سلامت عمومی، هزینه‌های

۸۳ گسترش ریسک‌پذیری جنسی

نظام سلامت، پوشش‌های بیمه درمانی و غیره تأثیر بگذارد. همچنین نباید از مسائل اجتماعی و فرهنگی پیرامون این موضوع مانند پایین آمدن سن روسپیگری، مصرف پورنوگرافی، بلوغ زودرس و غیره غافل بود که هر کدام به نوبه خود بر مسائل حوزه سلامت و بهداشت تأثیر می‌گذارند. بسیاری از ابعاد و جوانب این مسئله از آنجا که در محدوده تابوهای اجتماعی و فرهنگی قرار می‌گیرد، اطلاعات آماری و میدانی دقیقی درباره آن به دلایل گوناگون وجود ندارد و کسانی که روابط جنسی ریسک‌پذیر جنسی را تجربه می‌کنند، معمولاً از مراجعه به کارشناسان و نظام بهداشت و درمان خودداری می‌کنند. از آنجا که جنبه‌های مختلف این موضوع چندین سال است که به مرحله هشدار رسیده است و نیازمند اقدام بهداشتی و مشاوره‌های روان‌شناختی و بالینی است، خوشه مسائل مرتبط با این مسئله در حوزه سلامت طبقه‌بندی شده است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/83

مشارکت کنید:

حضور روسیه در منطقه را باید بخشی از معادله قدرت میان مسکو و غرب دانست. هرچقدر روس‌ها در شرق اروپا در بحران اوکراین و در برابر گسترش ناتو به شرق، در برابر اتحاد کشورهای غربی در موضع ضعف قرار گرفتند، با ورود به

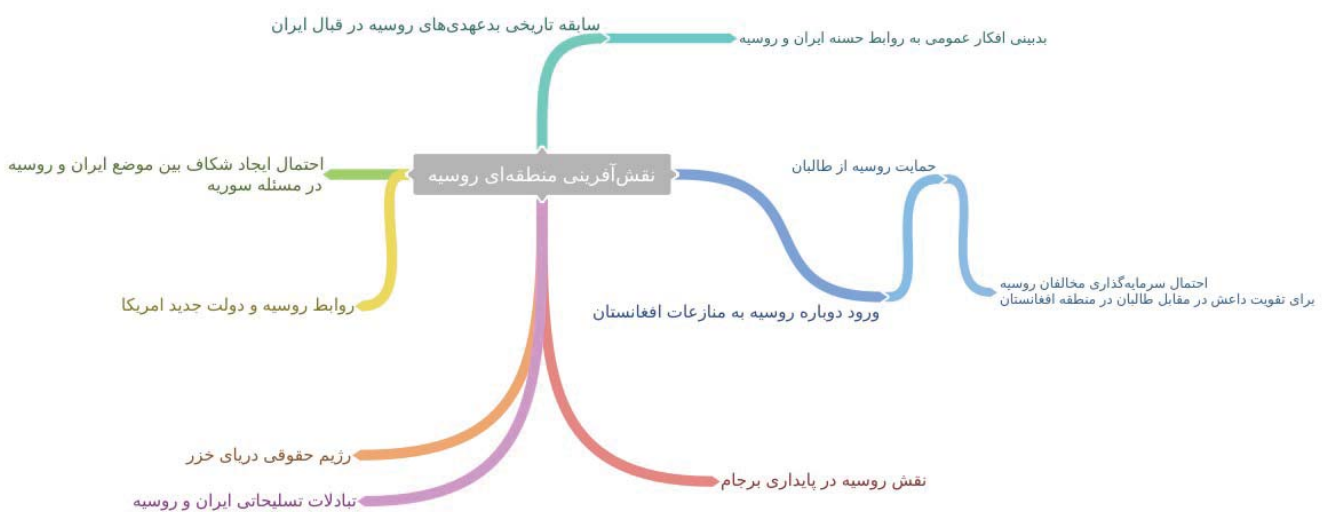
بحران سوریه و اقدام نظامی در این کشور، در برابر تشتت آرای غربی‌ها دست بالا پیدا کردند. حضور روسیه در جنگ سوریه، مسکو را بار دیگر به یک پای مذاکرات قدرت‌های بزرگ تبدیل کرد.

روسیه با حضور مستقیم در سوریه، در دیگر تعاملات منطقه‌ای از

۸۴

نقش آفرینی منطقه‌ای روسیه

جمله رابطه ایران و عربستان، بازیگری ترکیه و سیاست خاورمیانه‌ای ایالات متحده نقش تعیین‌کننده ایفا کرده است. روسیه با حضور فعال در بحران‌های خاورمیانه، به دنبال قبولاندن نقش محوری خود در معادلات جهانی به رقیب دیرینه یعنی غرب است. مسکو معتقد است جهان باید صدای روسیه را بشنود. چنانچه سرگئی لاوروف وزیر خارجه روسیه، در نشست با زیگمار گاربریل وزیر خارجه آلمان در اسفند ۱۳۹۵ در مسکو می‌گوید: «جهان در حال ورود به دوران پساغربی است؛ ما باید به یک جهان چند قطبی عادت کنیم». متأثر از چگونگی تنظیم رابطه میان روسیه با غرب به خصوص با آمریکا، ایجاد شکاف میان روسیه و ایران به خصوص در مورد مسئله سوریه محتمل است. همزمان، روسیه در پایداری برجام نقش کلیدی ایفا خواهد کرد؛ موضوعی که در سال ۱۳۹۶ برای توسعه اقتصادی ایران حیاتی است.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/84

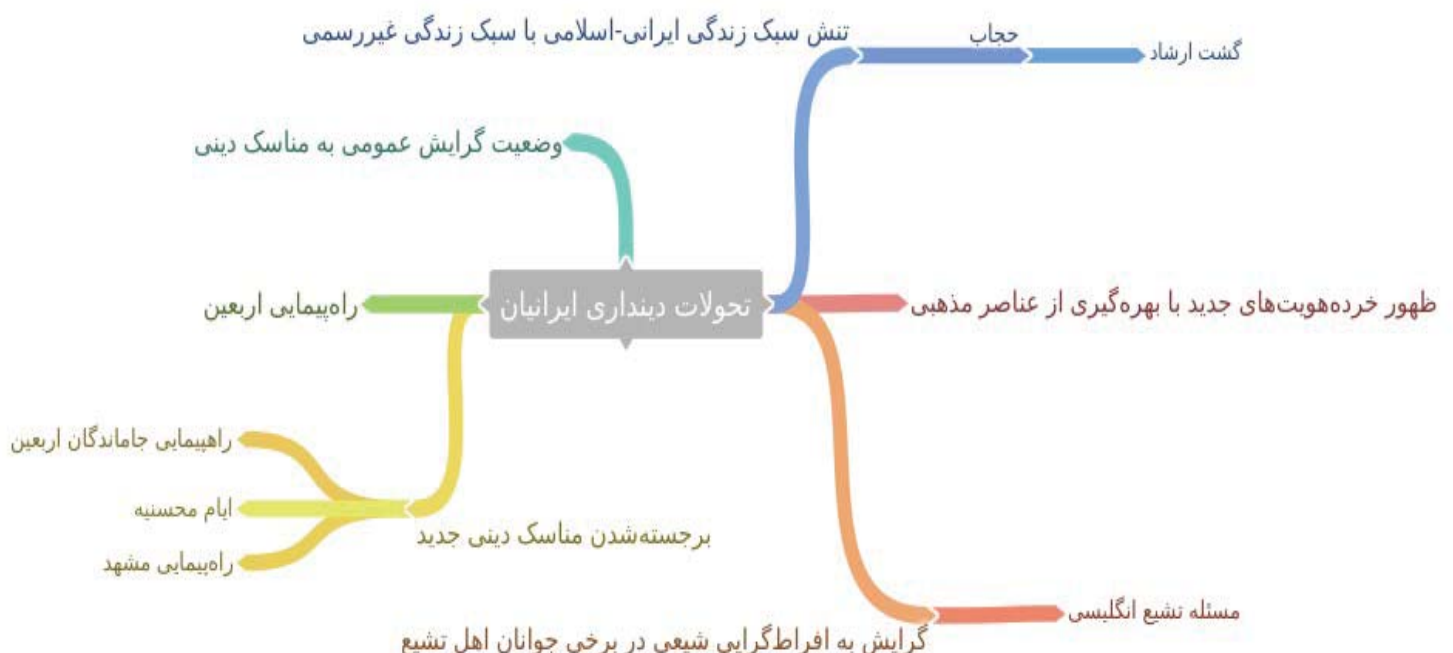
مشارکت کنید:

اگر دینداری را متأثر از کنش‌ها و واکنش‌های اجتماعی و جمعی بدانیم، نباید از تحولات آن متعجب بود. پژوهش‌های مختلف طولی نشان می‌دهد که اعتقاد به هسته درونی دین به معنای اعتقادات اصلی دین (مانند ایمان به خداوند، جهان آخرت

و غیره) در سال‌های گذشته تغییر چندانی نکرده است اما پوسته بیرونی آن که سبک‌های مختلف دینداری را تشکیل می‌دهد با فراز و فرود همراه بوده است. دین‌پژوهان از سبک‌های مختلفی مانند دینداری عرفی، دینداری معنویت‌گرا، دینداری سنتی و غیره

تحولات دینداری ایرانیان ۸۵

نام می‌برند که نشانه‌های تکرر در پوسته بیرونی دینداری است. از سوی دیگر برخی روندهایی که ذیل مسئله «مرکز‌گریزی» بدان اشاره شد در تضاد با الگوهای دینداری سنتی قرار می‌گیرند. پس یکی از مهم‌ترین مسائل فرهنگی-دینی ما به تنش سبک زندگی ایرانی-اسلامی با سبک زندگی غیررسمی مربوط است. مسئله‌ای که در آن موضوعاتی چون حجاب و گشت ارشاد اهمیت زیادی دارند. از سوی دیگر در شکل‌های تازه دینداری ظهور خرده‌هویت‌های جدید با بهره‌گیری از عناصر مذهبی نیز مهم است و به طبع می‌تواند روی مسائلی چون برجسته شدن مناسک دینی جدید تاثیر زیادی بگذارد. مناسکی چون راهپیمایی جاماندگان اربعین که از میدان امام حسین (ع) تا حرم عبدالعظیم حسنی شهر تهران برگزار می‌شود، «ایام محسنیه» و پیاده‌روی زائران امام رضا (ع) به سمت مشهد که پس از پیاده‌روی اربعین جایگاه دوم مناسکی از این دست را دارد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/85

مشارکت کنید:

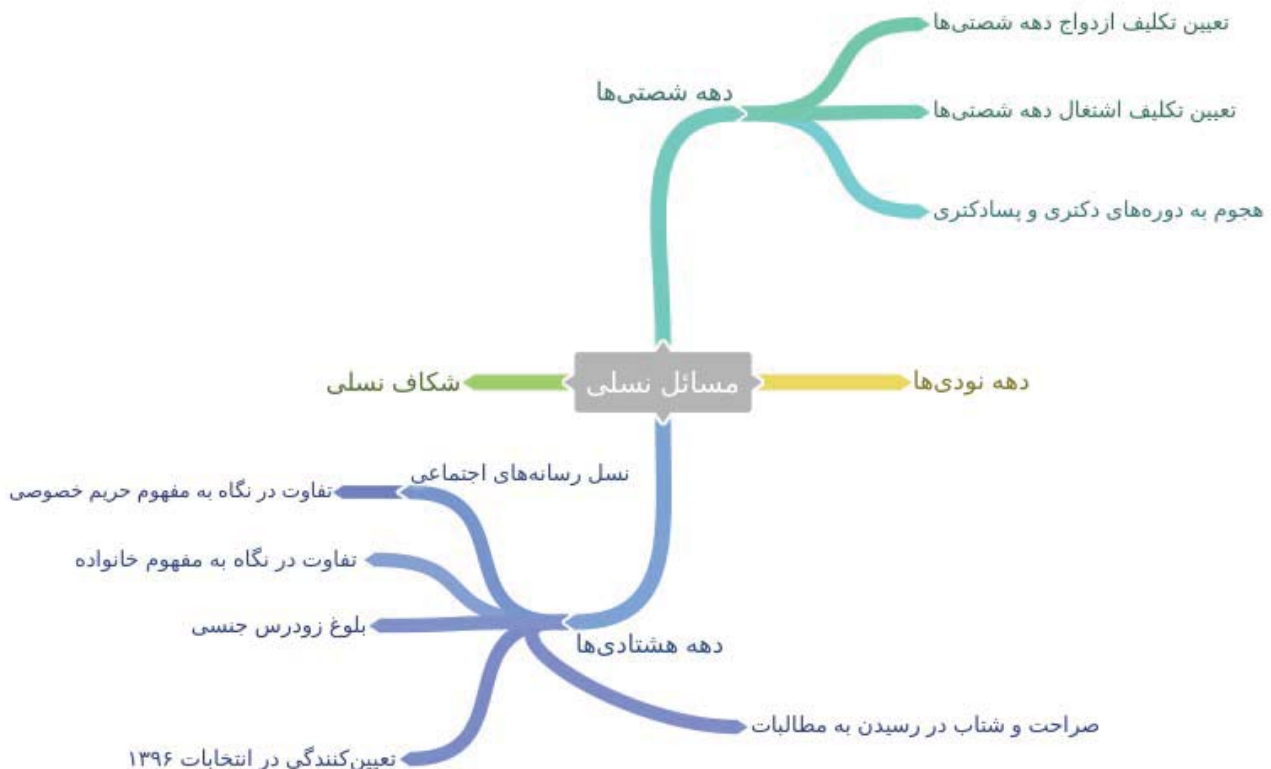
مسائل نسلی همواره یکی از دغدغه‌های اصلی مسئولان اجرایی و پژوهشگران حوزه علوم اجتماعی بوده است.

۸۶

مسائل نسلی

تفاوت ارزشی یک نسل با نسل بعد که بر اساس تجارب مشترک هم‌نسلان ایجاد می‌شود، کشور را در موقعیتی از تعارض نسلی قرار داده که با تشدید آن ممکن است به شکاف نسلی نیز برسیم. بی‌توجهی به اقتصاد انتقال میان‌نسلی ارزش‌ها و تأکید بر راهکارهای تجویزی و از بالا به پائین در شرایط گسترش جامعه اطلاعاتی موجب

شکل‌گیری وضعیت نگران‌کننده‌ای در رابطه با نبود فهم مشترک نسل‌ها از همدیگر شده است. همچنین این عدم فهم مشترک بر تفاوت‌های هویتی دو نسل نیز تأثیر گذاشته به نحوی که نسل جدید خود را از میان چهار بُعد هویتی بیشتر با هویت مدرن تعریف می‌کند که مصداق‌های آن را در تفاوت نگاه به حریم خصوصی، مفهوم خانواده، مطالبات سیاسی، تحصیلات تکمیلی و ازدواج شاهد هستیم. به نظر می‌رسد با توجه به گسترش فاکتورهایی نظیر رشد حضور در فضای مجازی، تغییر سبک زندگی و شیوه مطالبه‌گری سیاسی، مسائل نسلی در سال ۱۳۹۶ نیز چالش‌های زیادی را به همراه داشته باشد.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/86

مشارکت کنید:

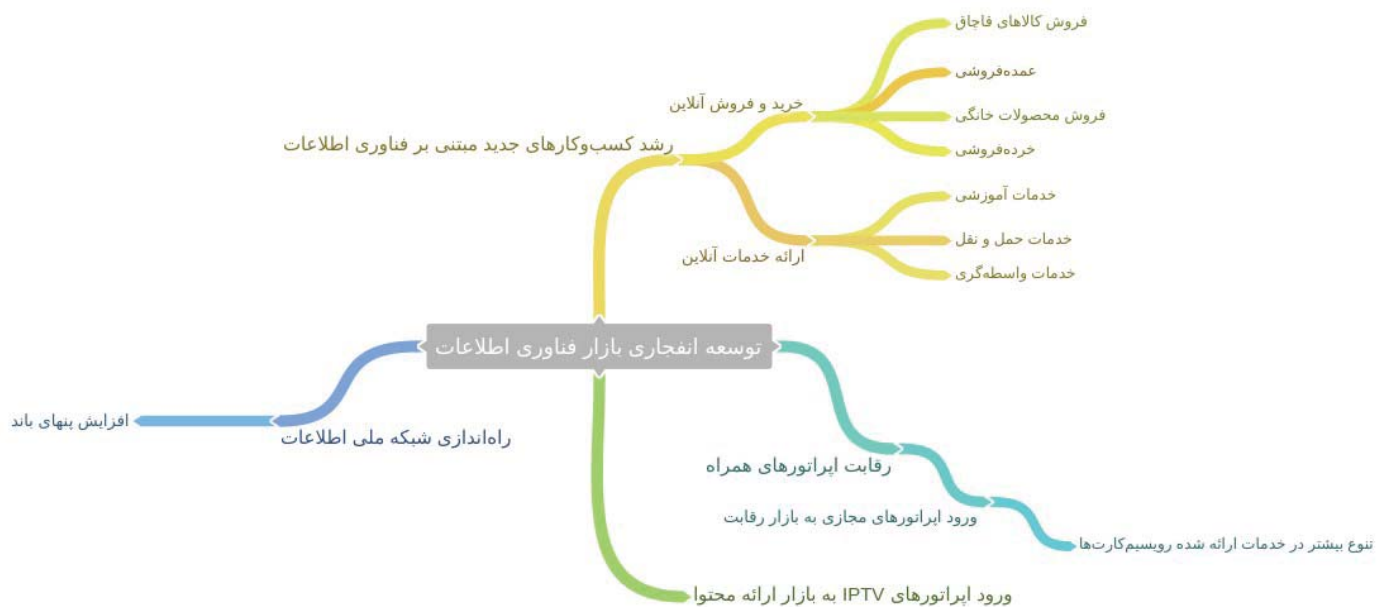
بازار فناوری اطلاعات در کشورهایی که جمعیت نوجوان و جوان زیادی دارند، معمولاً از پر رفت و آمدترین و جذابترین بازارها محسوب می‌شود و تراکنش مالی زیادی به همراه دارد. توسعه این بازار تحت تاثیر زیرساخت‌های

فناوری اطلاعات که عمدتاً توسط دولت تجهیز می‌شود قرار دارد و به نظر می‌رسد که توسعه زیرساخت‌ها در سال ۱۳۹۶ با نرخ رشد فزاینده

۸۷

توسعه انفجاری بازار فناوری اطلاعات

نسبت به سال‌های اخیر تداوم یابد. بر این اساس پیش‌بینی می‌شود که بازار فناوری اطلاعات در سال ۱۳۹۶ همچنان محبوبیت خود را حفظ کند و عطش اعتیادگونه خریداران و به‌روزکنندگان ابزار فناوری اطلاعات، پویایی این بازار را تضمین کند. همچنین با توسعه خدمات زیرساختی و افزایش ضریب نفوذ اینترنت این گروه مرتباً با افزایش جمعیت روبه‌رو می‌شوند. بخشی از توسعه این بازار محصول رقابت اپراتورهای همراه است که با ورود اپراتورهای مجازی در سال ۱۳۹۶ سرعت بیشتری خواهد گرفت.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/87

مشارکت کنید:

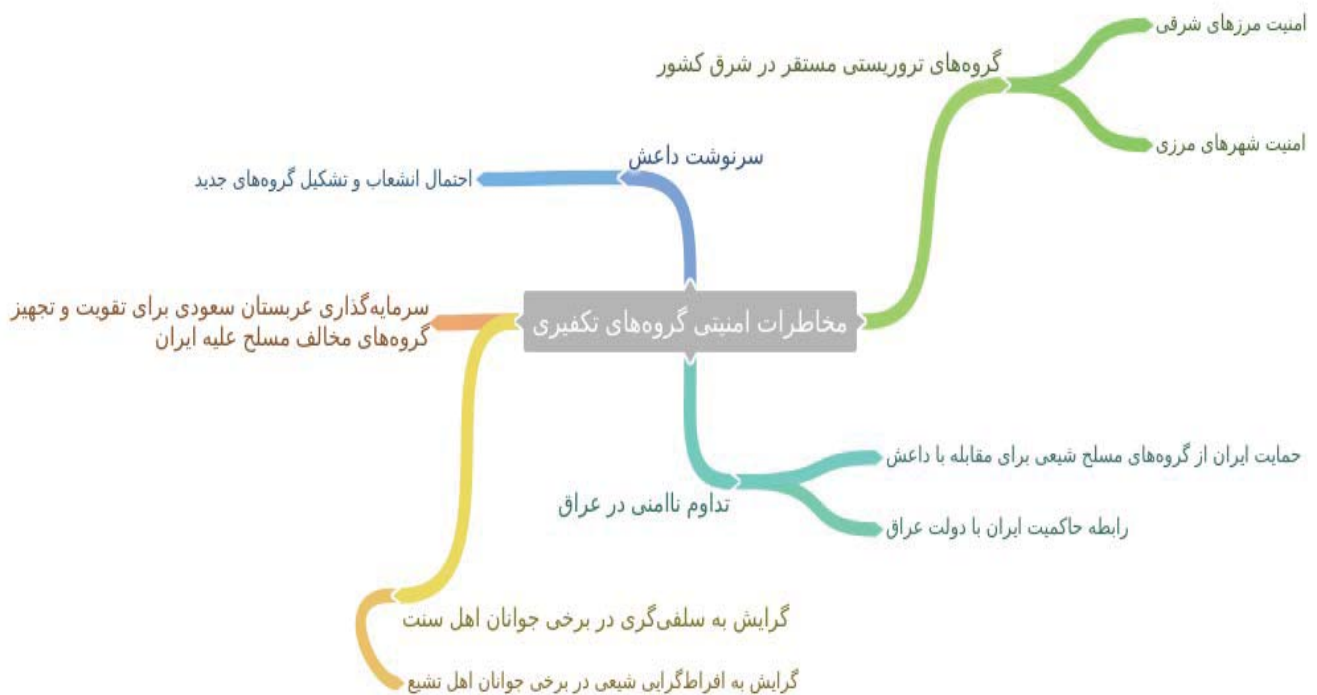
ریشه ایدئولوژی گروه‌های تروریستی تکفیری، در تفکر سلفی‌گری است که از افراط‌گرایی دینی پرورش یافته در عربستان نشئت می‌گیرد. طی سال‌های اخیر همزمان با افول فعالیت‌های گروه القاعده، داعش به محور جذب جهادی‌های سلفی از سراسر

جهان تبدیل شده است. بخشی از تفکرات این گروه، معطوف به مبارزه با اسلام شیعی و شیعیان است. تهدید ناشی از فعالیت‌های گروه‌های تکفیری برای ایران، متأثر از رقابت منطقه‌ای عربستان با ایران است. حمایت

مخاطرات امنیتی گروه‌های تکفیری

ایران از گروه‌های مسلح شیعی عراقی و ارتباط خوب با دولت این کشور، داعش را در مناطق شمالی عراق، به دور از مرزهای ایران، زمین‌گیر کرده است. سال ۱۳۹۵ را باید سال افول داعش در عراق دانست و آنگونه که عملیات آزادسازی موصل نشان داده، سال ۱۳۹۶ را می‌توان سال پاکسازی عراق از داعش قلمداد کرد؛ مسئله‌ای که تهدیدی عمده را از مرزهای غربی ایران دور می‌کند. از سوی دیگر فعالیت گروه‌های تروریستی تکفیری در مناطق مرزی شرق ایران، به پیش از پیدایش داعش باز می‌گردد. طی دو دهه گذشته، فعالیت این گروه‌ها که شاخص‌ترین آن‌ها گروه «جندالله» بود با عملیات تروریستی و بمب‌گذاری در منطقه سیستان و بلوچستان همراه بوده است. دستگیری سرکرده جندالله در سال ۱۳۸۸ و اعدام او در سال بعد، به متلاشی شدن این گروه و انشعاب آن به خرده گروه‌های تروریستی منجر شد. تهدید احتمالی برای ایران در سال آینده در مرزهای شرقی، قدرت‌گیری داعش در افغانستان و پاکستان خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/88

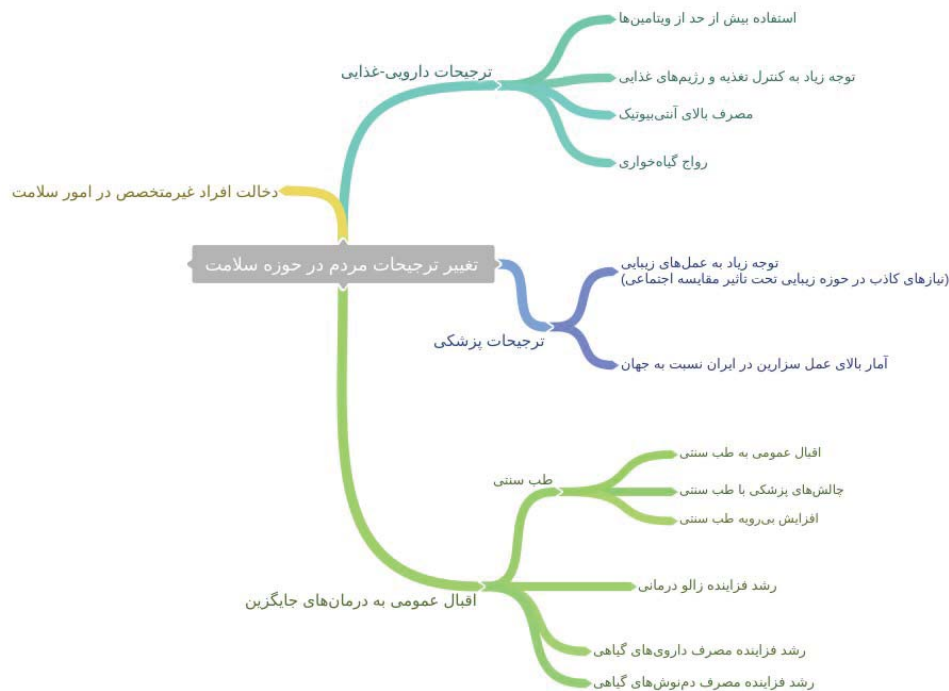
مشارکت کنید:

در سال‌های اخیر ترجیحات مردم در حوزه سلامت تحت تاثیر عوامل مختلف فرهنگی و اجتماعی دستخوش تغییرات قابل توجهی شده است. مهم‌ترین نمود این تغییرات را می‌توان در رشد اقبال عمومی به انواع درمان‌های جایگزین مشاهده کرد که از افزایش رجوع به ارائه‌دهندگان خدمات طب سنتی تا

تغییر ترجیحات مردم در حوزه سلامت ۸۹

انواع و اقسام روش‌های درمانی جدید و گاه عجیب را شامل می‌شود. گرایش افراد به استفاده از خدمات طب سنتی، به افزایش مراجعان پزشکان عمومی که برحسب تجربه یا آموزش‌های غیرآکادمیک در این حوزه فعالیت می‌کنند و همچنین اقبال بیشتر افراد به

مراجعه به متخصصان فارغ‌التحصیل از دانشکده پزشکی طب سنتی انجامیده است. سوی دیگر تغییر گرایش مردم، در حوزه ترجیحات غذایی-دارویی قابل دسته‌بندی است و مهم‌ترین نمود آن رواج مصرف خودسرانه دارو است. این داروها ویتامین‌ها، آنتی‌بیوتیک‌ها و حتی داروهای روانپزشکی را شامل می‌شوند و میزان گیاهان دارویی که افراد خودسرانه از عطاری‌ها می‌خرند هم قابل توجه است. تغییر ترجیحات مردم در حوزه سلامت حتی به رواج برخی جراحی‌های خاص و مشکل‌زا نیز منجر شده است. بالا رفتن آمار زایمان سزارین در ایران، یکی از این مشکلات بود که وزارت بهداشت را به ایجاد طرح‌های تشویقی برای مادرانی واداشت که طبیعی زایمان می‌کنند. مصداق دیگر، جراحی‌های غیرضروری زیبایی است که نه تنها به صرف هزینه بسیاری از سوی افراد منجر می‌شود، بلکه در بسیاری از موارد مشکلات متعددی را برای سلامت آنها ایجاد می‌کند. گفته شده که آمار جراحی زیبایی در ایران ۷ برابر اروپاست و در سال‌های اخیر، این آمار همواره رو به رشد بوده است. گسترش دسترسی به رسانه‌های جایگزین دامنه این تغییرات را در سال ۱۳۹۶ بیشتر از گذشته خواهد کرد.

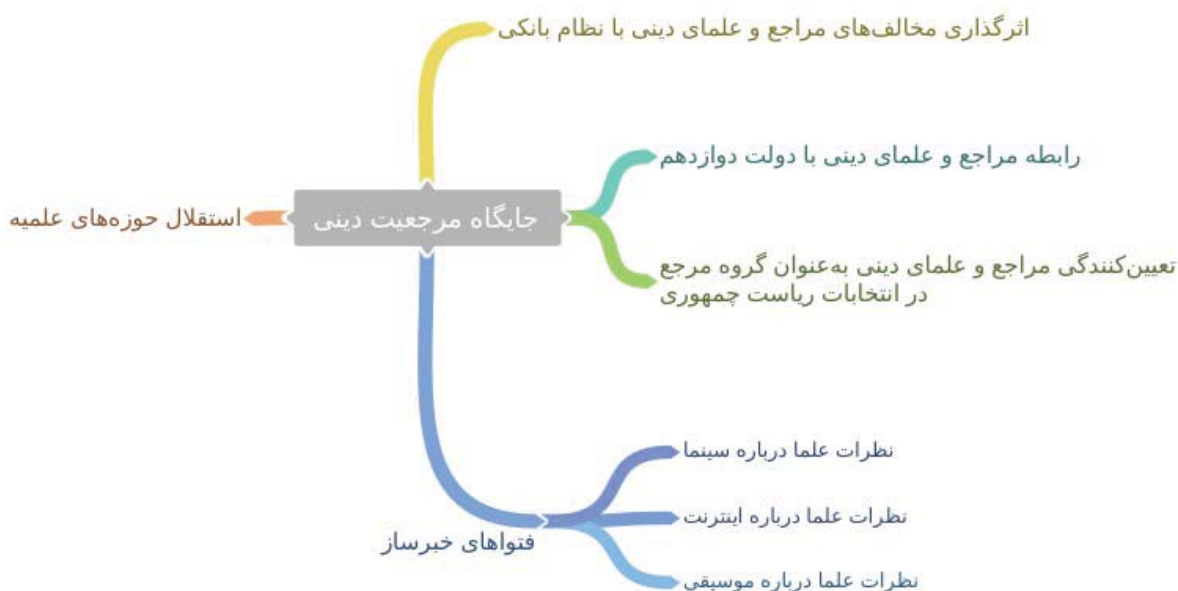
این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

جایگاه مرجعیت تقلید در مکتب تشیع، بلندترین پایگاه معنوی و علمی در سلسله مراتب مقامات عالی دینی است. تجربه

تاریخی و اجتماعی نشان می‌دهد که در مقدرات سیاسی و اجتماعی مردم نیز، مراجع تقلید بسیار اثر گذار بوده‌اند. اما تحولات دین‌داری و همچنین سرعت این تحولات جایگاه مرجعیت دینی را نیز متأثر کرده است. به طوری که این نهاد با مسائل مختلفی روبه‌روست. نمونه مهم آن اثرگذاری مخالفت‌های مراجع و علمای دینی با نظام بانکی است. در حالی که از سالیان

جایگاه مرجعیت دینی ۹۰

دور نظام بانکی کشور مورد اعتراض برخی علما و مراجع بود، وضعیت نابسامان نظام بانکی در سال‌های اخیر این اعتراض‌ها را به اوج خود رسانده است. سال ۱۳۹۵ رئیس کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی از ضرورت تصویب هرچه سریع‌تر «قانون بانکداری نظام جمهوری اسلامی» بعد از ۳۳ سال خبر داد. به گفته او مهم‌ترین محورهای تدوین این طرح «ربوی بودن نظام بانک داری کشور است که موجب افزایش فساد در کشور شده است» و «به‌شدت موجب ناراحتی و نگرانی مراجع عظام تقلید کشور شده است» (خبرگزاری فارس، ۱۸ دی‌ماه ۱۳۹۵). همچنین با توجه به اینکه انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۶ برگزار می‌شود، یکی دیگر از مسائل مهم در بخش جایگاه مرجعیت دینی، «تعیین کنندگی مراجع و علمای دینی به‌عنوان گروه مرجع در انتخابات ریاست جمهوری است». این جاست که نوع رابطه مراجع و علمای دینی با دولت دوازدهم همچنان اهمیت زیادی خواهد داشت.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/90

مشارکت کنید:

دانشگاه آزاد اسلامی یکی از بازیگران مهم در نظام آموزش عالی ایران است که اثرگذرای قابل توجهی بر تعداد فارغ التحصیلان دانشگاهی و کیفیت آموزش عالی دارد. یکی از مهم ترین مسائل دانشگاه آزاد که در گزارش آینده پژوهی

۹۱ مسائل دانشگاه آزاد

ایران ۱۳۹۵ نیز به آن اشاره شده بود، کمیت و کیفیت تحصیلات تکمیلی در این دانشگاه است. با وجود آنکه دانشگاه آزاد آمار مختلفی از رتبه علمی و رکوردهای علمی و پژوهشی خود ارائه می دهد، بسیاری تحصیلات تکمیلی در این دانشگاه را به لحاظ علمی کم کیفیت و روند پذیرش دانشجو را فراقانونی

ارزیابی می کند. از سوی دیگر، به دلیل کاهش تقاضا برای تحصیلات دوره کارشناسی بسیاری از واحدهای دانشگاه آزاد با زیان دهی اقتصادی روبرو شده اند به طوری که رئیس دانشگاه به این واحدها تنها یک سال فرصت داده تا واحد خود را از حالت زیان دهی خارج کنند. همچنین، ترکیب هیئت مدیره و هیئت مؤسس دانشگاه آزاد چالشی مهم برای آینده این دانشگاه است. در سال ۱۳۹۵، با مرگ آیت الله هاشمی و عضویت علی اکبر ولایتی در هیئت مؤسس دانشگاه آزاد، ترکیب مدیریتی این دانشگاه و تغییر در رویکرد و سمت و سوی آن به بحثی جدی در حوزه دانشگاهی بدل شد که به نظر می رسد این مباحثات، در سال ۱۳۹۶ هم چالشی مهم در حوزه دانشگاه آزاد خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/91

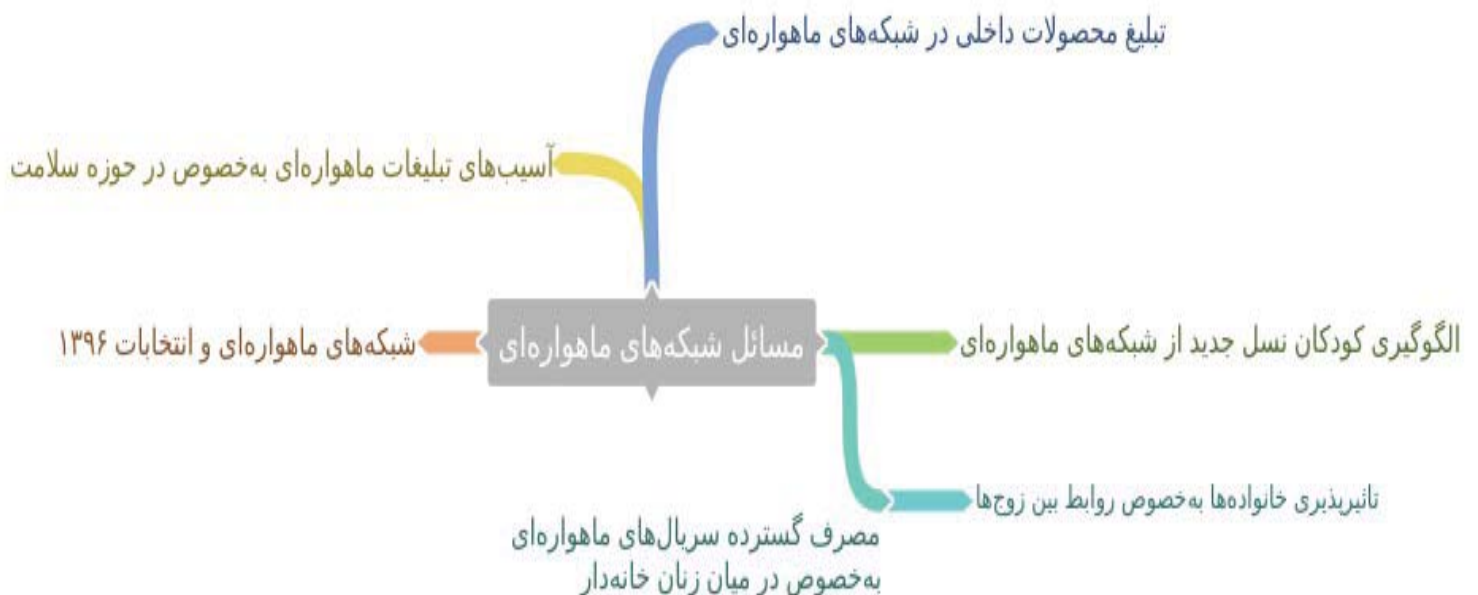
مشارکت کنید:

هر چند که در اختیار داشتن تجهیزات دریافت برنامه‌های ماهواره‌ای طبق قانون محسوب می‌شود، ولی

برنامه‌های ماهواره‌ای همچنان مخاطب خود را دارند. با توجه به گسترش شبکه‌های ماهواره‌ای و سهولت دریافت این برنامه‌ها در منازل، به نظر می‌رسد این شبکه‌ها مسائل جدیدی را پدید می‌آورند. از جمله چالش‌های پیش رو تبلیغ محصولات داخلی در

۹۲ مسائل شبکه‌های ماهواره‌ای

شبکه‌های ماهواره‌ای است. برای نمونه سال ۱۳۹۵ تبلیغ فیلم‌های سینمایی در شبکه ماهواره‌ای «جم» باعث بحث‌های زیادی در این زمینه شد؛ به گونه‌ای که برخی از فیلم‌ها به خاطر تبلیغ در این شبکه، تهدید به توقیف شدند. همین شبکه‌ها با پخش برنامه‌هایی می‌توانند مصرف فرهنگی خانواده‌ها را متاثر کنند؛ مثل مصرف گسترده سریال‌های ماهواره‌ای به‌ویژه در میان زنان خانه‌دار که به نظر می‌رسد می‌تواند روی «روابط بین زوج‌ها» موثر باشد. از طرف دیگر الگوگیری کودکان نسل جدید از شبکه‌های ماهواره‌ای و به‌ویژه شبکه‌هایی که به صورت مداوم کارتون نشان می‌دهند، می‌تواند یکی از چالش‌های پیش رو باشد. به این فهرست باید آسیب‌های تبلیغات ماهواره‌ای به‌ویژه در حوزه سلامت را اضافه کرد، تبلیغاتی که الزاما مورد تایید نهادهای بهداشتی و دارویی نیستند و نمایندگان این شرکت‌ها در داخل ایران مشغول فعالیت‌اند.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/92

مشارکت کنید:

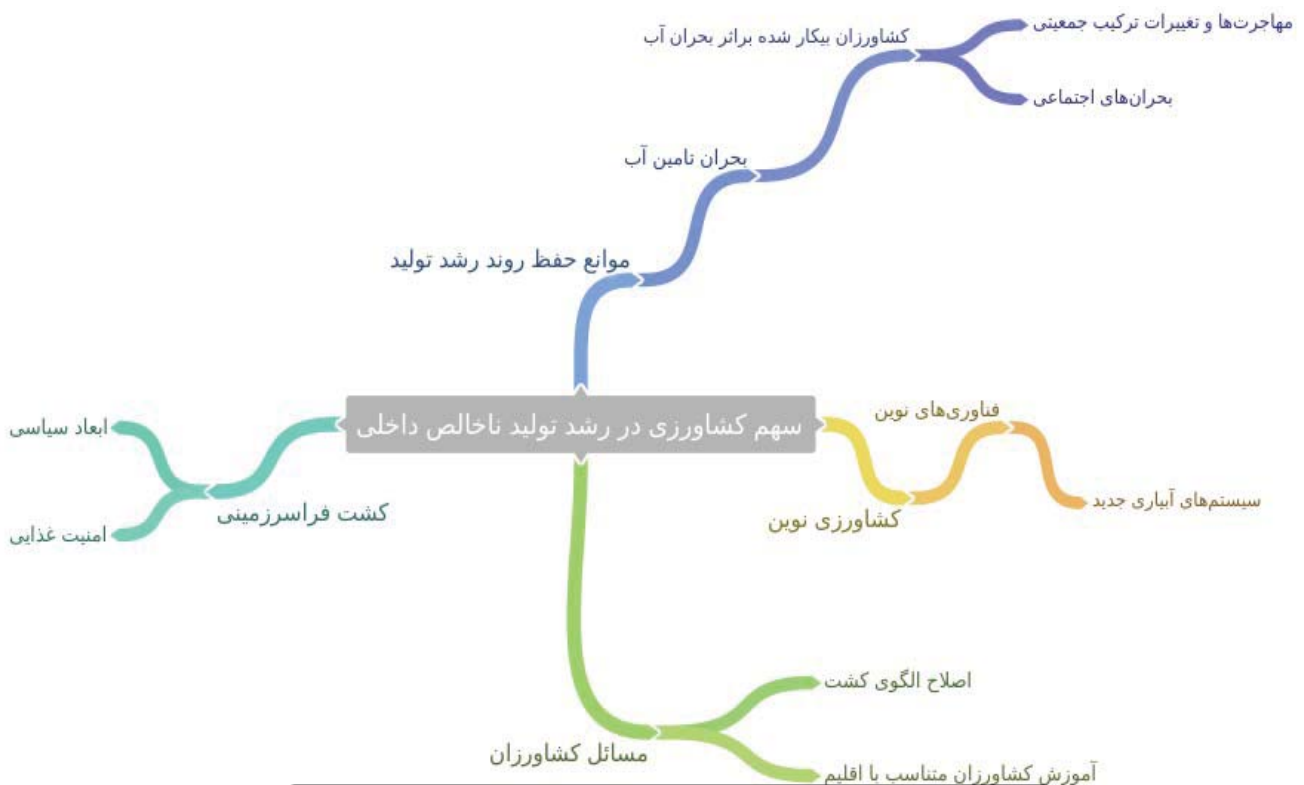
حفظ و افزایش سهم بخش کشاورزی در رشد تولید ناخالص ملی شمشیری دو لبه است که می تواند واجد منافع یا هزینه های زیادی باشد. به جز نقاط معدودی از کشور، «الگوی کشت» با شرایط اقلیمی مناطق سازگاری ندارد. محصولات کشاورزی آبربر در

شرایط استمرار خشکسالی های سال های اخیر به طور کلی مزیت خود را از دست داده اند و اصرار بر تولید داخلی آنها در واقع پافشاری بر تخصیص

۹۳

سهم کشاورزی در رشد تولید ناخالص داخلی

غیربهبه منابع محدود آبی است. از این جهت رشد بخش سهم کشاورزی که با تکیه بر منابع آبی تحقق پیدا کند، در واقع رشدی رو به قهقرا خواهد بود. اما صورت دیگر این رشد سهم، می تواند ساخت و توسعه صنایع جانبی محصولات کشاورزی باشد که از طریق ایجاد ارزش افزوده بالاتر موجب بهبود وضعیت اقتصادی کشاورزان و کاهش فشار بر منابع آبی شود. به نظر می رسد با توجه به تشدید بحران آب و وقوع تنش های آبی در بسیاری از استان های کشور که فعالیت کشاورزان را تحت تاثیر قرار داده، ۱۳۹۶ سالی تعیین کننده برای تعیین تکلیف وضعیت کشاورزی باشد. حتی حفظ سهم فعلی بخش کشاورزی در رشد تولید ناخالص ملی نیاز به تجدید نظر در وضعیت کنونی و بهره گیری از فناوری های نوین کشاورزی به ویژه سیستم های آبیاری جدید است. از سوی دیگر «کشت فراسرزمینی» با توجه ابعاد سیاسی و نقش تعیین کننده آن در «امنیت غذایی» در افق های زمانی بلندمدت چندساله مورد توجه قرار خواهد گرفت.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/93

مشارکت کنید:

در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۵ واقعه پلاسکو بار دیگر بخشی از بحران پنهان‌مانده شهرهای ایران را آشکار کرد و

ضرورت نوسازی شهری را به مطالبه‌ای عمومی بدل ساخت.

هرچند این سیاست‌گذاران و دولت‌ها نیستند که شهرها را

نوسازی می‌کنند بلکه مردم هستند که پوسته شهر را مطابق با

انتظارات و خواسته‌هایی که از شهر خود دارند به سمت مدرن

شدن تغییر فرم می‌دهند، اما نقش مهم دولت و سیاست‌گذاران ارتقای وضعیت زیرساخت‌ها در شهرهاست. این

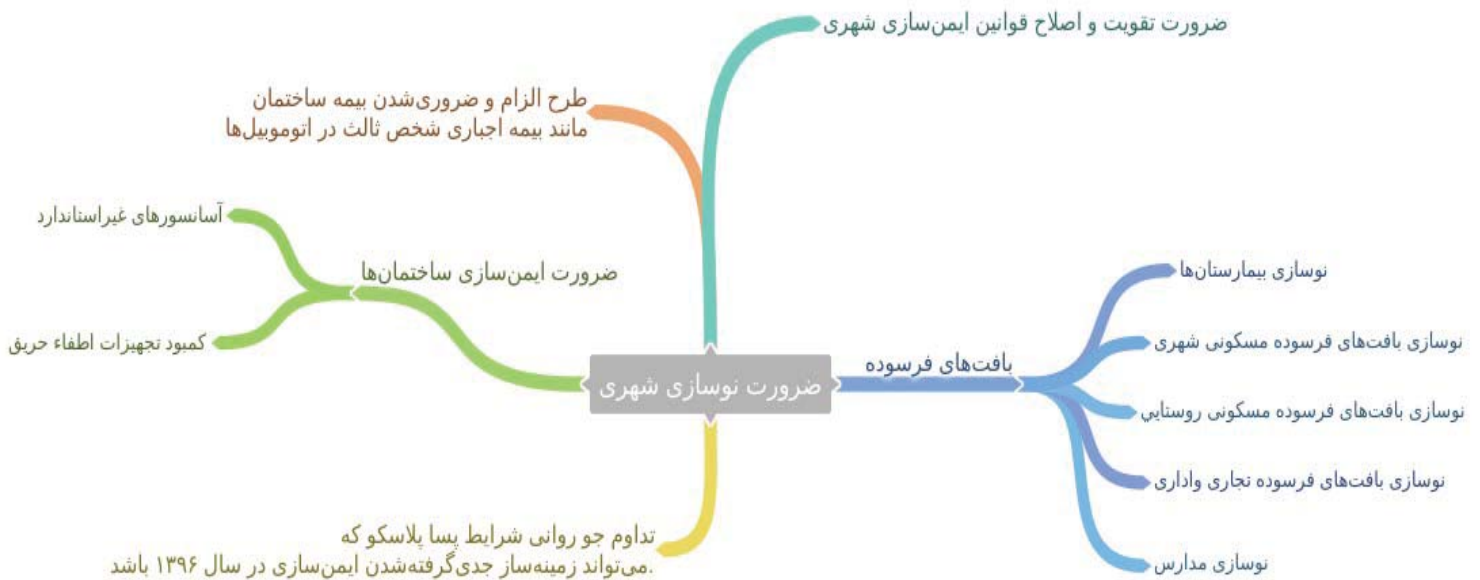
وظیفه به قدری خطیر است که بخش مهمی از مسئولیت آن به دولت‌های محلی مثل شهرداری‌ها تفویض شده

است. به نظر می‌رسد در سال ۱۳۹۶ از سویی ضرورت احیای بافت‌های فرسوده شامل بافت‌های مسکونی شهری و

روستایی و همین‌طور تجاری و اداری و از سوی دیگر ضرورت ایمن‌سازی ساختمان‌ها به‌خصوص در کلان‌شهرها

از موضوعات مورد توجه باشد. همچنین لزوم تدقیق و تدوین قوانین در این حوزه، احتمالاً پای نهادهای

سیاست‌گذار، قانون‌گذار و ناظر را نیز به این ماجرا خواهد گشود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/94

مشارکت کنید:

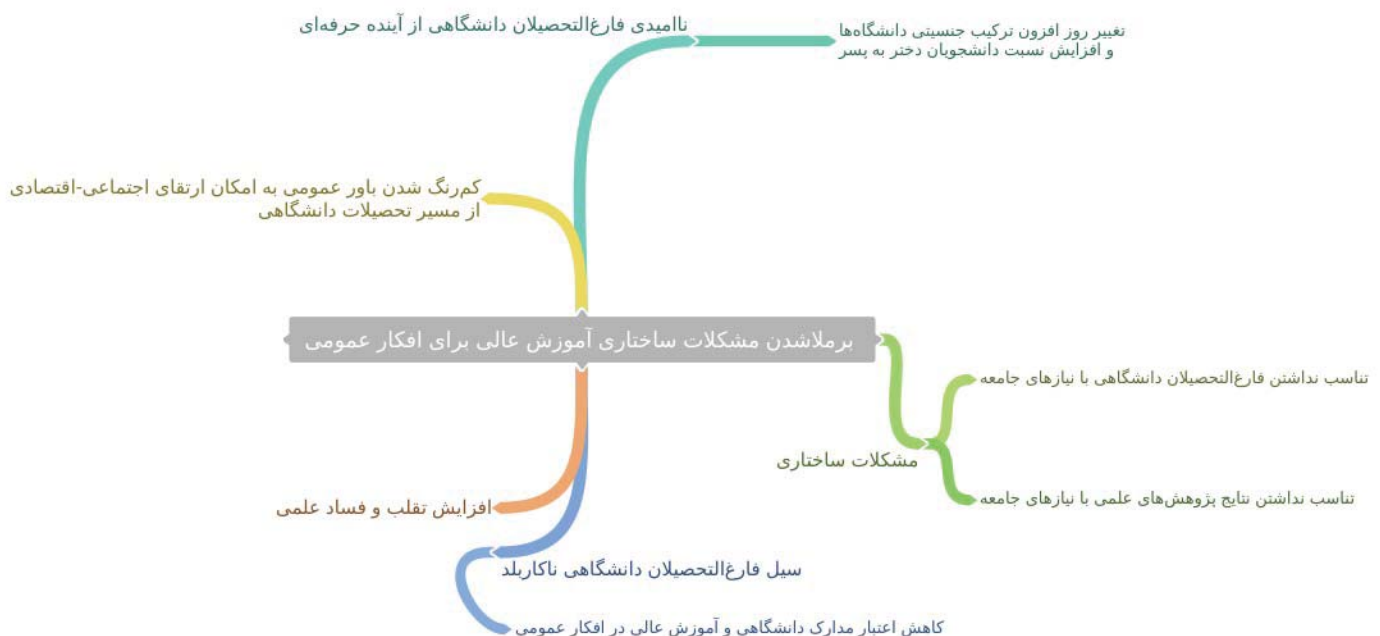
تناسب نداشتن تعداد و تخصص فارغ التحصیلان آموزش عالی با نیازهای روز جامعه و ناامیدی این فارغ التحصیلان از یافتن شغل مناسب، نشان از ناکارآمدی ساختاری آموزش عالی و آگاهی افکار عمومی جامعه از این ناکارآمدی دارد. بحران جذب بی رویه و نامتناسب

دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری که برخی کارشناسان از آن با عنوان سونامی جذب دانشجو یاد

۹۵

برملاشدن مشکلات ساختاری آموزش عالی برای افکار عمومی

می کنند، انتقاد دانشگاهیان را به دنبال داشته است. در حالی که هدف اصلی از توسعه نظام آموزش عالی، تربیت نیروهای متخصص مورد نیاز جامعه و ارتقای سطح دانش نیروی انسانی برای جذب در بازار کار است، به نظر می رسد در سال های اخیر دانشگاه ها با اهدافی همچون درآمدزایی و تامین اعتبارات مقطعی اقدام به پذیرش دانشجو در مقاطع آموزش عالی کرده اند. چنین رویه ای نه تنها از اعتبار مدارک علمی در ایران کاسته است، بلکه باور به امکان ارتقای اجتماعی و اقتصادی از مسیر تحصیلات دانشگاهی را نیز نزد افکار عمومی کم رنگ کرده است. از سوی دیگر، حضور افراد فاقد صلاحیت در مقاطع آموزش عالی، افزایش موارد سرقت علمی در کشور و کاهش اعتبار علمی ایران در جامعه بین المللی را به دنبال داشته است. بنابراین، به نظر می رسد مشکلات ساختاری آموزش عالی و نارضایتی افکار عمومی از این نظام، یکی از مهم ترین بحران های پیش روی ایران در حوزه علم و فناوری خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/95

مشارکت کنید:

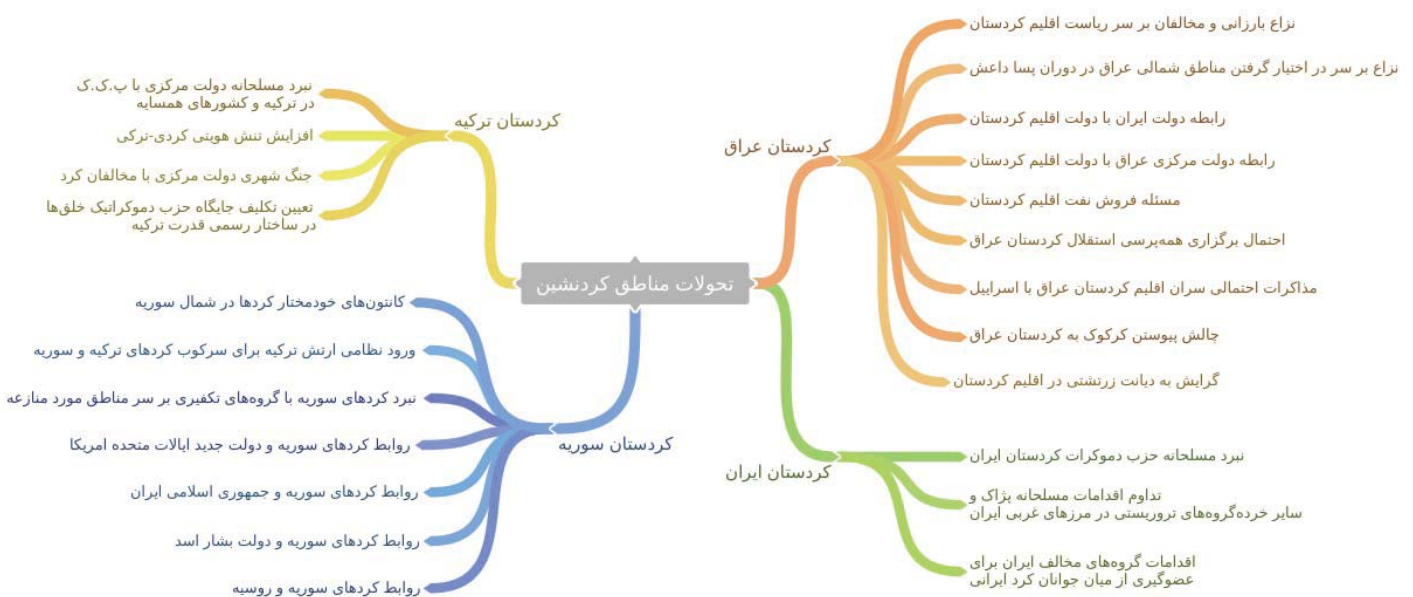
مسئله قوم کرد دهه‌هاست که در چهار کشور ایران، ترکیه، عراق و سوریه جریان دارد و در هر برهه‌ای در بستر بحران‌هایی که بوجود آمده به شکلی سر برآورده است. مسئله کردها در این کشورها نه تنها از تحولات داخلی متأثر بوده، بلکه همیشه نیم‌نگاهی هم به

تحولات منطقه‌ای داشته است؛ موضوعی که اغلب کردها را به اتحادهای کوتاه مدت یا بلندمدت با دیگر بازیگران منطقه‌ای سوق داده است. در سال ۱۳۹۵، مسئله کردستان ایران با

۹۶

تحولات مناطق کردنشین کشورهای همسایه

ورود مجدد حزب دمکراتیک کردستان به فاز نظامی همراه بود. کودتای نافرجام نظامیان در ترکیه در تابستان این سال، نقطه آغاز تحولات بسیاری بود که تشدید برخورد نظامی با گروه‌های مسلح کرد در جنوب شرق و مهار احزاب سیاسی کرد در پایتخت را به دنبال داشت. در درگیری‌های سوریه، تسلط کردها به بخشی از مناطق شمال، پای نیروهای ترکیه را به خاک این کشور باز کرد. از طرف دیگر، آمریکا روند استقرار نیروهایش در مناطق تحت کنترل کردها را آغاز کرد. کردهای سوریه اکنون در موقعیتی قرار دارند که می‌توانند در آینده سیاسی سوریه ایفای نقش کنند. اما قلب تحولات مسئله کردی در کردستان عراق می‌زند؛ جایی که کردها برای اولین بار موفق شده‌اند حکومتی خودمختار تشکیل دهند. موضوع اجرای همه‌پرسی استقلال از عراق مهم‌ترین موضوع چالش‌برانگیزی است که در سال ۱۳۹۵ از سوی برخی مقام‌های اقلیم کردستان به صورت جدی مطرح شد. اجرای این همه‌پرسی در سال ۱۳۹۶ چندان ممکن به نظر نمی‌رسد، اما در صورتی که روند اجرای آن آغاز شود، بر دیگر مسائل جاری کردها در هر چهار کشور تاثیر جدی خواهد داشت.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/96

مشارکت کنید:

در سال‌های اخیر، راه‌اندازی و توسعه شبکه ملی اطلاعات یکی از مناقشه برانگیزترین مسائل حوزه ارتباطات زیرساخت در ایران بوده است. طبق مصوبه قانون برنامه پنجم توسعه، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات به منظور توسعه شبکه زیرساخت امن و پایدار ملی در ایران برعهده دولت قرار گرفته است.

۹۷

بهره‌برداری از شبکه ملی اطلاعات

بر این اساس، دولت امیدوار است تا با راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات، سرعت و کیفیت خدمات اینترنتی را افزایش دهد و از امنیت تبادل داده‌ها

اطمینان حاصل کند. به گفته مسئولان وزارت ارتباطات، دی ماه ۱۳۹۵ اپراتورهای اینترنت در ایران آمادگی اجرایی بهره‌برداری از شبکه ملی اطلاعات را فراهم کرده‌اند. بسیاری از مردم بهره‌برداری از شبکه ملی اطلاعات یا «اینترنت ملی» را به معنای افزایش قیمت و محدودیت دسترسی به شبکه جهانی اینترنت می‌دانند و نگران حفاظت از اطلاعات شخصی و حریم خصوصی خود هستند. در حالی که بسیاری از نهادهای حاکمیتی، دستگاه‌های فرهنگی و قضایی به دلیل کندی روند توسعه شبکه ملی اطلاعات از دولت انتقاد می‌کنند، مردم خواهان شفاف‌سازی درباره تبعات بهره‌برداری از شبکه ملی اطلاعات هستند. بنابراین، به نظر می‌رسد بهره‌برداری از شبکه ملی اطلاعات و اطلاع‌رسانی دولت درباره ابعاد آن، یکی از مسائل مهم حوزه ارتباطات زیرساخت در ایران ۱۳۹۶ خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/97

مشارکت کنید:

بحران سوریه که شش سال از عمر آن می‌گذرد، یکی از بحران‌های پیچیده و چندوجهی جهان است. درگیری‌ها در سوریه در چند لایه میان دولت مرکزی، مخالفان محلی دولت، گروه‌های تروریستی تکفیری و قدرت‌های خارجی در جریان است. قطر،

عربستان و ترکیه از ابتدا در قامت حمایت از گروه‌های تروریستی فعال در سوریه برآمدند. ایران و سپس روسیه به درخواست دولت مرکزی سوریه، فعالیت‌های مستشاری خود را در این کشور آغاز کردند و رفته رفته به نیروهای تعیین‌کننده میدان تبدیل شدند. ترکیه و آمریکا هم نیروهای خود را وارد مناطق شمالی کرده‌اند تا بتوانند در آینده سیاسی سوریه

۹۸ سرنوشت سوریه

نقش تعیین‌کننده داشته باشند. طی این سال‌ها، سوریه بستر اصلی فعالیت داعش و القاعده، دو ستون اصلی تروریسم در جهان، هم بوده است. مجموع این شرایط باعث شده تا بحران سوریه به مهم‌ترین بحران برون‌مرزی با حضور ایران تبدیل شود. سال ۱۳۹۵ با پیروزی‌های متعدد دولت مرکزی، ضعف گروه‌های تروریستی فعال در سوریه، برقراری چندین مرحله آتش‌بس شکننده و آغاز مذاکرات صلح میان طرف‌های درگیر همراه بود. این‌ها شرایطی را بوجود آورده که کاهش درگیری‌ها در سال ۱۳۹۶ را محتمل می‌سازد. سرنوشت سوریه چه از منظر محاسبات ایدئولوژیک چه از منظر معادلات ژئوپلیتیک، بر موقعیت و بازیگری ایران در منطقه در تعامل با دیگر قدرت‌های منطقه‌ای و همچنین قدرت‌های فرامنطقه‌ای تاثیرگذار خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/98

مشارکت کنید:

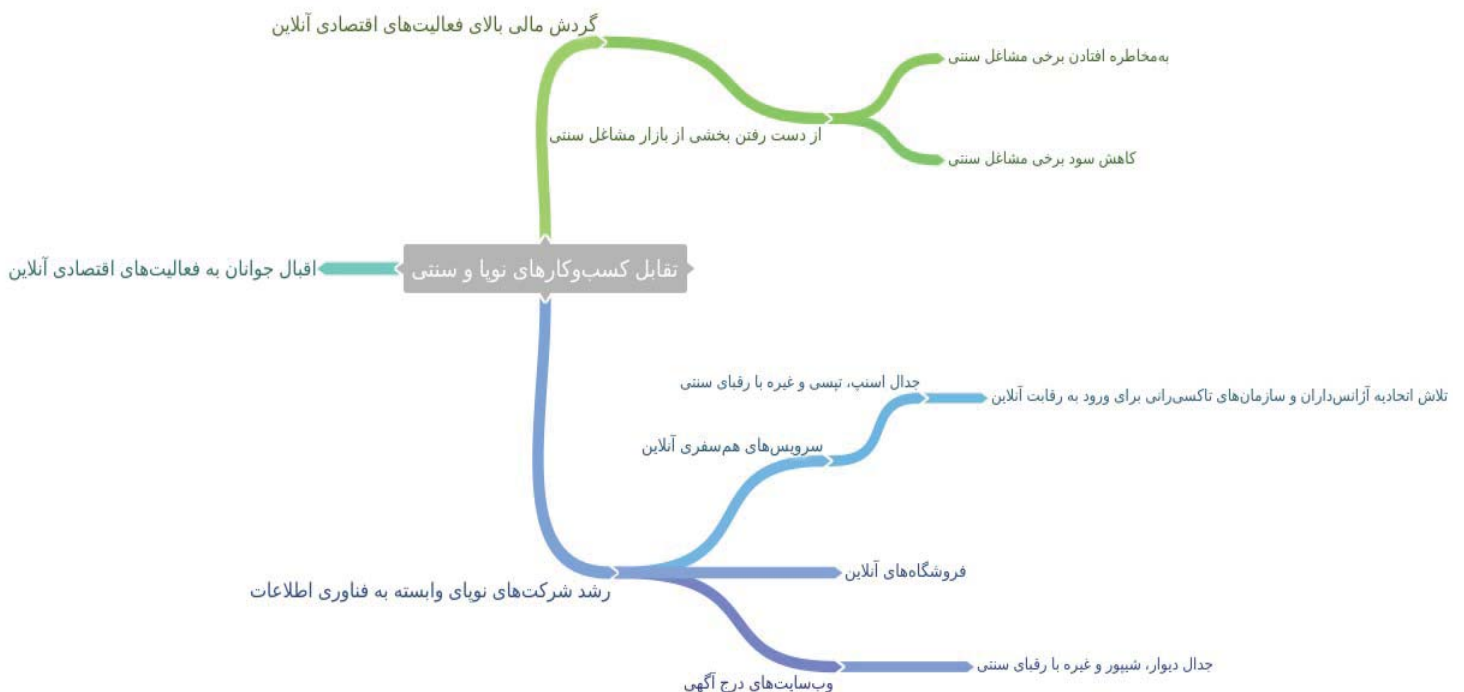

کسب و کارهای نوپا در یک مفهوم بسیار کلی تقریباً همه کسب و کارها با هرگونه ابداع و نوآوری در فرایند تولید و توزیع و مبادله را در بر می گیرد. در سالهای اخیر چنین حرکتی به این صورت که ایده های خلاقانه و نوآورانه در کشور شکل گرفته باشد، کمتر

تقابل کسب و کارهای نوپا و سنتی ۹۹

دیده شده است. شاید بهتر باشد به جای کسب و کار نوپا بگوییم کسب و کارهای سنتی با ابزار فروش نوپا خرید و فروش می شوند. خدمات و کالاهای سابق، اکنون به طرق مدرن و از طریق خطوط اینترنت نمایش داده شده و به فروش

می رسند. اما همین تغییر در عرضه نیز محل چالش ها و تقابلهایی شده که در سال ۱۳۹۵ نمونه هایی از آن را دیدیم و سال ۱۳۹۶ شاهد تشدید آن خواهیم بود. از سوی دیگر این فرایند خودجوش و عمدتاً در مقیاس کوچک در سال ۱۳۹۶ باعث خواهد شد که استاندارد مورد تقاضا درباره شبکه از جمله سرعت و پهنای باند به عنوان یکی از زیرساخت های توسعه تقویت شود. در ادامه روند سال های اخیر زیرساخت های تجارت الکترونیک در سال ۱۳۹۵ به حالت استاندارد نزدیکتر شده و رتبه ۷۷ ایران در بین ۱۳۷ کشور جهان به روایت گزارش بازرگانی آنکتاد، بهبود یافت. سال ۱۳۹۶ سال افزایش عزیمت کسب و کارهای سنتی به سوی فرایند مدرن تر فروش خواهد بود.

این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی گیرد. به باور ما «آینده پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/99

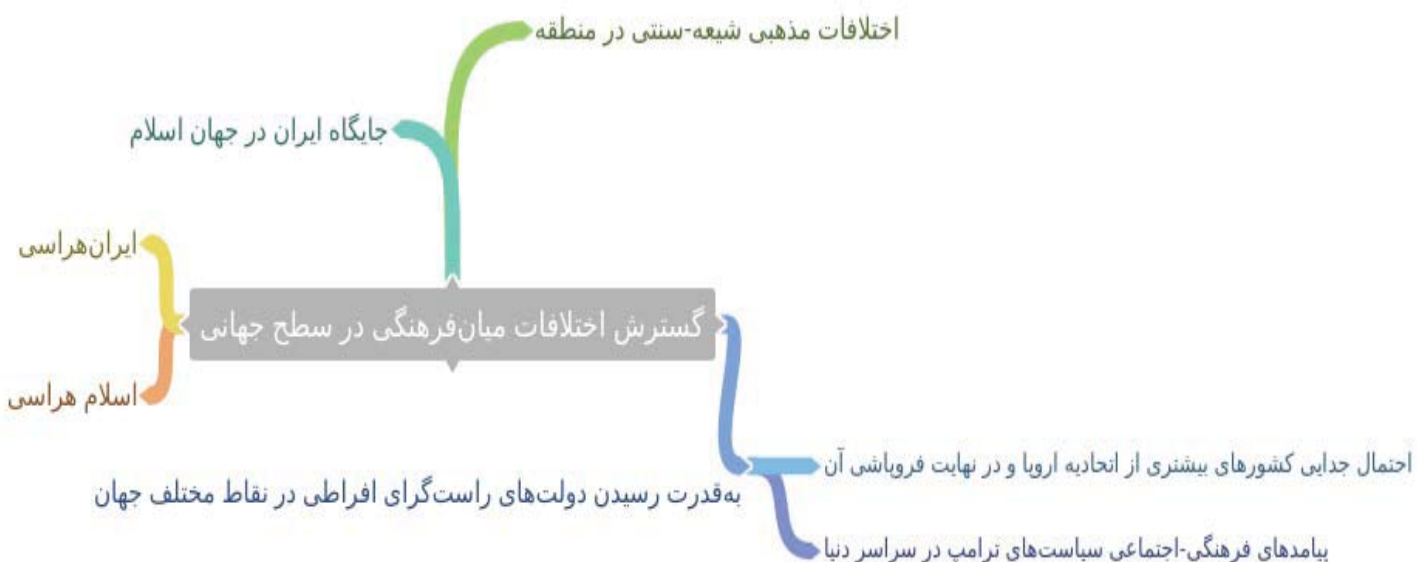
مشارکت کنید:

مهمترین هدف گفت‌وگوهای منطقی و سازنده در بین فرقه‌های اسلامی جلوگیری از نزاع و جنگ میان مسلمانان است هرچند که این موضوع فقط به رابطه ایران با کشورهای همسایه ختم نمی‌شود و اختلاف‌های میان فرهنگی در سطح جهان به

چالشی گسترده تبدیل شده است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها ایران‌هراسی و اسلام‌هراسی است. در واقع

گسترش اختلافات میان فرهنگی در سطح جهانی

تصویری که از ایران و اسلام در رسانه‌ها و افکار عمومی سایر کشورها ساخته می‌شود تا حد زیادی می‌تواند به اختلاف‌های فرهنگی دامن بزند. به همین خاطر است که با برجسته‌شدن موضوع اختلافات مذهبی شیعه-سني در منطقه، جایگاه ایران در جهان اسلام نیز با چالش مواجه می‌شود. این در حالی است که ایران و اسلام‌هراسی با محرک مخرب به قدرت رسیدن دولت‌های راست‌گرای افراطی در نقاط مختلف جهان همراه می‌شود. در واقع تبعات این امر را می‌توان در احتمال جدایی کشورهای بیشتر از اتحادیه اروپا و در نهایت فروپاشی آن دید. اتفاقی که می‌تواند این قصه را تلخ‌تر کند، ظهور پدیده ترامپ است که حتما سیاست‌های او می‌تواند برای روابط فرهنگی میان ملل پیامدهای فرهنگی-اجتماعی به دنبال داشته باشد، مهم‌تر اینکه در سال ۱۳۹۶ بیم ظهور و قدرت‌گیری ترامپ‌های جدید در سایر نقاط دنیا وجود دارد و جهان با نگرانی به نتایج انتخابات برخی کشورها به خصوص فرانسه و آلمان چشم دوخته است.

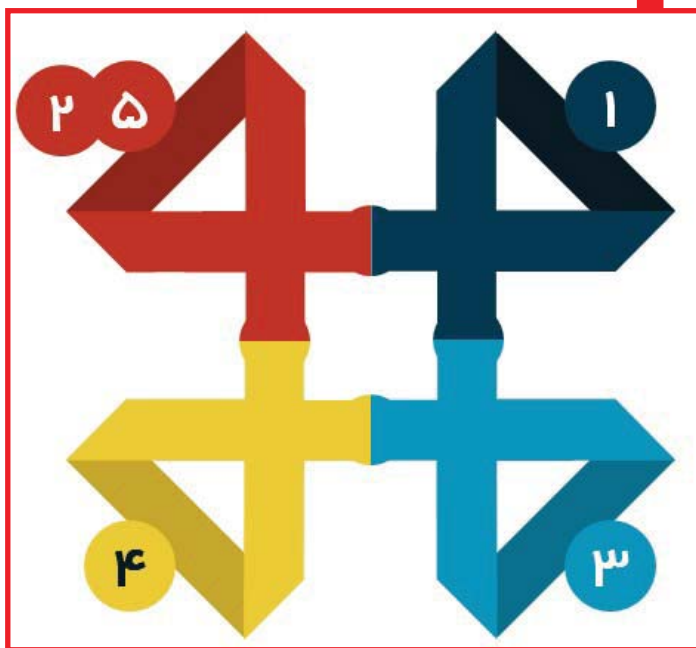
این منظومه نسخه دومی است که بر اساس منابع پژوهش تا پایان سال ۱۳۹۵ آماده شده است. این نسخه نهایی نیست و طبیعی است که همه ابعاد مسئله را در بر نمی‌گیرد. به باور ما «آینده‌پژوهی ایران» با انتشار گزارش ابتدای سال به پایان نمی‌رسد و لازم است با مشارکت خیرگان در طول سال نیز این پروژه علمی تداوم داشته باشد. می‌توانید با مراجعه به صفحه اینترنتی منظومه در تصحیح و تکمیل آن

www.ifs1396.ir/100

مشارکت کنید:

بخش پنجم

سناریوهای ایران ۱۳۹۶

۱۵ مسئله که دارای اهمیت و عدم قطعیت**بالای ۵۰ درصد هستند**

انتخابات ۱۳۹۶	۱.
سیاست خارجی دولت ایالات متحده امریکا	۲.
رکود / رونق اقتصادی	۳.
اختلاف نظرهای کلان حاکمیتی	۴.
سرمایه‌گذاری اقتصادی داخلی و خارجی	۵.
پایداری برجام	۶.
نزاع‌های سیاسی جریان‌های قدرت	۷.
کارکردهای اجتماعی فضای مجازی	۸.
تقابل ایران و عربستان سعودی	۹.
قضاوت افکار عمومی درباره عملکرد حاکمیت	۱۰.
اعتراض‌ها	۱۱.
نقش آفرینی منطقه‌ای روسیه	۱۲.
تورم	۱۳.
مخاطرات امنیتی گروه‌های تکفیری	۱۴.
سرنوشت سوریه	۱۵.

تعداد ۱۰۰ مسئله اول ایران در سال ۱۳۹۶ با نظر خبرگان از نظر دو شاخص اهمیت و عدم قطعیت رتبه‌بندی شده‌اند. در جدول مقابل ۱۵ مسئله که دارای اهمیت و عدم قطعیت بالای ۵۰ درصد هستند گزارش شده‌اند.

با فرض تنها دو حالت مختلف برای هر یک از این ۱۵ مسئله با ماتریس 30×30 تحلیل اثرات متقابل و ۳۲۷۶۸ سناریوی مختلف روبه‌رو خواهیم بود که در عمل امکان تحلیل اثرات متقابل با این گستردگی وجود ندارد. در گزارش سال ۱۳۹۵ در مرحله تحلیل ریخت‌شناختی هر هفت مسئله دارای اهمیت و عدم قطعیت بالا به همراه حالت‌های مختلف آن‌ها در فرآیند سناریوپردازی وارد شد و ۲۴ سناریو از میان ۱۴۵۸ سناریوی مختلف به عنوان سناریوهای نهایی معرفی شد. در گزارش امسال به دلیل تنوع و تعداد زیاد مسائل دارای اهمیت و عدم قطعیت، به جای وارد کردن همه مسائل در فرآیند سناریوپردازی، گروه‌های مسائل مرتبط به صورت کیفی به عدم قطعیت‌های کلیدی تبدیل شد تا با تعداد کمتر و در نتیجه قابل تفسیرتری از سناریوها دست پیدا کنیم. با توجه به شباهت و نزدیکی زیاد میان این ۱۵ مسئله، پیروی از این روش نتایج ملموس‌تر و قابل درک‌تری به همراه خواهد داشت.

این ۱۵ مسئله را می‌توان در قالب سه عدم قطعیت کلیدی زیر دسته‌بندی کرد. بدین ترتیب تنها از مسئله ۸ یعنی «کارکردهای اجتماعی فضای مجازی» در فرآیند سناریوپردازی صرف نظر شده است.

حالت‌ها	مسائل مرتبط	عدم قطعیت کلیدی
۱. توافق قدرت‌های منطقه و فرامنطقه برای تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت با حضور ایران ۲. توافق قدرت‌های منطقه و فرامنطقه برای تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت بدون حضور ایران ۳. ادامه نزاع قدرت‌های منطقه و فرامنطقه	۱. سیاست خارجی دولت ایالات متحده امریکا ۶. پایداری برجام ۹. تقابل ایران و عربستان سعودی ۱۲. نقش آفرینی منطقه‌ای روسیه ۸۷. مخاطرات امنیتی گروه‌های تکفیری ۹۶. سرنوشت سوریه	توازن قدرت در منطقه
۱. رقابت معمول جریان‌های سیاسی بر سر قدرت ۲. نزاع‌های بحران‌ساز جریان‌های سیاسی	۱. انتخابات ۱۳۹۶ ۴. اختلاف نظرهای کلان حاکمیتی ۷. نزاع‌های سیاسی جریان‌های قدرت ۱۰. قضاوت افکار عمومی درباره عملکرد حاکمیت ۱۱. اعتراض‌ها	اجماع یا تضاد داخلی
۱. بحران اقتصادی ۲. گشایش اقتصادی	۳. رکود / رونق اقتصادی ۵. سرمایه‌گذاری اقتصادی داخلی و خارجی ۱۳. تورم	بحران یا گشایش اقتصادی

تعداد سه عدم قطعیت کلیدی و حالت‌های آنها با استفاده از علائم نام‌گذاری شده‌اند.

علامت	حالت‌ها	عدم قطعیت کلیدی
Without Iran	توافقی قدرت‌های منطقه و فرامنطقه برای تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت بدون حضور ایران	توازن قدرت در منطقه Int Relations
Conflict	ادامه نزاع قدرت‌های منطقه و فرامنطقه	
With Iran	توافقی قدرت‌های منطقه و فرامنطقه برای تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت با حضور ایران	اجماع یا تضاد داخلی Gov
Negative	نزاع‌های بحران‌ساز جریان‌های سیاسی	
Positive	رقابت معمول جریان‌های سیاسی بر سر قدرت	بحران یا گشایش اقتصادی Economy
Recession	بحران اقتصادی	
Growth	گشایش اقتصادی	

برای سناریوسازی با استفاده از این سه عدم قطعیت کلیدی، از روش محاسباتی بالانس اثرات متقابل (CIB) و نرم‌افزار سناریوویزارد (ScenarioWizard) استفاده شده است. بر اساس اصول روش تحلیل ریخت‌شناختی از ترکیب حالت‌های این سه عدم قطعیت تعداد $2 \times 2 \times 3 = 12$ سناریو تشکیل می‌شود. برای جدا کردن سناریوهای ناسازگار از سازگار و کاهش تعداد سناریوها، ماتریس اثرات متقابل حالت‌ها تشکیل شد و نتایج آن با نرم‌افزار تحلیل شد.

ماتریس تشکیل شده دارای ۳۲ خانه بود که باید با اعداد ۳- تا ۳+ پر می‌شدند. به همین منظور بر اساس ترکیب عدم قطعیت‌های کلیدی (یک مورد سیاست داخلی، یک مورد سیاست خارجی و یک مورد اقتصاد) پنلی با حضور سه نفر از اعضای کارگروه‌های تخصصی از مسائل مرتبط تشکیل شد و درباره ۳۲ اثر متقابل بین حالت‌ها بحث و تبادل نظر و در نهایت برآیند بحث‌ها در قالب یک عدد ۳- تا ۳+ جمع‌بندی شد.

ماتریس پر شده با بهره‌گیری از نرم‌افزار سناریوویزارد تحلیل و **تابلو سناریوها** به شکل زیر به دست آمد.

Scenario No. 1	Scenario No. 2	Scenario No. 3	Scenario No. 4	Scenario No. 5	Scenario No. 6	Scenario No. 7	Scenario No. 8	Scenario No. 9	Scenario No. 10	Scenario No. 11	Scenario No. 12
Int Relations: With Iran	Int Relations: Without Iran		Int Relations: Conflict			Int Relations: With Iran		Int Relations: Conflict	Int Relations: Without Iran	Int Relations: With Iran	Int Relations: Without Iran
Gov: Positive	Gov: Negative	Gov: Positive		Gov: Negative	Gov: Positive	Gov: Negative	Gov: Positive	Gov: Negative	Gov: Positive	Gov: Negative	
Economy: Growth	Economy: Recession		Economy: Growth	Economy: Recession		Economy: Growth	Economy: Recession	Economy: Growth		Economy: Recession	Economy: Growth

مشخصات ۱۲ سناریو به دست آمده بر اساس محاسبات نرم افزاری به شرح زیر است:

<p>Scenario No. 1</p> <p>Consistency value : 0 Incons. descrpt. : 0 Total impact score: 5</p> <hr/> <p>Int Relations: With Iran Gov : Positive Economy : Growth</p>	<p>Scenario No. 2</p> <p>Consistency value : -1 Incons. descrpt. : 1 Total impact score: 8</p> <hr/> <p>Int Relations: Without Iran Gov : Negative Economy : Recession</p>	<p>Scenario No. 3</p> <p>Consistency value : -1 Incons. descrpt. : 1 Total impact score: 1</p> <hr/> <p>Int Relations: Without Iran Gov : Positive Economy : Recession</p>	<p>Scenario No. 4</p> <p>Consistency value : -2 Incons. descrpt. : 1 Total impact score: 1</p> <hr/> <p>Int Relations: Conflict Gov : Positive Economy : Growth</p>
<p>Scenario No. 5</p> <p>Consistency value : -3 Incons. descrpt. : 1 Total impact score: 6</p> <hr/> <p>Int Relations: Conflict Gov : Negative Economy : Recession</p>	<p>Scenario No. 6</p> <p>Consistency value : -3 Incons. descrpt. : 3 Total impact score: -2</p> <hr/> <p>Int Relations: Conflict Gov : Positive Economy : Recession</p>	<p>Scenario No. 7</p> <p>Consistency value : -4 Incons. descrpt. : 2 Total impact score: -2</p> <hr/> <p>Int Relations: With Iran Gov : Negative Economy : Growth</p>	<p>Scenario No. 8</p> <p>Consistency value : -5 Incons. descrpt. : 2 Total impact score: -3</p> <hr/> <p>Int Relations: With Iran Gov : Positive Economy : Recession</p>
<p>Scenario No. 9</p> <p>Consistency value : -5 Incons. descrpt. : 1 Total impact score: 0</p> <hr/> <p>Int Relations: Conflict Gov : Negative Economy : Growth</p>	<p>Scenario No. 10</p> <p>Consistency value : -5 Incons. descrpt. : 2 Total impact score: -3</p> <hr/> <p>Int Relations: Without Iran Gov : Positive Economy : Growth</p>	<p>Scenario No. 11</p> <p>Consistency value : -8 Incons. descrpt. : 1 Total impact score: -1</p> <hr/> <p>Int Relations: With Iran Gov : Negative Economy : Recession</p>	<p>Scenario No. 12</p> <p>Consistency value : -9 Incons. descrpt. : 2 Total impact score: -5</p> <hr/> <p>Int Relations: Without Iran Gov : Negative Economy : Growth</p>

بر اساس توصیه‌های روش‌شناختی، سناریوهای با سازگاری ۰ تا حدود ۲ قابل استفاده هستند. بر این اساس سناریوهای ۱ تا ۴ به‌عنوان سناریوهای قابل اتکا انتخاب شدند. همچنین در جلسه کارگروه سناریوپردازی، درخصوص سناریوهای ۵ و ۶ نیز بحث و تبادل نظر شد و در نهایت با توجه به امتیاز تاثیر بالای سناریوی ۵ که برابر با ۶ است این سناریو نیز در لیست سناریوهای اصلی قرار گرفت. تفسیر کیفی اعضای کارگروه سناریو این بود که سناریوی ۵ در صورت تحقق سناریوی ناپایداری است که پس از مدتی به سناریوی ۲ تبدیل خواهد شد. در نتیجه سناریوهای ۲ و ۵ در کنار هم به‌عنوان یک خانواده سناریو در نظر گرفته شدند.

در نهایت تابلو سناریوهای اصلی ایران در سال ۱۳۹۶ مطابق با شکل زیر است:

سناریو ۱	سناریو ۲	سناریو ۳	سناریو ۴	سناریو ۵
تقسیم قدرت در منطقه: با حضور ایران	تقسیم قدرت در منطقه: بدون حضور ایران		ادامه نزاع قدرت‌های منطقه و فرامنطقه	
اجماع یا تضاد داخلی: رقابت معمول جریان‌های سیاسی بر سر قدرت	اجماع یا تضاد داخلی: نزاع‌های بحران‌ساز جریان‌های سیاسی	اجماع یا تضاد داخلی: رقابت معمول جریان‌های سیاسی بر سر قدرت		اجماع یا تضاد داخلی: نزاع‌های بحران‌ساز جریان‌های سیاسی
گشایش اقتصادی	بحران اقتصادی		گشایش اقتصادی	بحران اقتصادی

برای این ۵ سناریو که بر اساس توضیح ارائه شده در قالب ۴ سناریوی اصلی نهایی شدند، با الهام گرفتن از فیلم‌های شاخص سینمای ایران عنوانی انتخاب شد. هدف از انتخاب عناوین با الهام گرفتن از آثار هنری شاخص و شناخته‌شده، ایجاد امکان برقراری ارتباط ملموس‌تر برای مخاطب و همچنین تقویت وجه یادآورنده این سناریوها بود.

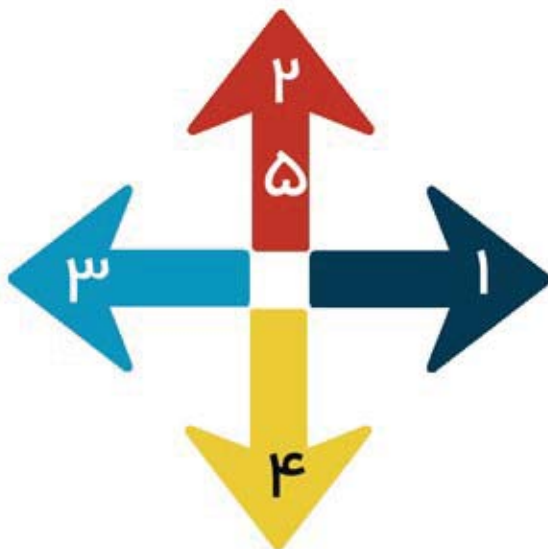
اسامی به شرح زیر است:

سناریو (۱): شاید وقتی دیگر

سناریو (۲) و (۵): ابد و یک روز

سناریو (۳): آژانس شیشه‌ای

سناریو (۴): به همین سادگی

این چهار سناریو در بخش بعدی توصیف شده‌اند. برای توصیف سناریوها، نخست یکی از حالت‌های قابل تصور برای سه عدم قطعیت کلیدی معرفی شده است و در ادامه سازوکار تعامل میان این عدم قطعیت‌های کلیدی و تأثیرات‌شان بر مسائل کلیدی ایران در سال ۱۳۹۶ و پیامدهای سیاسی، اقتصادی و بین‌المللی آن توصیف شده‌اند. به عبارت بهتر، سناریوهای بخش بعد سناریوهای جایگزین هستند بدین معنا که بسته به این که کدام یک از حالات مختلف قابل تصور برای عدم قطعیت‌های کلیدی به وقوع بپیوندند، رویدادهای تاریخی ایران ابتدای سال ۱۳۹۷ متفاوت خواهند بود. به همین دلیل، در بخش بعد خود را در نوروز سال ۱۳۹۷ تصور کرده‌ایم و درباره تاریخ‌های جایگزینی که به وقوع پیوستن آن‌ها برای ایران باور کردنی است، سخن گفته‌ایم. زبان تمامی سناریوها به زبان گذشته است و گزارشی تحلیلی است که در یک ویژه‌نامه نروزی یک روزنامه در آستانه سال ۱۳۹۷ منتشر شده است.

ایران در سالی که گذشت

مروری بر تحولات سال ۱۳۹۶

متونی که در این بخش می‌خوانید، گزارش‌های کوتاهی است که ممکن است متن‌هایی مشابه با آن را در ورودی بخش‌های مختلف سیاسی، اقتصادی یا بین‌الملل ویژه‌نامه‌های بهار سال ۱۳۹۷ بخوانید. بسته به آن که کدام یک از حالت‌های جایگزین برای عدم قطعیت‌های کلیدی ایران در سال ۱۳۹۶ به تدریج در طول سال امکان تحقق بیابند، آینده‌های جایگزینی برای ایران تا پایان سال جاری قابل تصور است. در این گزارش‌های کوتاه به طور گزیده سناریوهایی توصیف شده‌اند که یکی از آینده‌های جایگزین قابل تصور برای ایران سال ۱۳۹۶ را معرفی می‌کنند. به عبارت بهتر، اگر لحظه‌ای خود را در نوروز سال ۱۳۹۷ و در حال خواندن ویژه‌نامه نوروزی درباره رویدادهای سال ۱۳۹۶ تصور کنید، گزارش‌هایی را خواهید خواند که درباره رویدادهایی مشابه با یکی از سناریوهای این بخش به طور مفصل بحث شده است زیرا آنچه که در این سناریوها توصیف شده، حالا در سال ۱۳۹۷ به تاریخ پیوسته است.

جماعتی از مرغان به طمع خوردن دانه اسیر دست صیادان شده‌اند تا آن که گروهی دیگر از مرغان اسیر را می‌بینند که با هم پرواز می‌کنند. پس به راهنمایی هدهد، شاه مرغان، گروهی به پرواز درمی‌آیند و سفری را آغاز می‌کنند تا به کوه قاف یا آسمان هشتم برسند. در آنجا درمی‌یابند که خود حجاب خودند و رمز گشودن بند از پای، خودشناسی و بازگشت به خویشتن است.

مجمع مرغان: هدهد (وسط سمت راست) در حال سخنرانی برای مرغان دیگر

برگی از نسخه‌ای خطی مربوط به عصر صفوی که به فرمان شاه عباس در اصفهان کتابت شده است.

مینیا توریست: حبيب الله صبا

محل نگاهداری: موزه متروپولیتن لندن

سناریو (۱): شاید وقتی دیگر...

عدم قطعیت کلیدی	حالی که در سناریو ۱ محقق شده است
توازن قدرت در منطقه	توافق قدرت‌های منطقه و فرمانطقه برای تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت با حضور ایران
اجماع با تضاد داخلی	رقابت معمول جریان‌های سیاسی بر سر قدرت
بحران یا گشایش اقتصادی	گشایش اقتصادی

فعالیت‌های نظامی و منازعات موجود در منطقه، که تا بهار سال ۱۳۹۶ نیز تداوم یافته بود، تمایل همه قدرت‌های منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای برای دستیابی به یک راه حل دیپلماتیک را افزایش داد. بازیگران منطقه پس از چندین سال تجربه کشمکش امنیتی مداوم، بحران نظامی و جنگ فرسایشی بی‌نتیجه در مناطق جغرافیایی مختلف و نیز اهمیت مبارزه همه‌جانبه با گروه‌های افراطی خشونت‌گرا مانند داعش، برای نخستین بار به این نتیجه رسیدند که برتری نظامی یا پیروزی در میدان نبرد فیزیکی در مناطق مختلف در عمل برای هیچ کدام از بازیگران نه تنها امکان‌پذیر نیست بلکه پیروزی‌های محدود نظامی و امنیتی پایداری چندانی نیز ندارد.

علاوه بر این، هم قدرت‌های منطقه‌ای هم قدرت‌های فرمانطقه‌ای به تدریج در سال ۱۳۹۶ به این نتیجه رسیدند که هیچ فرآیند سیاسی و امنیتی بدون حضور ایران امکان پایداری و تداوم نخواهد داشت. تلاش‌های متعدد قدرت‌های منطقه‌ای برای حذف ایران از فرآیندهای سیاسی آرامش‌بخش در نقاط بحرانی مختلفی مانند بحرین و سوریه، و تلاش‌های قدرت‌های فرمانطقه‌ای برای بازگشت به دروان پیشابرجام یا ایجاد بحران‌های جدیدی مانند صدور قطعنامه بین‌المللی بر سر مسائلی مانند آزمایش‌های موشکی و مسئله حقوق بشر، با درایت دستگاه دیپلماسی خارجی یکی پس از دیگری خنثی شد تا در نهایت همه قدرت‌های منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای از حضور ایران در فرآیند مذاکرات منطقه‌ای به منظور دستیابی به راه‌حلی سیاسی و دیپلماتیک استقبال کردند.

در این فرآیند سیاسی، اگرچه برخی از کشورهای منطقه همچنان تلاش کردند تا با حذف ایران از فرآیند مذاکرات منطقه‌ای ایران را منزوی سازند اما در سال ۱۳۹۶ ایران توانست به عنوان یک بازیگر اصلی در فرآیند مذاکرات منطقه آن‌ها را وادار به پذیرفتن نقش ایران کند. همه بازیگران در هر فرآیند مذاکره و چانه‌زنی از پیش می‌دانند که نمی‌توانند به تمامی اهداف خود دست یابند اما همه آن‌ها می‌دانند که قابلیت و ظرفیت تحمل افزایش تنش‌ها را چه به لحاظ اقتصادی چه به لحاظ سیاسی و نظامی ندارند. به همین دلیل خطر سرریز شدن منازعات در سایر کشورهای منطقه و همچنین فرسایشی شدن منازعات گسترده در منطقه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را در سال ۱۳۹۶ به این اجماع رساند که «راه‌حل سیاسی بهترین گزینه قابل بررسی است که منافع نسبی همه بازیگران قدرت‌مند در منطقه را تأمین می‌کند». به این ترتیب تمامی بازیگران تلاش کردند تا در وهله نخست اولویت‌های اصلی خود را در منطقه آینده به درستی تعریف کنند و در وهله دوم بتوانند از میان بازیگران متعدد منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای متحدان خود را انتخاب و با آن‌ها وارد گفت‌وگوهای راهبردی شوند.

هرچند پرتنش، اما این مذاکرات سخت و طولانی ادامه یافت تا در نهایت توانست با اجماع قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای روبه‌رو شود. اگرچه این اجماع هیچ یک از بازیگران را به‌طور کامل خشنود نکرد و بیم‌شکننده بودن آن می‌رفت؛ اما در سال ۱۳۹۶ به برقراری یک وضعیت آرامش و لو نسبی و موقت انجامید. بازگشت آرامش به منطقه زمینه اولیه را برای تبدیل منطقه به یک منطقه قوی‌تر نویدبخش خواهد بود. در فرآیند این مذاکرات قدرت‌های منطقه‌ای توانستند ساختار منافع جدیدی را تدوین کنند که در شرایط عینی موجود منافع ملی هر یک را بیشینه سازد. نتیجه محسوس این رویداد از میان رفتن خطر افزایش تنش میان ایران و عربستان و حرکت به سمت حل و فصل تقابل امنیتی و سیاسی میان آن‌ها، کاهش مخاطرات امنیتی گروه‌های تکفیری برای ایران و مشخص شدن سرنوشت جنگ داخلی در سوریه بود. بدین ترتیب این وضعیت زیست مسالمت‌آمیز کشورهای منطقه در کنار یکدیگر امکان تحقق بیشتری یافت و منازعات سخت و تنش‌آمیز را به رقابت‌های سیاسی-اقتصادی منطقه‌ای در چند ماه اخیر تبدیل کرد.

پیش‌زمینه چنین دستاوردی در سیاست خارجی را می‌توان برآمده از یک وضعیت داخلی آرام دانست. شرایطی که پس از انتخابات ریاست جمهوری بهار سال گذشته، منجر به ایجاد یک اجماع نسبی داخلی بر سر رویکردهای اصلی سیاست خارجی شد. فضای رقابتی میان جریان‌های سیاسی در زمان انتخابات، به شکل‌گیری رویکردی مورد اجماع در سیاست خارجی کمک کرد که نتایج آن در ماه‌های پس از انتخابات قابل مشاهده بوده است. سیاست خارجی مبتنی بر تعامل منطقه‌ای که در انتخابات با اقبال عمومی مواجه شد، زمینه‌ساز دستاوردهای خوبی در حوزه سیاست خارجی منطقه‌ای بود. ثبات امنیتی به همراه رویکرد جدید و مورد اجماع همه گروه‌های سیاسی داخلی درباره مسائل کلیدی کلانی مانند رویکردهای سیاست خارجی هم علت و هم معلول وضعیت رو به آرامش منطقه‌ای در سال ۱۳۹۶ بود.

هم‌زمان با آغاز فرآیندهای مذاکرات منطقه، تعامل با سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی نیز در دستور کار دولت قرار گرفت. پیامد اقتصادی سیاست خارجی جدید ایران و شکل‌گیری گفت‌وگوهای منطقه‌ای، امنیت روانی لازم برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را برقرار کرد. مذاکراتی که پس از برجام آغاز شد و به دلایل متعدد با کنندی پیش می‌رفت، هم‌زمان با کاهش منازعات منطقه‌ای دستور کار همکاری‌های اقتصادی را با جدیت و عزم بیشتری در اولویت قرار داد. سرمایه‌گذاران خارجی خصوصاً سرمایه‌گذاران فرامنطقه‌ای، به دلیل کاهش منازعات منطقه‌ای و همچنین کاهش عدم قطعیت‌های پس از انتخابات ریاست‌جمهوری که دورنمای روشن‌تری را پیش چشم قرار می‌دهد، توانستند با اطمینان بیشتری درباره سرمایه‌گذاری در ایران تصمیم‌گیری کنند.

در چنین شرایطی کشور توانست خود را به‌عنوان یکی از بهترین گزینه‌های منطقه‌ای برای سرمایه‌گذاری معرفی کند. اگرچه اندازه بزرگ بازار ایران، همواره یکی از پیش‌ران‌های اصلی سرمایه‌گذاران خارجی بوده است اما شاید اصلی‌ترین محرک سرمایه‌گذاران فرامنطقه‌ای برای حضور در بازار ایران، امکان دستیابی به بازار کل منطقه بوده است. امری که نشانه‌های آن، هم به دلیل سیاست‌های دولت در اجبار به صادرات محصولات تولیدی در ایران و هم به دلیل توانمندی بالای صنایع پشتیبان و زنجیره تامین مناسب تولید این شرکت‌ها، قابل مشاهده است. این واقعیت که ایران از سرمایه‌انسانی و نیروی کار ماهر و دانش‌آموخته برخوردار است و فرهنگ تولید صنعتی در آن نهادینه شده است، در شرایط آرامش و ثبات بیشتر سیاسی و امنیتی، اصلی‌ترین محرک نیروهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای برای سرمایه‌گذاری و تولید محصولات و ارائه خدمات در کل بازار منطقه است.

اگرچه به دلیل آرامش نسبی ایجاد شده چه در سیاست خارجی چه در سیاست داخلی زمینه‌گشایش اقتصادی از طریق جذب سرمایه‌گذاری خارجی فراهم شد، چالش‌های جدی بدون تغییر در سال ۱۳۹۶ را می‌توان در اصلاحات ساختاری بخش اقتصادی، خصوصاً شرکت‌های دولتی و نیز رشد اقتصادی کمتر از میزان مطلوب در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ دانست. بازآرایی ساختار نهادی بخش اقتصاد با هدف کاهش فساد نیز ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در وصول به گشایش اقتصادی بود که به دلایل مختلف، اقدام‌های سیاستی لازم در این زمینه در دستور کار جدی قرار نگرفت و امید می‌رود تا با توجه ویژه حاکمیتی به آن تا پیش از آغاز سال ۱۳۹۸ به نتیجه برسد.

در پایان شاید بتوان سال گذشته را سال ایران بین‌المللی دانست؛ ایرانی که برخوردار از سیاست‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مکمل، هم‌راستا و هماهنگ بود. بین‌المللی شدن فعالیت‌های اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی به همراه سیاست خارجی گسترده و سازنده دولت در سال گذشته تنها وجوه این بین‌المللی شدن ایران در سال ۱۳۹۶ نبود. بین‌المللی شدن از طریق عضویت در پروتکل‌های مختلف اقتصادی (مانند پروتکل‌های بانکی) و غیراقتصادی (مانند کنوانسیون‌های مربوط به حقوق مالکیت فکری) تبدیل به یک رویکرد جدی در تمام سیاست‌های کشور شده است. بدین ترتیب ایران در سال گذشته توانست بیش از گذشته به سمت به‌روز کردن استانداردهای اقتصادی، تجاری و صنعتی گام بردارد و آن را با استانداردهای بین‌المللی همگام سازد.

حیله‌گری و بدکاری سیزیف، قهرمان اساطیری یونانی، سبب شد که خدایان مجازاتی سنگین برایش معین کنند. مجازات او این است که باید سنگی عظیم را به قله کوه ببرد اما قبل از رسیدن به پایان مسیر، شاهد غلتیدنش به پایین کوه باشد. این چرخه تکراری و معیوب تا ابد برای او ادامه دارد.

نقاش: تیتیان، نقاش ایتالیایی سده شانزدهم میلادی

سناریو (۲) و (۵): ابد و یک روز

حالتی که در سناریو ۲ و ۵ محقق شده است		عدم قطعیت کلیدی
توافق قدرت‌های منطقه و فرامنطقه برای تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت بدون حضور ایران	ادامه نزاع قدرت‌های منطقه و فرامنطقه	توازن قدرت در منطقه
نزاع‌های بحران‌ساز جریان‌های سیاسی		اجماع یا تضاد داخلی
بحران اقتصادی		بحران یا گشایش اقتصادی

نزاع‌های بحران‌ساز جریان‌های سیاسی بر سر دست‌یابی به قدرت و برخورداری از منابع، که پس از انتخابات پرتنش سال ۱۳۹۶ شکل گرفت، اصلی‌ترین عامل برهم‌زننده شرایط ایران در منطقه بود. در بهار سال ۱۳۹۶ رقابت جریان‌های سیاسی بر سر قدرت، پیرامون انتخابات ریاست جمهوری و شورای شهر که از حد متداول و استاندارد خارج شد، رقابت سیاسی را به تنش سیاسی تبدیل کرد و تضادهای میان نیروهای مختلف سیاسی در ایران را تا سطح یک بحران داخلی پیش برد. این بحران سیاسی در درون کشور چند نتیجه اقتصادی پرهزینه و بحران‌آفرین به همراه داشت.

۱. در شرایط روانی نامساعد ایجاد شده به دلیل تنش سیاسی، ریسک سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران داخلی افزایش یافت و رشد اقتصادی به دلیل کاهش سرمایه‌گذاری داخلی کاهش یافت.

۲. نااطمینانی سرمایه‌گذاران خارجی در خصوص سرمایه‌گذاری در ایران و افزایش ریسک سرمایه‌گذاری خارجی هزینه‌های حضور اقتصادی در بازار ایران را به شدت افزایش داد و با وجود داشتن جذابیت اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی و به دنبال آن رشد اقتصادی را با کاهش مواجه کرد.

۳. فقدان دستیابی به اجماع سیاسی در خصوص تصمیمات سخت و راهبردی، بهبود شرایط اقتصادی از طریق اصلاحات کلان در اقتصاد داخلی و بهبود ساختار حکمرانی و اداری کشور را به تعویق انداخته است. در این شرایط به جای تصمیم‌گیری سیاسی برای اقدام در جهت اصلاحات اقتصادی، خود اقتصاد از طریق مسائل پرچالشی مانند تورم، یارانه‌ها، قیمت‌ها و غیره تبدیل به موضوعاتی سیاسی شد. به این ترتیب تداوم منازعات سیاسی بر سر مسائل اقتصادی، اولویت تصمیم‌گیری بر مبنای حل مسائل اقتصادی را تغییر داد و تصمیم‌گیری بر مبنای اولویت‌های امنیتی را به سرفصل دستور کار سیاسی تبدیل کرد.

در چنین شرایطی نه تنها امکان تحقق گشایش اقتصادی میسر نبود که رشد اقتصادی در بخش‌های مختلف در عمل محدود یا حتی مسدود شده است. با تداوم این شرایط در سال ۱۳۹۷ حتی می‌توان چنین تصور کرد که ایران با خطر تبدیل چالش‌های اقتصادی به بحران‌های تمام‌عیار روبه‌رو باشد.

همزمان با ادامه چانه‌زنی‌ها بر سر تقسیم قدرت در سال ۱۳۹۶، بحران سیاسی و اقتصادی، سیاست خارجی کشور در منطقه را نیز با وضعیتی منفعل روبه‌رو کرد. سیاست منفعلانه که ناشی از کاهش اجماع سیاسی در سیاست‌های خارجی کشور بود، شرایط جدیدی را ایجاد کرد که در آن قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای توانستند به تقسیم قدرت در منطقه بدون حضور ایران پردازند. به عبارت بهتر، سیاست داخلی به انفعال سیاست خارجی و در نتیجه به کاهش محدوده‌های اعمال نفوذ ایران در منطقه منجر شد. عدم دعوت از ایران در فرآیند مذاکرات سیاسی یکی از نشانه‌های نامطلوب خطر میان‌مدت و حتی بلندمدت حذف ایران از معادلات منطقه‌ای بود. به عبارت دیگر، قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از بحران سیاست داخلی سوءاستفاده کردند و زمینه‌های محدودسازی قدرت ایران در منطقه را کلید زده‌اند. با این وجود، هراس دائمی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از سرریز شدن منازعات منطقه‌ای به دلیل حذف ایران به عنوان یکی از بزرگترین و باقابلیت‌ترین کشورهای منطقه، شرایط آینده را همچنان در وضعیت عدم قطعیت قرار می‌دهد.

فرآیند مذاکرات منطقه‌ای بدون حضور ایران و در راستای کاهش نفوذ ایران در منطقه در سال‌های گذشته همواره ادامه داشته است اما در سال ۱۳۹۶ فرصتی طلایی برای حضور در فرآیند تقسیم منافع و مشخص کردن حوزه نفوذ کشورهای مختلف در منطقه با حضور و نقش‌آفرینی ایران وجود داشت که متأسفانه این فرصت طلایی بار دیگر از دست رفت. توافق قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر سر محدوده‌های اعمال نفوذ ایران بدون آن که خود ایران نقشی در آن بازی کند، نه تنها حرکت به سمت گشایش اقتصادی بیشتر را از بین برد که امکان بازگشت به چرخه بحران اقتصادی را نیز دوچندان کرده است. از بین رفتن امکان برای سرمایه‌گذاری خارجی، افزایش ریسک سرمایه‌گذاری داخلی به دلیل ابهام در شرایط سیاسی، کاهش احتمالی درآمدهای خارجی دولت به دلیل بازگشت محدود یا گسترده تحریم‌ها، کاهش محدوده قیمت نفت یا افت تولید و فروش، هم‌صدا با یکدیگر تکرار چرخه‌ای از شرایط نامناسب برای ایران در سال ۱۳۹۶ را محقق کرد. با هر بار تکرار این چرخه معیوب امکان بازگشت به وضعیت مطلوب دشوارتر و پرهزینه‌تر می‌شود.

در شرایط نامطلوب اقتصادی و سیاسی سال ۱۳۹۶، متأسفانه عزم جدی برای مقابله با بحران‌های زیست‌محیطی و اجتماعی نیز وجود نداشت. بخش‌های مختلف حاکمیت که در میان جریان‌های مختلف قدرت تقسیم شده است، در سال ۱۳۹۶ شدیدتر از گذشته مشغول منازعات سیاسی برای برخورداری از سهم بیشتر بودند. به همین دلیل در بحران هجوم ریزگردها به چند استان کشور و مختل شدن زندگی مردم، نهادهای مختلف دغدغه اصلی‌شان نه حل مشکلات مردم، که متهم کردن یکدیگر به اهمال و کم‌کاری بود. این در حالی بود که مشکلات اقتصادی کشور مانع تخصیص بودجه مناسب برای عبور از این بحران شده بود.

همچنین در مناقشاتی که تابستان سال ۱۳۹۶ بر سر انتقال آب در چند نقطه کشور روی داد، از آنجا که عزم ملی برای مواجهه مناسب با آن وجود نداشت، متأسفانه ناآرامی‌هایی را رقم زد و تبعات زیان‌باری بر کشور تحمیل شد. تداوم خشکسالی و به دنبال آن قطع مکرر آب و همچنین قطع برق در بسیاری از مناطق کشور به دلیل افزایش ریزگردها کم‌کم به امری عادی تبدیل شده است. همچنین تعداد روستاهای خالی از سکنه به دلیل عدم دسترسی به آب لازم برای کشاورزی درآمدزا و حتی آب آشامیدنی سالم در سال ۱۳۹۶ رشد فزاینده‌ای داشت که به مشکل حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ و مراکز استان‌ها به طور پیوسته دامن می‌زند.

سان تزو، یکی از نخستین استراتژیست‌های جنگی جهان بود که در عصر کنفوسیوس می‌زیست. توصیه‌های او به فرماندهان نظامی و اقتصادی در کتاب «هنر رزم» ثبت شده است و یکی از مشهورترین آن‌ها چنین است: به جای تکیه بر احتمال آمدن دشمن، بر آمادگی خود برای مواجه شدن با آن تکیه کنید.

عکس: مجسمه سان تزو در شهر یوریهامای ژاپن

سناریو (۳): آزانس شیشه‌ای

حالتی که در سناریو ۳ محقق شده است	عدم قطعیت کلیدی
توافق قدرت‌های منطقه و فرامنطقه برای تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت بدون حضور ایران	توازن قدرت در منطقه
رقابت معمول جریان‌های سیاسی بر سر قدرت	اجماع یا تضاد داخلی
بحران اقتصادی	بحران یا گشایش اقتصادی

منازعات قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای که در سال‌های گذشته همواره ادامه داشت، در سال ۱۳۹۶ با تغییراتی تحول‌ساز همراه شد و نتیجه آن حذف ایران از مذاکرات منطقه‌ای و تقسیم محدوده‌های اعمال قدرت ایران میان ائتلاف‌های منطقه‌ای بدون حضور ایران بود. قدرت‌های فرامنطقه‌ای که از میان بازیگران منطقه اقدام به یارگیری کرده‌اند، پروژه کاهش نفوذ ایران در منطقه را تا حد زیادی با موفقیت به پیش راندند. رؤس این پروژه را که از طریق ابزارهای مختلف و توسط بازیگران مختلفی پی‌گیری شد، می‌توان چنین گزیده کرد:

۱. اعمال تحریم‌های جدید علیه ایران، که از ابتدای روی کار آمدن ترامپ در آمریکا آغاز شده بود، در نیمه اول ۱۳۹۶ مورد تصویب دولت و کنگره این کشور قرار گرفت؛ تحریم‌هایی که بخشی از نیروهای سیاسی را به سمت خروج از برجام سوق داد. هر چند این توافق سیاسی هنوز توسط ایران و ۵ کشور دیگر (غیر از آمریکا) لغو نشده است اما بیش از هر زمان دیگری شکننده به نظر می‌رسد. به طور خلاصه، در سال گذشته از سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا ابهام‌زدایی و رویکردهای جدید سیاست خارجی آمریکا با شدت و قدرت به ضرر ایران ترسیم شد.

۲. قدرت‌های فرامنطقه‌ای (به جز روسیه) بر خلاف رویه سال‌های گذشته خود، به منازعات منطقه به صورت محدود و هدفمند ورود یافته‌اند. حملات هدفمند به ویژه در قالب حملات هوایی و موشکی نیروهای آمریکایی در منطقه شرایط را بیش از گذشته تغییر داده است. این ورود بیش از آن که ناظر به حل مشکلات داعش باشد، منافع قدرت‌های رقیب مانند روسیه و متحدانشان را هدف قرار داده است. تغییر شرایط بازی به نفع برخی از بازیگران مانند ترکیه و عربستان هدف غایی و نهان این بازیگران از ورود به منازعات بوده است.

۳. یارگیری میان کشورهای منطقه به خصوص کشورهای عرب و ترکیه از کشورهای فرامنطقه‌ای مانند آمریکا و تشکیل یک جبهه متحد مخالف ایران، قدرت ایران در منطقه را با محدودیت‌هایی روبه‌رو ساخته است. روسیه نیز بر اساس منافع ملی خود، در یک فرآیند داد و ستد با این کشورها قرار گرفته است که منجر به کاهش قدرت چانه‌زنی ایران در ارتباط با روسیه شده است.

۴. آمریکا و کشورهای عرب، به خصوص عربستان با هدف منزوی ساختن ایران در سال ۱۳۹۶ تلاش کردند که وضعیت ایران در نظام بین‌الملل را به شرایط پیشابرجام بازگردانند. در ادامه این سیاست واپس‌گرایانه آمریکا در عمل با تصویب تحریم‌هایی علیه ایران، هزینه اروپایی‌ها را برای همکاری با ایران افزایش داده است و با اعمال فشار بر کشورهای دیگر دارنده حق وتو، همکاری‌های اقتصادی و نظامی آن‌ها با ایران را با شرایط دشوار و بغرنجی روبه‌رو کرده است.

۵. افزایش شدت منازعات شیعی-سنی، که از بمب‌گذاری‌های متقابل در رویدادهای مذهبی (عاشورای خونین ۹۶ در کشورهای منطقه و بمب‌گذاری‌ها در نمازجمعه‌های مختلف اهل تسنن) در کشورهای مختلف منطقه آغاز شده بود، تبدیل به اصلی‌ترین ابزار

به عبارت دیگر پروژه «حذف ایران از منطقه، بدون رویارویی مستقیم با ایران»، به صورت هدفمند کاهش نفوذ فرهنگی و مستشاری ایران را دنبال می‌کند. انتخابات سال ۱۳۹۶ نیز نتوانست منجر به انتخاب رویکرد سیاست خارجی مناسبی در ایران شود. گروه‌های مختلف سیاسی ایران در سال گذشته راه‌حل‌های بدیل و مختلفی را ارائه دادند که صرف نظر از قوت آن‌ها، در یک نقطه مشترک بودند: «اجماع ملی برای مقابله با دشمن اما فقدان اجماع ملی برای رسیدن به دستور کار سیاسی و اقتصادی». به این ترتیب رقابت میان گروه‌های سیاسی اگرچه بحران‌ساز نشد اما شرایط رسیدن به اجماع سیاسی و اقتصادی را نیز هموار نکرد. یکی از عوامل عمده‌ای که این وضعیت را به وجود آورده است، فقدان هماهنگی و همراستایی میان سیاست‌های کلان فرامنطقه‌ای ایران با سیاست‌های منطقه‌ای بود. با وجود آن که موفقیت در شرایط فشار خارجی تنها از طریق یک سیاست منسجم قابل حصول است، تضاد راه‌حل‌های سیاسی را می‌توان از طیف «برخورد سخت» تا طیف «تعامل دیپلماتیک» دسته‌بندی کرد؛ هر چند در سال ۱۳۹۶ اتحاد دشمنان و رقبای خارجی ایران و اقدامات خصمانه آنها علیه ایران، توانست منجر به کاهش موقت سطح رقابت‌های سیاسی و همچنین نزول بحران‌های تنش‌زای داخلی شود. این تهدید خارجی نوعی از اتحاد موقت و ناپایدار را ایجاد کرده است.

فشار بر ایران و تصویب تحریم‌های مؤثر و جدید علیه ایران در مجامع بین‌المللی، به واسطه تجربه عمومی اقتصادی در سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ به شدت به «تورم انتظاری» دامن زده است. به دلیل همین ویژگی «انتظاری بودن» تورم در سال ۱۳۹۶ سیاست‌های اقتصادی اعم از مالی یا پولی، نتوانست کنترل یا بهبودی در شرایط اقتصادی ایجاد نماید. همچنین کاهش امنیت روانی سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و افزایش ریسک سرمایه‌گذاری به دلیل فشار سیاسی خارجی منجر به کاهش سطح سرمایه‌گذاری در کشور شده است. به این ترتیب سیاست‌های اقتصادی دولت اساساً کارآمدی لازم را نداشت و وضعیت اقتصادی به سمت وضعیت رکود تورمی پیش رفته است.

در چنین شرایطی، علی‌رغم آن که شرایط سیاسی به صورت مقطعی به دلیل تهدید بیرونی به یک ثبات نسبی رسیده است اما شرایط اقتصادی نامطلوب همچنان ادامه دارد. تداوم رکود به همراه آزاد شدن مهار تورم، علاوه بر نشانه‌های یک بحران همه‌جانبه اقتصادی، نشانه‌هایی از یک بحران اجتماعی جدی نیز هست. همچنین اظهارنظرهای ماه‌های اخیر برخی از چهره‌های شناخته شده سیاسی در خصوص استفاده از گزینه اقدام نظامی علیه تهدیدات بیرونی نشانه‌ای از ورود به شرایط امنیتی سخت است. هراس آن می‌رود که این گونه اظهارنظرها، بار دیگر منازعات میان گروه‌های سیاسی را آغاز نماید و شرایط ثبات و اتحاد موقت سال ۱۳۹۶ را در سال آینده با خطر جدی روبرو سازد.

خانم رانوسکی، اشراف زاده روس، ورشکست شده و باغ آلبالوی خاطره انگیز و خانوادگی شان در گرو بانک است. لوباختین، تاجر دهقان زاده، به او پیشنهاد می دهد که باغ را به استراحتگاه تابستانی تبدیل کنند اما خانم رانوسکی آنچنان غرق گذشته است که دست روی دست می گذارد تا در روز حراج لوباختین صاحب باغ شود. خانواده در حالی با اندوه باغ را ترک می کنند که صدای قطع درختان باغ شنیده می شود.

پوستر نمایش افتتاحیه تئاتر شهر تهران، سال ۱۳۵۱

سناریو (۴): به همین سادگی

حالتی که در سناریو ۴ محقق شده است	عدم قطعیت کلیدی
ادامه نزاع قدرت‌های منطقه و فرامنطقه	توازن قدرت در منطقه
رقابت معمول جریان‌های سیاسی بر سر قدرت	اجماع یا تضاد داخلی
گشایش اقتصادی	بحران یا گشایش اقتصادی

منازعات منطقه علی‌رغم برگزاری نشست‌هایی کم‌رنگ میان بازیگران منطقه‌ای و قدرت‌های فرامنطقه‌ای در سال ۱۳۹۶ همچنان تداوم یافت. تداوم این شرایط را می‌توان ناشی از تضاد منافع قدرت‌های منطقه و فرامنطقه و در نتیجه شکل‌گیری اتحادیهایی میان این بازیگران دانست به شکلی که امکان همکاری دوجانبه یا همکاری میان بلوک‌های قدرت را در عمل از بین می‌برد. هرچند هر یک از قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در برهه‌هایی کوتاه‌مدت اقدام به مداخلات نظامی در منطقه کردند اما بیشتر این اقدام‌ها واکنش‌هایی کوتاه‌مدت در مقابل رویدادهایی مقطعی بود که بیشتر به سبب جلب رضایت بخش‌هایی از حامیان‌شان در منطقه صورت می‌گرفت. به عبارت بهتر، بازیگران منطقه به نمایشی بودن اقدامات بیش از اثربخش بودن آن‌ها توجه کردند. ائتلاف‌های شکننده ترکیه-عربستان، ترکیه-روسیه، آمریکا-عربستان و آمریکا-ترکیه، به این دلیل به سطح راهبردی، فعال و تأثیرگذار ارتقاء پیدا نکردند که اصرار بازیگران بر خواسته‌ها و مطلوبیت‌های حداکثری خود امکان دستیابی به آرامشی موقتی و حداقلی در منطقه را از بین برده بود. آنچه در تعاملات میان این بازیگران در سال ۱۳۹۶ مشهود بود، این واقعیت است که هیچ‌یک از کشورهای بازیگر در منطقه، برآوردی از وضعیت بحرانی منطقه چه به لحاظ اقتصادی، چه به لحاظ معضلات مختلف اجتماعی، زیست‌محیطی، سیاسی و غیره ندارد. علاوه بر این، چشم‌انداز کشورهای مختلف منطقه اشتراک زیادی با یکدیگر ندارد. درست به همین دلیل است که اراده مشترکی برای تغییر وضعیت منازعات منطقه‌ای در سال ۱۳۹۶ نیز همچون سال‌های قبل شکل نگرفت.

انتخابات بهار سال ۱۳۹۶، نشان داد که اغلب جریان‌های سیاسی صاحب قدرت در ایران، علی‌رغم تفاوت در دیدگاه‌هایشان، به سطحی از توافق‌های موقتی برای خروج از وضعیت اقتصادی نامطلوب دست یافته‌اند هرچند که رویکردهای آن‌ها در موضوعات دیگری مانند سیاست خارجی یا کارکردهای اجتماعی رسانه‌های اجتماعی با یکدیگر متفاوت است. شاید بتوان نقطه مشترک تمام نامزدهای جدی در انتخابات سال گذشته را ضرورت تعامل فعال دیپلماتیک با فرامنطقه دانست هرچند که در تعیین مصداق طرف‌های همکار فرامنطقه‌ای یا راهبردهای فعالیت دیپلماتیک همچنان تفاوت‌ها و اختلاف نظرهای کلان حاکمیتی وجود دارد.

در شرایط عدم توافق میان قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، رقابت میان جریان‌های سیاسی نیز به دلیل اشتراک در بنیادهای سیاست خارجی در حد معمول و متعارف خود باقی ماند و سازوکار و تحولی اساسی برای تبدیل شدن انتخابات ۱۳۹۶ به نزاعی بحران‌ساز وجود نداشت. در نهایت انتخابات بر خلاف انتظار اولیه برنده‌ای حداکثری داشت. صرف نظر از این که پیش از انتخابات اشتراک میان جریان‌های سیاسی در حوزه اقتصاد و سیاست خارجی وجود داشت یا نه، نتیجه انتخابات تعیین کرد که باید به چه سرفصل‌هایی در سیاست خارجی و اقتصاد توجه کرد. سال ۱۳۹۶ در حالی به پایان رسید که میان گروه‌های سیاسی از جناح‌های مختلف در خصوص سیاست‌های کلان اقتصادی مانند ضرورت اصلاحات اقتصادی، مبارزه با فساد سیستمی، جذب سرمایه‌گذاری، بهبود فضای رقابت و غیره اجماع کلی وجود دارد. به این ترتیب علی‌رغم انتقادات محدود و خرد، هم‌صدایی و هم‌قدمی در سطح سیاست‌های کلان و در همه سطوح حاکمیتی منجر به ایجاد سطحی از گشایش اقتصادی در سال گذشته شد؛ رونقی که اگرچه با توجه به ظرفیت‌های ایران ارقام بزرگی را شامل نمی‌شود اما در شرایط ابهام در روابط با قدرت‌های فرامنطقه‌ای و نزاع میان قدرت‌های منطقه‌ای، رشد اقتصادی حاصل شده به ویژه در شش ماهه دوم سال ۱۳۹۶ نتیجه مستقیم اجماع ملی بر سر مسائل اقتصادی بوده است.

از سویی رشد اقتصادی سال ۱۳۹۵ که بیش از هر عامل دیگری ناشی از رشد تولید و فروش نفت و رفع تحریم‌های مربوط به قطعه‌نامه‌های اقتصادی شورای امنیت پیش از برجام بود، در سال ۱۳۹۶ امکان تداوم نداشت و کاهش رشد اقتصادی در سال ۱۳۹۶ در مقایسه با سال قبل بیش از همه، ناشی از همین عامل است.

از سوی دیگر به دلیل منازعات منطقه، استفاده از پتانسیل‌های بازار منطقه امکان‌ناپذیر بود و همچنان در شرایط ابهام سیاست منطقه‌ای، ریسک سرمایه‌گذاری خارجی همچنان بالاست که یکی از پیامدهای آن عدم توفیق ایران در جذب سرمایه خارجی به میزانی بود که برای رونق اقتصادی و رشد بالای اقتصادی در سال ۱۳۹۶ به آن نیاز داشت. بدین ترتیب، گشایش اقتصادی سال ۱۳۹۶ را باید به طور کلی ناشی از حکمرانی خوب در وضعیت تداوم وضع موجود دانست. در این شرایط سیاسی و بین‌المللی، امکان تحول سرنوشت‌ساز به منظور گشایش‌های بزرگ اقتصادی وجود نداشت.

هرچند به دلیل عدم اجماع منطقه‌ای و همکاری نکردن کشورهای همسایه در سال ۱۳۹۶، امکان حل پایدار مشکلات زیست‌محیطی همچون کنترل ریزگردها و تقسیم آب متعادل منطقه‌ای ممکن نشد، اما اجماع داخلی و حکمرانی خوب باعث شد بحران‌های زیست‌محیطی ایران تا حدی برای مردم قابل تحمل باشند و در حد «بحران زیست‌محیطی» باقی مانده و تبدیل به بحران‌های اجتماعی و امنیتی نشوند.

محاسبات سهم حوزه‌های موضوعی

$$\sqrt[3]{N_i C_i M_i}$$

$$N_i = \frac{d_i}{\sum_{i=1}^7 d_i} \quad C_i = \frac{\sum_1^n t_i}{\sum_i^j \sum_1^n t_j}$$

$$M_i = \frac{Z \sum_{k=1}^5 (k_i * P_i)}{Z \sum_{i=1}^7 \sum_{k=1}^5 (k_i * P_i)}$$

نحوه محاسبه درصد مسائل در هر یک از حوزه‌های موضوعی

در پرسشنامه دور اول این پژوهش، از شرکت کنندگان پرسیده شد که اهمیت هر یک از حوزه‌های ۷ گانه موضوعی در سال ۱۳۹۶ را به چه میزان ارزیابی می‌کنند. پاسخ‌گویان می‌توانستند بر روی طیف اهمیت هر یک از حوزه‌ها را مشخص کنند.

اگر مسائل ایران در سال ۱۳۹۶ را به هفت حوزه زیر تقسیم کنید، از نظر شما اهمیت هر یک از این حوزه‌ها در مقایسه با یکدیگر چه مقدار است؟

خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
☐	☐	☐	☐	☐	سیاست
☐	☐	☐	☐	☐	اقتصاد
☐	☐	☐	☐	☐	فرهنگ
☐	☐	☐	☐	☐	جامعه
☐	☐	☐	☐	☐	محیط زیست
☐	☐	☐	☐	☐	علم و فناوری
☐	☐	☐	☐	☐	سلامت

از نظرات پاسخ‌گویان به این پرسش در مرحله بعد برای محاسبه شاخص اهمیت هر یک از حوزه‌های موضوعی استفاده شده است. برای انجام این کار برای هر یک از پاسخ‌گویان ضریب‌های خبرگی مرتبط در نظر گرفته شد. بدین منظور ضریب اهمیت نظرات پاسخ‌گویان در ارتباط با حوزه تخصصی خود ۲ برابر نظرات آن‌ها در حوزه‌های غیر تخصصی در نظر گرفته شد. به عبارت بهتر، اگر یک متخصص حوزه اقتصاد، اهمیت این حوزه را خیلی زیاد ارزیابی کند، نظر او با ضریب ۲ در محاسبات لحاظ خواهد شد اما اگر همین متخصص، اهمیت حوزه سیاست را خیلی زیاد ارزیابی کند، نظر او درباره این حوزه با ضریب اهمیت ۱ در نظر گرفته می‌شود. علاوه بر این، به منظور کمی‌سازی نظرات کیفی شرکت کنندگان بر مبنای طیف لیکرت، اعداد متناظر با گویه‌های کیفی در نظر گرفته شد که به ترتیب گویه خیلی کم با عدد ۱، گویه کم با عدد متناظر ۲، گویه متوسط با عدد متناظر ۳، گویه زیاد با عدد متناظر ۴ و گویه خیلی زیاد با عدد متناظر ۵ جایگزین شد. بدین شکل با داشتن ضرائب خبرگی و ضرائب اهمیت مربوط به پاسخ‌های تک‌تک پاسخ‌گویان، امکان محاسبه شاخص اهمیت مسائل با استفاده از میانگین وزنی فراهم شد. در جدول صفحه بعد گزیده این محاسبات آمده است.

نحوه محاسبه ضریب اهمیت حوزه اقتصاد از منظر خبرگان حوزه‌های موضوعی ۷گانه				
مقیاس اهمیت	نوع خبره	درصد پاسخ‌گویان	ضرائب خبرگی و اهمیت	ضرب ضرائب
خیلی زیاد ۷۲/۶۰ درصد	خبرگان اقتصادی	۱۳/۷۰	۱۰	۱۳۶/۹۹
	خبرگان اجتماعی	۱۰/۲۷	۵	۵۱/۳۷
	خبرگان سلامت	۱۳/۷۰	۵	۶۸/۴۹
	خبرگان سیاسی	۱۰/۹۶	۵	۵۴/۷۹
	خبرگان علم و فناوری	۸/۹۰	۵	۴۴/۵۲
	خبرگان فرهنگی	۵/۴۸	۵	۲۷/۴۰
	خبرگان محیط زیست	۹/۵۹	۵	۴۷/۹۵
زیاد ۱۹/۸۶ درصد	خبرگان اقتصادی	۰/۶۸	۸	۵/۴۸
	خبرگان اجتماعی	۲/۰۵	۴	۸/۲۲
	خبرگان سلامت	۲/۰۵	۴	۸/۲۲
	خبرگان سیاسی	۵/۴۸	۴	۲۱/۹۲
	خبرگان علم و فناوری	۴/۱۱	۴	۱۶/۴۴
	خبرگان فرهنگی	۲/۷۴	۴	۱۰/۹۶
	خبرگان محیط زیست	۲/۷۴	۴	۱۰/۹۶
متوسط ۶/۱۶ درصد	خبرگان اقتصادی	۰/۶۸	۶	۴/۱۱
	خبرگان سلامت	۰/۶۸	۳	۲/۰۵
	خبرگان سیاسی	۲/۰۵	۳	۶/۱۶
	خبرگان علم و فناوری	۲/۰۵	۳	۶/۱۶
	محیط زیست	۰/۶۸	۳	۲/۰۵
خیلی کم ۱/۳۷ درصد	خبرگان اقتصادی	۰/۶۸	۲	۱/۳۷
	خبرگان فرهنگ	۰/۶۸	۱	۰/۶۸
میانگین وزنی اهمیت حوزه اقتصاد از منظر متخصصان حوزه‌های ۷گانه		مجموع		۵۳۶/۳۰

در این جدول، ستون اول و دوم و سوم نشان می‌دهد که چند درصد از خبرگان حوزه‌های مختلف، اهمیت حوزه اقتصاد را به ترتیب از خیلی زیاد تا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. در ستون چهارم، بسته به حوزه، مقیاس اهمیت و ضریب خبرگی، عددی در نظر گرفته شده است. برای مثال، در سطر اول این جدول، ۱۳/۷ درصد از خبرگان، که متخصص اقتصاد بوده‌اند، اهمیت اقتصاد را خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند، در ستون چهارم نظیر این سطر عدد ۱۰ قرار گرفته است که از ضرب عدد ۵ نظیر به گویند «خیلی زیاد» و عدد ۲ به معنای وزن دو برابری نظر خبرگان اقتصاد درباره میزان اهمیت حوزه اقتصاد است. به همین دلیل در سطر سوم همین جدول، دوباره ۱۳/۷ درصد از خبرگان، که متخصص سلامت بوده‌اند، اهمیت اقتصاد را خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند اما ضریب وزنی مربوط به این سطر، ۵ در نظر گرفته شده است زیرا خبرگان پاسخ‌دهنده در اینجا خبرگان سلامت هستند. با توجه به آن که جمع ضرائب (ستون سوم) در اینجا عدد ۱۰۰ است، مجموع اعداد ستون آخر که ضرب درصد پاسخ‌گویان در ضرائب وزنی است، میانگین اهمیت وزنی حوزه اقتصاد از منظر خبرگان حوزه‌های ۷گانه (سیاست، اقتصاد و غیره) به دست می‌آید. برای سهولت محاسبات بعدی، تمام این محاسبات به صورت درصدی محاسبه و گزارش شده است که مشکل تفاوت واحدهای اندازه‌گیری وجود نداشته باشد.

به همین ترتیب می توان میانگین وزنی اهمیت هر یک از حوزه های دیگر سیاست، فرهنگ، علم و فناوری، سلامت و محیط زیست را نیز محاسبه کرد، با محاسبه میانگین وزنی اهمیت هر یک از این حوزه ها می توان در جدول زیر، اهمیت نسبی حوزه های موضوعی را مشاهده کرد.

درصد	عدد میانگین وزنی	حوزه های موضوعی
۱۶	۵۳۵/۶۲	میانگین وزنی اهمیت اقتصاد
۱۳	۴۳۶/۳۰	میانگین وزنی اهمیت جامعه
۱۴	۴۷۱/۲۳	میانگین وزنی اهمیت سلامت
۱۵	۴۸۹/۷۳	میانگین وزنی اهمیت سیاست
۱۳	۴۲۱/۲۳	میانگین وزنی اهمیت علم و فناوری
۱۳	۴۲۱/۹۲	میانگین وزنی اهمیت فرهنگ
۱۵	۴۷۵/۳۴	میانگین وزنی اهمیت محیط زیست
۱۰۰	۳۲۵۱/۳۷	مجموع

همان گونه که مشخص است، مجموع میانگین ها بنا به نحوه محاسبه از حالت نرمال خارج می شوند اما از تقسیم هر یک از درصدها بر درصد کل، می توان به راحتی اعداد را دوباره نرمال سازی کرد. این کار در ستون سوم این جدول صورت گرفته و اعداد گرد شده است تا بتوان از میان همه مسائل و چالش ها، تعداد مسائل هر یک از حوزه ها در لیست نهایی را مشخص کرد. با استفاده از این شاخص، باید از میان همه مسائل، ۱۶ مسئله اقتصادی برای فهرست نهایی ۱۰۰ مسئله ایران و به همین ترتیب، ۱۵ مسئله از میان مسائل محیط زیست برگزیده و در فهرست نهایی قرار می گرفت اما به جای استفاده از این شاخص تکی، تلاش کردیم تا از دو شاخص دیگر، تعداد و تنوع (پیچیدگی) نیز برای رسیدن به فهرست ۱۰۰ مسئله ایران در سال ۱۳۹۶ بهره بگیریم.

حوزه های موضوعی	تعداد مسائل	درصد مسائل	درصد گردشده
اقتصاد	۶۷۸	۱۸/۰۴	۱۸
جامعه	۴۸۹	۱۳/۰۱	۱۳
سلامت	۵۴۲	۱۴/۴۲	۱۴
سیاست	۵۹۳	۱۵/۷۸	۱۶
علم و فناوری	۴۷۲	۱۲/۵۶	۱۳
فرهنگ	۴۹۷	۱۳/۲۲	۱۳
محیط زیست	۴۸۸	۱۲/۹۸	۱۳
مجموع	۳۷۵۹	۱۰۰	۱۰۰

پیش از انتخاب مسائل نهایی در کارگروه های تخصصی، در مرحله گردآوری مسائل و چالش ها با استفاده از مسیرهای ۷ گانه، تعداد ۳۷۵۹ مسئله مختلف شناسایی شد که نخستین قدم برای شروع به دسته بندی و خوشه بندی این تعداد زیاد از مسائل، طبقه بندی آن ها در ۷ حوزه موضوعی بود. با انجام این فعالیت، درصد مسائل گردآوری شده در هر حوزه مشخص شد که در جدول مقابل قابل مشاهده است.

روش منطقی دیگر برای رسیدن به فهرست ۱۰۰ مسئله برتر ایران در سال ۱۳۹۶، استفاده از این شاخص است. به عبارت بهتر، چون درصد تعداد مسائل اقتصاد بیشتر از درصد تعداد مسائل محیط زیست است، به طور منطقی می توان در فهرست نهایی، ۱۳ مسئله محیط زیستی و ۱۸ مسئله اقتصادی را لحاظ کرد. اما استفاده تکی از این شاخص نیز اهمیت متفاوت هر یک از این حوزه ها را در نظر نمی گیرد. علاوه بر این، همان گونه که جدول زیر نشان می دهد، تنوع دسته های مسائل در هر یک از این حوزه ها با یکدیگر متفاوت است.

حوزه های موضوعی	تعداد دسته های سطح اول	درصد	تعداد دسته های سطح دوم	درصد
اقتصاد	۱۰۳	۱۹	۱۰	۱۹
جامعه	۹۹	۱۸	۹	۱۷
سلامت	۵۰	۹	۶	۱۲
سیاست	۱۱۵	۲۱	۸	۱۵
علم و فناوری	۳۹	۷	۶	۱۲
فرهنگ	۷۹	۱۴	۶	۱۲
محیط زیست	۶۴	۱۲	۷	۱۳

در مرحله پایش و پویش محیط و شناسایی مسائل، پس از آن که حوزه موضوعی هر مسئله جدید شناسایی شد، بلافاصله در دو دسته سطح اول و دوم نیز قرار می گرفت. برای مثال، مسئله «بالا بودن مصرف سرانه نمک» پس از آن که در دسته سلامت قرار گرفت، در دسته «تغذیه» و «دسته عادات غذایی» نیز قرار می گیرد. تغذیه دسته بندی سطح ۱ است که از آن برای پایش اخبار رسانه های آنلاین و طبقه بندی اولیه مسائل گردآوری شده از طریق نظرسنجی استانی و تخصصی و شهروندی استفاده می شد. علاوه بر این، برای آن که نقشه های ذهنی اولیه برای ارائه در کارگروه های تخصصی آماده شود، کدگذاری ثانویه نیز لازم بود تا اعضای کارگروه بتوانند با استفاده از دسته ها راهنمایی شوند. این دسته بندی سطح دوم، گروه های ریزتری از مسائل را در خود جای داد و به همین دلیل شاخص بهتری برای تنوع یا پیچیدگی مسائل هر حوزه است. به عبارت بهتر، از آنجا که در حوزه اقتصاد ۱۰۳ دسته متنوع وجود دارد، به نظر می رسد که در مقایسه با محیط زیست که تنها ۶۴ دسته مختلف در آن شناسایی شده است، مسائل از تنوع زیرشاخه ها و به عبارت دیگر «پیچیدگی» بیشتری برخوردار باشند. از این شاخص نیز می توان برای انتخاب فهرست نهایی استفاده کرد اما این شاخص تنها یکی از ابعاد را نشان می دهد.

به همین دلیل برای انتخاب فهرست نهایی از شاخص ترکیبی استفاده کرده ایم که جدول آن در صفحه بعد آمده است.

انتخاب نهایی	شاخص ترکیبی (میانگین هندسی)	ضرب ضرائب	معیار پیچیدگی یا تنوع	معیار تعداد	معیار اهمیت	حوزه موضوعی
۱۸	۱۷/۷۴	۰/۵۶	۱۸/۷۶	۱۸/۰۶	۱۶/۴۷	اقتصاد
۱۵	۱۴/۶۶	۰/۳۲	۱۸/۰۳	۱۳/۰۳	۱۳/۴۲	جامعه
۱۲	۱۲/۳۶	۰/۱۹	۹/۱۱	۱۴/۳۰	۱۴/۴۹	سلامت
۱۷	۱۷/۰۸	۰/۵۰	۲۰/۹۵	۱۵/۸۰	۱۵/۰۶	سیاست
۱۱	۱۰/۵۰	۰/۱۲	۷/۱۰	۱۲/۵۷	۱۲/۹۶	علم و فناوری
۱۴	۱۳/۵۲	۰/۲۵	۱۴/۳۹	۱۳/۲۴	۱۲/۹۸	فرهنگ
۱۳	۱۳/۰۴	۰/۲۲	۱۱/۶۶	۱۳/۰۰	۱۴/۶۲	محیط زیست
۱۰۰	۹۸/۹۰		۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

در این جدول، درصد تعداد مسائل انتخابی با استفاده از هر یک از معیارها در کنار یکدیگر به نمایش درآمده است. با توجه به آن که همه اعداد به صورت درصدی محاسبه شده است، برای رسیدن به شاخص ترکیبی کافی است از میانگین هندسی هر یک از درصدها استفاده کنیم. برای این کار، سه عدد مربوط به هر یک از معیارها در هر حوزه موضوعی در یکدیگر ضرب شده و ریشه سوم آن محاسبه شده است. به دلیل خطای محاسباتی ۱/۱ درصدی که ناشی از محاسبات ریشه سوم است، درصد هر یک از حوزه‌ها از حالت نرمال خارج می‌شود. در نتیجه در ستون آخر اعداد بار دیگر نرمال شده‌اند تا درصد مسائل هر حوزه موضوعی به صورت گرد شده به دست آید. از این درصدها برای انتخاب نهایی مسائل هر حوزه در فهرست ۱۰۰ مسئله برتر ایران استفاده شده است.

در نهایت فرمول‌های مبنای محاسبات به شرح زیر بودند:

$$\sqrt[3]{N_i C_i M_i}$$

$I=1,2,3,4,5,6,7$ (حوزه‌های هفت گانه)

$$N_i = \frac{d_i}{\sum_{i=1}^7 d_i}$$

$$C_i = \frac{\sum_1^n t_i}{\sum_j \sum_1^n t_j}$$

$$M_i = \frac{Z \sum_{k=1}^5 (k_i * P_i)}{Z \sum_{i=1}^7 \sum_{k=1}^5 (k_i * P_i)}$$

N_i = درصد مسائل بر حسب تعداد

C_i = درصد تعداد گروه‌ها در هر حوزه

M_i = میانگین اهمیت هر حوزه از نظر خبرگان

d_i = تعداد مسائل در هر حوزه

t_i = تعداد گروه‌ها

$Z=2*k$ (اگر حوزه موضوعی با حوزه خبرگی برابر باشد)

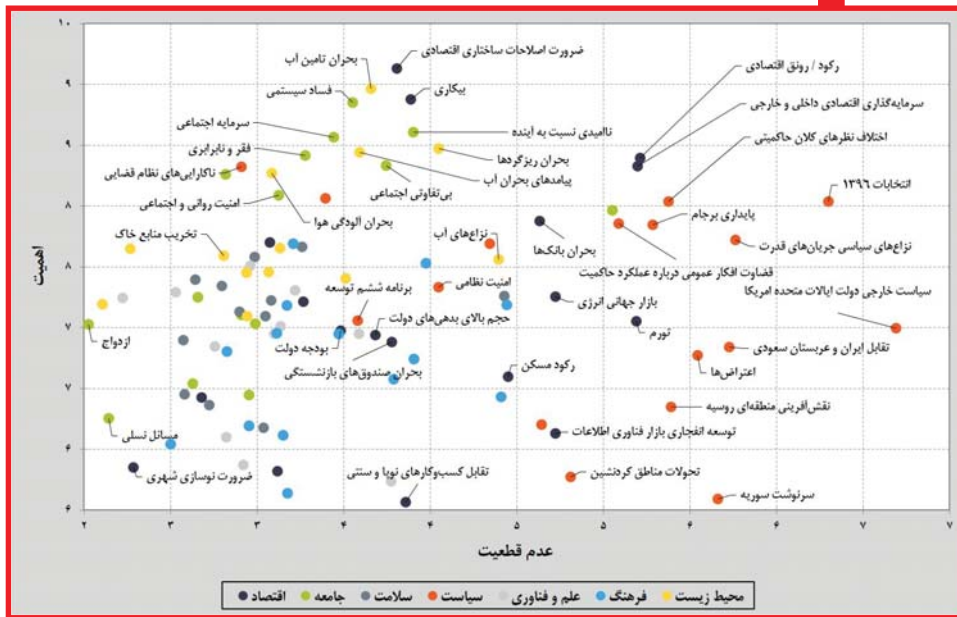
$Z=k$ (اگر حوزه موضوعی با حوزه خبرگی برابر نباشد)

K_i = گروه‌های پنج گانه طیف لیکرت

P_i = درصد خبرگان شرکت کننده بر حسب تخصص

اهمیت و عدم قطعیت ۱۰۰ مسأله

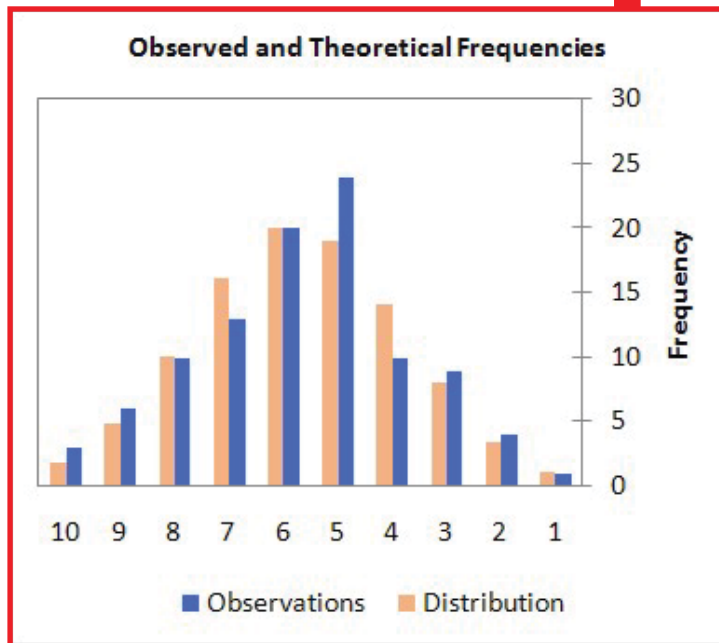

درصد عدم قطعیت	درصد اهمیت	موضوع	مسئله	
۳۸/۰۸	۹۱/۲۶	اقتصاد	ضرورت اصلاحات ساختاری اقتصادی	۱
۳۶/۵۹	۸۹/۸۶	محیط زیست	بحران تامین آب	۲
۳۸/۸۶	۸۸/۵۸	اقتصاد	بیکاری	۳
۳۵/۵۳	۸۸/۴۶	جامعه	فساد سیستمی	۴
۳۹/۰۲	۸۶/۱۴	جامعه	نامیدی درباره آینده	۵
۳۴/۴۲	۸۵/۷۸	جامعه	سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی	۶
۴۰/۴۸	۸۴/۷۸	محیط زیست	بحران ریزگردها	۷
۳۵/۹۲	۸۴/۴۳	محیط زیست	پیامدهای بحران آب	۸
۳۲/۸۰	۸۴/۲۸	جامعه	فقر و نابرابری	۹
۵۲/۱۱	۸۴/۰۳	اقتصاد	رکود / رونق اقتصادی	۱۰
۳۷/۴۴	۸۳/۴۳	جامعه	بی تفاوتی اجتماعی	۱۱
۵۱/۹۶	۸۳/۰۸	اقتصاد	سرمایه گذاری اقتصادی داخلی و خارجی	۱۲
۲۹/۱۰	۸۲/۹۹	سیاست	ناکارایی های نظام قضایی	۱۳
۲۸/۱۸	۸۲/۶۶	جامعه	اخلاق عمومی	۱۴
۳۰/۸۵	۸۲/۳۹	محیط زیست	بحران آلودگی هوا	۱۵
۳۱/۲۳	۸۰/۸۳	جامعه	امنیت روانی و اجتماعی	۱۶
۶۳/۰۰	۸۰/۷۰	سیاست	انتخابات ۱۳۹۶	۱۷
۵۳/۷۷	۸۰/۳۳	سیاست	اختلاف نظرهای کلان حاکمیتی	۱۸
۳۳/۹۷	۸۰/۱۸	سیاست	حقوق اساسی و شهروندی	۱۹
۵۰/۵۰	۷۹/۱۲	جامعه	کارکردهای اجتماعی فضای مجازی	۲۰
۴۶/۳۳	۷۸/۶۹	اقتصاد	بحران بانکها	۲۱
۵۰/۸۶	۷۸/۳۱	سیاست	قضاوت افکار عمومی درباره عملکرد حاکمیت	۲۲
۵۲/۸۷	۷۸/۱۲	سیاست	پایداری برجام	۲۳
۵۷/۶۲	۷۷/۳۰	سیاست	نزاعهای سیاسی جریانهای قدرت	۲۴
۳۲/۰۹	۷۶/۸۹	فرهنگ	مسائل صداوسیما	۲۵
۳۰/۷۴	۷۶/۷۸	اقتصاد	قاچاق و فریبگی اقتصاد زیرزمینی	۲۶
۳۱/۳۰	۷۶/۷۶	محیط زیست	تخریب تنوع زیستی، مسائل جنگلها و گونه های جانوری	۲۷
۴۳/۴۴	۷۶/۷۶	سیاست	امنیت نرم	۲۸
۳۲/۶۱	۷۶/۵۹	سلامت	مسائل سلامت روان	۲۹
۲۲/۶۷	۷۶/۵۹	محیط زیست	بی توجهی به پایداری زیست محیطی	۳۰
۲۸/۰۹	۷۵/۸۱	محیط زیست	تخریب منابع خاک	۳۱
۲۹/۸۵	۷۵/۵۸	سلامت	مشکلات سلامت ناشی از آلودگی های گوناگون	۳۲
۴۳/۹۵	۷۵/۰۶	محیط زیست	نزاع های آب بر سر انتقال آب و غیره	۳۳

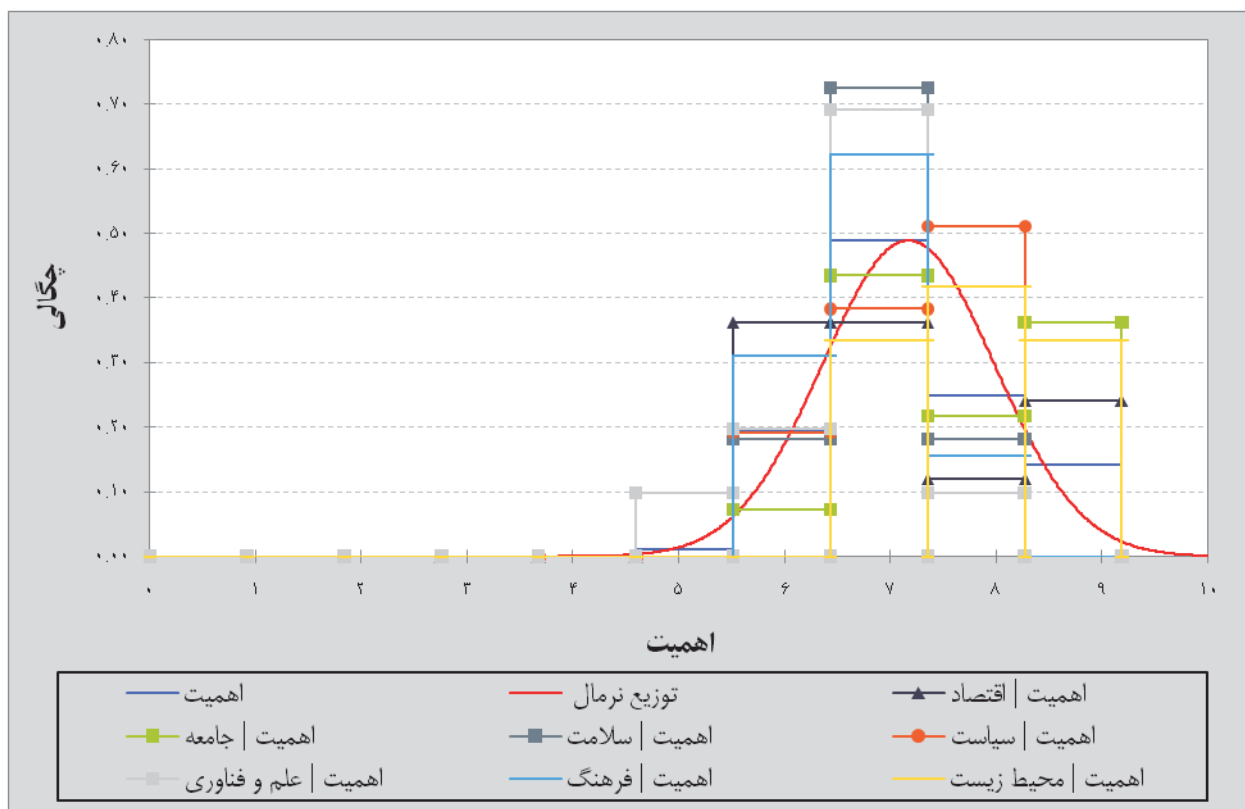
درصد عدم قطعیت	درصد اهمیت	موضوع	مسئله	
۳۹/۷۵	۷۴/۸۱	فرهنگ	اختلافات درون‌حاکمیتی درباره مسائل فرهنگ	۳۴
۲۹/۶۲	۷۴/۷۲	علم و فناوری	فساد و تقلب علمی	۳۵
۲۹/۳۷	۷۴/۶۲	محیط زیست	پیامدهای تغییرات اقلیمی	۳۶
۲۶/۴۲	۷۴/۴۲	سلامت	سوء مصرف مواد	۳۷
۳۰/۶۵	۷۴/۳۸	محیط زیست	ضرورت بهره‌وری انرژی و توجه به انرژی‌های نو	۳۸
۳۵/۱۳	۷۴/۰۳	محیط زیست	آلودگی‌های آب	۳۹
۲۷/۹۵	۷۳/۴۶	سلامت	چالش‌های نظام سلامت	۴۰
۴۰/۴۷	۷۳/۲۶	سیاست	امنیت نظامی	۴۱
۲۲/۲۵	۷۳/۲۵	علم و فناوری	کالایی‌شدن علم و به‌محاق رفتن عدالت آموزشی	۴۲
۳۲/۱۹	۷۳/۲۳	علم و فناوری	تحولات اجتماعی آموزش عالی	۴۳
۴۷/۲۱	۷۲/۶۷	اقتصاد	بازار جهانی انرژی	۴۴
۲۶/۵۶	۷۲/۶۵	جامعه	تمرکزگرایی در تهران	۴۵
۲۵/۲۹	۷۲/۵۶	علم و فناوری	تعدد نهادهای سیاست‌گذار و مجری در حوزه علم، دانش و آموزش	۴۶
۴۴/۴۱	۷۲/۲۱	فرهنگ	قطبی‌شدگی جامعه	۴۷
۴۴/۲۹	۷۲/۰۹	سلامت	طرح تحول سلامت	۴۸
۲۱/۰۵	۷۲/۰۸	محیط زیست	ناکارآمدی مدیریت بازیافت و مسائل ناشی از انبوه زباله‌ها	۴۹
۳۰/۸۰	۷۱/۹۶	سلامت	مشکلات سلامت ناشی از سبک زندگی جدید	۵۰
۳۲/۶۷	۷۱/۹۰	اقتصاد	سیاست‌های خصوصی‌سازی و پیامدهای آن	۵۱
۳۱/۷۲	۷۱/۷۹	فرهنگ	چالش‌های توسعه گردشگری	۵۲
۳۰/۴۸	۷۱/۱۳	سلامت	چالش‌های مراجعان سلامت و بیماران	۵۳
۲۹/۰۹	۷۱/۰۳	جامعه	حاشیه‌نشینی شهری	۵۴
۳۵/۸۳	۷۰/۷۳	سیاست	برنامه ششم توسعه	۵۵
۲۸/۹۸	۷۰/۷۱	سلامت	مسائل دارو	۵۶
۵۱/۸۹	۷۰/۶۵	اقتصاد	تورم	۵۷
۲۰/۲۵	۷۰/۶۴	جامعه	مسائل ازدواج	۵۸
۲۹/۴۲	۷۰/۴۶	محیط زیست	بحران کنش جمعی در حوزه محیط‌زیست	۵۹
۳۱/۳۶	۷۰/۳۹	علم و فناوری	مسائل معلمان	۶۰
۲۹/۸۹	۷۰/۳۲	جامعه	بحران اداره کلان‌شهرها	۶۱
۶۶/۸۹	۷۰/۲۲	سیاست	سیاست خارجی دولت ایالات متحده آمریکا	۶۲
۳۴/۸۴	۶۹/۸۶	اقتصاد	بودجه دولت	۶۳
۳۴/۷۰	۶۹/۸۵	فرهنگ	مرکزگرایی از الگوهای هنجاری رسمی	۶۴
۳۱/۱۳	۶۹/۸۳	فرهنگ	پر رنگ شدن اقتصاد فرهنگ	۶۵
۳۰/۹۸	۶۹/۶۷	علم و فناوری	چالش‌های رابطه علمی ایران با جهان	۶۶

درصد عدم قطعیت	درصد اهمیت	موضوع	مسئله	
۳۵/۹۰	۶۹/۵۸	علم و فناوری	ضرورت توسعه نوآوری و فعالیت‌های دانش‌بنیان	۶۷
۳۶/۸۵	۶۹/۳۶	اقتصاد	حجم بالای بدهی‌های دولت	۶۸
۲۵/۷۴	۶۹/۲۰	سلامت	حرکت به سمت پیری جمعیت	۶۹
۲۷/۵۶	۶۸/۷۵	علم و فناوری	مسائل دانش‌آموزان	۷۰
۲۸/۲۴	۶۸/۷۴	فرهنگ	فقدان سواد رسانه‌ای	۷۱
۵۷/۲۸	۶۸/۵۹	سیاست	تقابل ایران و عربستان سعودی	۷۲
۳۷/۸۰	۶۸/۴۳	اقتصاد	بحران صندوق‌های بازنشستگی	۷۳
۵۵/۴۳	۶۸/۰۵	سیاست	اعتراض‌ها	۷۴
۳۹/۰۷	۶۷/۶۸	فرهنگ	چالش‌های قومی	۷۵
۳۷/۸۸	۶۶/۱۲	فرهنگ	نزاع‌های هویتی	۷۶
۲۶/۲۷	۶۵/۹۰	جامعه	تغییر الگوی خانواده	۷۷
۴۴/۴۹	۶۵/۵۸	اقتصاد	رکود مسکن	۷۸
۲۵/۸۲	۶۴/۶۰	سلامت	تغییر الگوی بیماری و شیوع بیماری‌های مزمن	۷۹
۴۴/۱۱	۶۴/۳۸	فرهنگ	گسترش افشاگری و درز اطلاعات	۸۰
۲۶/۷۸	۶۴/۳۲	اقتصاد	مشکلات زیرساختی ناوگان حمل و نقل	۸۱
۲۹/۵۴	۶۴/۱۹	جامعه	مناقشات حقوق زنان	۸۲
۲۷/۲۴	۶۴/۰۵	سلامت	گسترش ریسک‌پذیری جنسی	۸۳
۵۳/۹۱	۶۳/۸۵	سیاست	نقش آفرینی منطقه‌ای روسیه	۸۴
۲۹/۵۵	۶۲/۶۹	فرهنگ	تحولات دینداری ایرانیان	۸۵
۲۱/۴۲	۶۲/۱۲	جامعه	مسائل نسلی	۸۶
۴۷/۲۱	۶۱/۷۰	اقتصاد	توسعه انفجاری بازار فناوری اطلاعات	۸۷
۴۶/۴۳	۶۱/۶۱	سیاست	مخاطرات امنیتی گروه‌های تکفیری	۸۸
۳۰/۳۶	۶۱/۳۲	سلامت	تغییر ترجیحات مردم در حوزه سلامت	۸۹
۳۱/۵۰	۶۱/۲۰	فرهنگ	جایگاه مرجعیت دینی	۹۰
۲۸/۲۲	۶۱/۰۳	علم و فناوری	مسائل دانشگاه آزاد	۹۱
۲۵/۰۱	۶۰/۸۵	فرهنگ	مسائل شبکه‌های ماهواره‌ای	۹۲
۳۱/۱۷	۵۸/۷۱	اقتصاد	سهم کشاورزی در رشد تولید ناخالص داخلی	۹۳
۲۲/۸۵	۵۸/۶۶	اقتصاد	ضرورت نوسازی شهری	۹۴
۲۹/۲۱	۵۸/۵۳	علم و فناوری	برملاشدن مشکلات ساختاری آموزش عالی برای افکار عمومی	۹۵
۴۸/۱۰	۵۸/۴۵	سیاست	تحولات مناطق کردنشین کشورهای منطقه	۹۶
۳۷/۷۴	۵۷/۱۰	علم و فناوری	بهره‌برداری از شبکه ملی اطلاعات	۹۷
۵۶/۶۱	۵۶/۳۱	سیاست	سرنوشت سوریه	۹۸
۳۸/۶۰	۵۵/۸۱	اقتصاد	تقابل کسب‌وکارهای نوپا و سنتی	۹۹
۳۱/۷۵	۵۵/۷۳	فرهنگ	گسترش اختلافات میان‌فرهنگی در سطح جهانی	۱۰۰

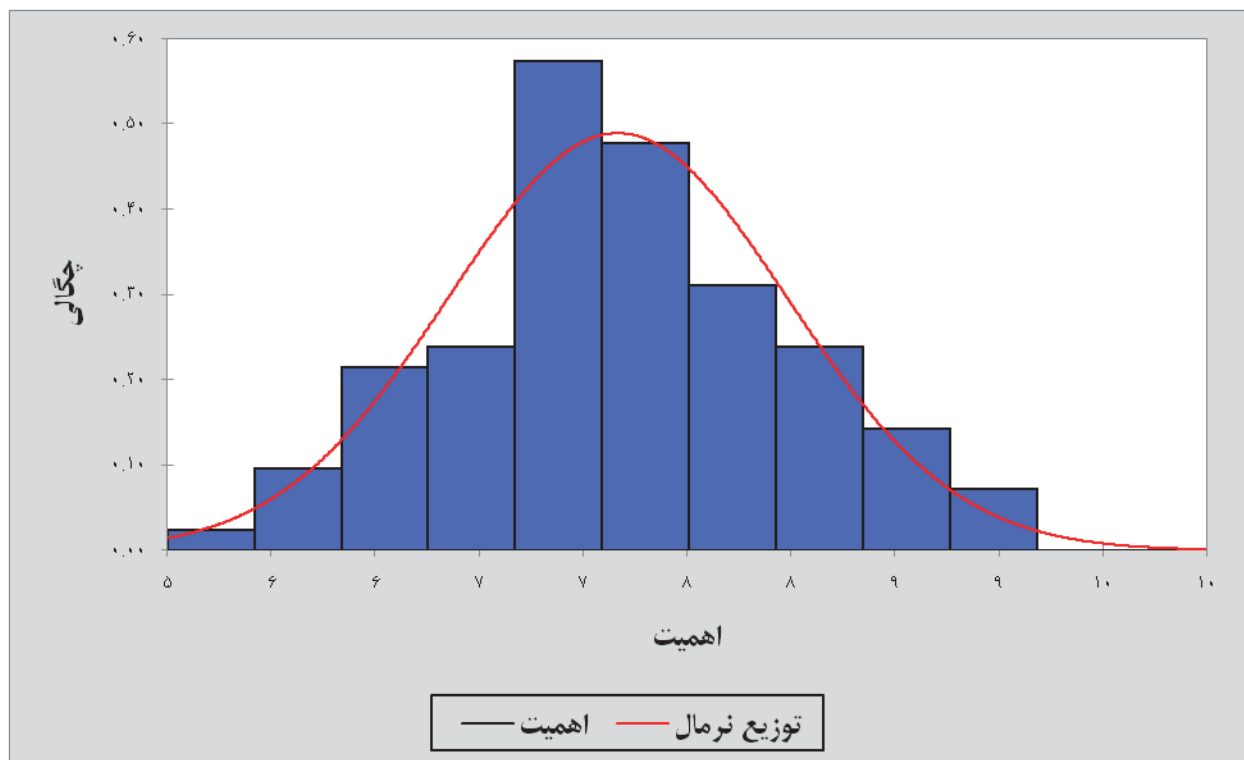
توزیع آماری ۱۰۰ مسئله

پس از شناسایی ۱۰۰ مسئله اصلی ایران در سال ۱۳۹۶، از خبرگان خواسته شد که اهمیت هر مسئله را از ۰ تا ۱۰ امتیازدهی کنند. در نمودار زیر، فراوانی اعداد اهمیت انتخاب شده برای هر مسئله به تفکیک حوزه موضوعی قابل مشاهده است. همچنین برازش منحنی نرمال بر روی فراوانی اعداد محاسبه و نمودار آن در شکل قابل مشاهده است. همان‌گونه که از نمودار مشخص است، فراوانی اعداد امتیاز داده شده به مسائل چولگی به سمت راست دارد بدین معنا که همه مسائل اهمیت پنج به بالا دارند (محور افقی) اما برازش منحنی نرمال نشان می‌دهد که مسائل کشیدگی ندارند. آزمون کولموگروف-اسمرینوف و آزمون کای اسکوئر نشان می‌دهد که توزیع فراوانی اهمیت مسائل در سطح ۹۹ درصد معنادار و نرمال است.

بدین ترتیب می‌توان چنین تفسیر کرد که ۶۸ درصد از مسائل در فاصله میانگین اهمیت به اضافه و منهای یک انحراف معیار قرار دارند. این دسته از مسائل اگرچه در جای خود از اهمیت برخوردارند اما از اهمیت متوسطی برخوردارند. ۳۲ مسئله باقیمانده که در فاصله دو انحراف معیار از میانگین قرار دارند، مسائلی هستند که اهمیت خیلی زیاد، زیاد، کم یا خیلی کم دارند. در نیمه سمت راست طیف ۱۱ مسئله اهمیت زیاد دارد و تنها ۵ مسئله اهمیت خیلی زیاد دارند. این پنج مسئله همه میانگین اهمیت بالای ۷/۸ از ۱۰ دارند اما مسئله پنجم (ناامیدی درباره آینده با میانگین ۸/۵۳۸)، مسئله ششم (رکود/رونق اقتصادی با میانگین ۸/۵۳۷) تنها یک هزارم درصد اختلاف دارند. این شش مسئله و مسئله هفتم که بیشترین اهمیت را در دسته مسائل دارای اهمیت زیاد دارد، در فهرست نهایی و فهرست‌های تفکیکی معیار انتخاب قرار گرفته و لیست‌های رده اول مسائل ۷ تایی ارائه شده است.

به همین ترتیب می توان نیمه سمت دیگر منحنی نرمال را نیز تفسیر کرد. ۳۴ مسئله که در فاصله میانگین منهای یک انحراف معیار قرار دارند، مسائلی هستند که اهمیت متوسط رو به پایین دارند. از ۱۶ مسئله ای که اهمیت کم و خیلی کم دارند، تنها ۵ مسئله دارای اهمیت خیلی کم است و ۱۱ مسئله دیگر اهمیت کم دارند. مسائل دارای اهمیت کم و خیلی کم در جداول زیر آمده است.

مسائل دارای اهمیت خیلی کم			
۱	سرنوشت سوریه	۵/۷۸۴۹۷۸۱۶	سیاست
۲	تقابل کسب و کارهای نوپا و سنتی	۵/۶۶۴۵۲۳۳۸	اقتصاد
۳	ضرورت نوسازی شهری	۵/۶۳۸۸۵۷۱۱	اقتصاد
۴	گسترش اختلافات میان فرهنگی در سطح جهانی	۵/۶۲۳۵۶۵۱۱	فرهنگ
۵	بهره برداری از شبکه ملی اطلاعات	۵/۳۵۶۲۱۲۶۸	علم و فناوری

مسائل دارای اهمیت کم			
۱	تحولات دینداری ایرانیان	۶/۳۱۹۸۱۳۵۳	فرهنگ
۲	مخاطرات امنیتی گروه های تکفیری	۶/۲۸۷۴۷۵۹۳	سیاست
۳	مشکلات زیرساختی ناوگان حمل و نقل	۶/۲۳۵۹۶۷۴۸	اقتصاد
۴	توسعه انفجاری بازار فناوری اطلاعات	۶/۱۴۳۱۲۸۶۶	اقتصاد
۵	مسائل دانشگاه آزاد	۶/۰۹۵۸۶۶۵۴	علم و فناوری
۶	مسائل شبکه های ماهواره ای	۵/۹۹۸۴۹۴۴۹	فرهنگ
۷	برملاشدن مشکلات ساختاری آموزش عالی برای افکار عمومی	۵/۹۹۴۰۱۷۰۲	علم و فناوری
۸	تغییر ترجیحات مردم در حوزه سلامت	۵/۹۸۱۸۶۸۶۷	سلامت
۹	جایگاه مرجعیت دینی	۵/۹۷۷۸۱۶۱۲	فرهنگ
۱۰	تحولات مناطق کردنشین کشورهای منطقه	۵/۹۳۸۵۴۱۳۹	سیاست
۱۱	سهم کشاورزی در رشد تولید ناخالص داخلی	۵/۸۹۰۴۹۳۴۴	اقتصاد

از طریق وبسایت اختصاصی «مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست‌جمهوری» (www.CSS.ir) می‌توانید به صورت آنلاین به محتوای این گزارش دسترسی داشته باشید. همچنین به منظور مشارکت در آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۶ می‌توانید مقاله‌ها و نوشته‌های تحلیلی خود در خصوص این گزارش را از طریق سایت «شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی» به آدرس www.npps.ir منتشر نمایید.

«شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی» ایران از تحلیل‌گران و متخصصان سیاست‌گذاری کشور دعوت می‌کند تا تحلیل‌های سیاستی خود را در خصوص ایران ۱۳۹۶ برای انتشار به این شبکه ارسال نمایند. همچنین برای پی‌گیری و دنبال کردن برنامه‌ها و رویدادهای مرتبط با گزارش آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۶ می‌توانید از طریق کانال تلگرام یا «فراروندهای ایران» یا [@IranMegatrends](https://twitter.com/IranMegatrends) به ما بپیوندید.

جستجو

خبرنامه | تماس با ما | RSS |

گفت‌وگوی اجتماعی، بهبود سیاست‌گذاری، عزم ملی توسعه

ISSN: ۲۴۲۳-۵۳۸۵

شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی
Network for Public Policy Studies

خانه حوزه‌های سیاستی - اتاق فکر استان‌ها - نویسندگان - رویدادها - چنرسانه‌ای - همکاری - درباره ما - انواع متون سیاستی

اولویت‌های سیاستی

مدیریت آب
خروج از رکود توری
امنیت منطقه‌ای و تهدید افراط‌گرایی
حقوق شهروندی
نظام‌های پرداخت و بیمه سلامت
همکاری فناوریانه
خانواده و جمعیت

دومین شماره فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی منتشر شد

دومین شماره فصلنامه‌ی «مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی» با صاحب‌امتیازی مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست‌جمهوری منتشر شد.

شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی از همه صاحبان ایده‌های سیاستی، محققان، اساتید و علاقه‌مندان به مطالعات سیاست‌گذاری برای عضویت در این شبکه و ارسال متون سیاستی بر اساس الگوی معرفی شده در بخش درباره ما، دعوت می‌کند. لطفاً متون سیاستی خود را بر اساس انواع متون سیاستی مدنظر شبکه تنظیم و از طریق ایمیل info@npps.ir ارسال فرمائید. بعد از ارزیابی و انتشار اولین متن سیاستی هر یک از اعضا، مشخصات فرد در صفحه نویسندگان شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی، درج و قابل مشاهده خواهد بود. سایت در سامانه شاپا وابسته به کتابخانه ملی ایران با شماره شاپای ۵۳۸۵-۲۴۲۳ به صورت رسمی ثبت شده و امکان ارجاع به آن در متون علمی وجود دارد.

شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی

The Network for Public Policy Studies (NPPS) is an academic peer-reviewed website, under the supervision of Center for Strategic Studies, dedicated to the study of public policies with an emphasis on Iranian Government's policies. The NPPS welcomes submissions in Persian and English, covering topics including environmental policy, economic policy, foreign policy, science and technology policy, health policy, and social and cultural policy. Please send your policy papers to: info@npps.ir

از همکاران و خبرگان مشارکت‌کننده در این پژوهش کمال تشکر و قدردانی را داریم. از آن جایی که برخی از کارشناسان و خبرگان پاسخ‌دهنده مایل به ذکر نام نبوده‌اند؛ در این بخش علی‌رغم تمایل تدوین‌کنندگان گزارش، از ذکر نام این عزیزان خودداری شده است.

خبرگان و کارشناسان:

۵۲ خبره حوزه اقتصاد

۵۴ خبره حوزه سیاست

۵۵ خبره حوزه اجتماعی

۵۲ خبره حوزه فرهنگ

۵۵ خبره حوزه محیط‌زیست

۵۸ خبره حوزه سلامت

۵۹ خبره حوزه علم و فناوری

کمیته راهبری مرکز بررسی های
استراتژیک ریاست جمهوری:

حسام‌الدین آشنا

سلیمان پاک‌سرشت

محمد فاضلی

امیر ناظمی

گروه مدیریت آینده‌بان:

پدرام الوندی

حمیدرضا حسن‌پور

حامد طالبیان

محمد مهدی مولایی

پژوهشگران

فریما قراری (پویش بین الملل)، زینب مولایی (پویش ایران)، سارا طالبیان (تحلیل های کیفی)، حامد صمدی (نظرسنجی خبرگان)، حمید طالبیان (تحلیل یافته‌ها)، میرسجاد حسینی (تحلیل یافته‌ها)، سعید ابراهیمی (ارتباط با استان‌ها)، طناز علی‌خان (ارتباط با استان‌ها)، حسین نوری (دبیر پایش)

کمیته کیفیت روش پژوهشی

مصطفی حسینی گلکار، حمید عابدی، محمد حسینی مقدم، علی چاپرک، صادق پیوسته، علیرضا مسجدیان جزئی

اعضای کارگروه‌های تخصصی آینده‌بان

محمد ارشدی، لی‌لی اسلامی، امیر اسماعیلی، فروغ افروز، گیتی افروز پوراحمدی، عزت‌الله پوریان، محمد امین خرمی، زهرا خسروی، مانا دشتگلی، محسن دهقانی، امید ستاری، سعید سمیعی، علی شاکر، اسماعیل شراهی چزانی، حسین ظفری، علیرضا فرزین، محمد احسان عدلی، عزیز علی‌زاده، محمد امین قلمبر، طاهره کوپالی، مرضیه کوهستانی، علی اصغر محمدی، مرضیه محمودی، لیلا مرگن، یسرا مرادی، ساناز مسافری، سمیه نوری حکمت

داده‌کاوی

شرکت لایف وب (ارائه داده‌های کمی)، امیر علی علامه‌زاده (تفسیر کیفی داده‌ها)

امور آنلاین

مهدی آریان (طراحی وب‌سایت)، نسیم مرادی (پشتیبانی وب‌سایت)، همایون قاسمی (کدنویس روبات تلگرام)، مهدی فریمانی (مشاور فناوری اطلاعات)

طراحی و صفحه‌آرایی

احسان حسینی (طراحی لوگو)، بابک مریخی (گرافیک)، شقایق مرادی (صفحه‌آرایی)

همکاران گزارش در مرکز بررسی‌ها

مسعود درودی، رسول سوری، نسرین قنواتی، علیرضا روحانی، غلامرضا خالدپور، علی اصغر ناظمی، محمد فکری، محمدرضا خردپیشه، سمانه رجایی، الهه اصلاحی، امیرمهدی کشاورز و عباسعلی سالاروند

مدیران و همکاران اتاق‌های فکر که در این طرح مشارکت داشتند و تشکر از آنان را وظیفه خود می‌دانیم:

دکتر میررضا مجیدی (آذربایجان شرقی)، دکتر علیرضا حسین‌پور (آذربایجان غربی)، دکتر محمد حسن‌زاده (اردبیل)، دکتر محسن رنانی (اصفهان)، نسرین سعید (اصفهان)، دکتر حسین محمدی (البرز)، دکتر حسین مهدی‌زاده (ایلام)، دکتر عبدالمجید مصلح (بوشهر)، دکتر سیدعطاالله سینایی (چهارمحال بختیاری)، دکتر احمد بخشی (خراسان جنوبی)، دکتر حسین انصاری (خراسان رضوی)، دکتر حسن رضایی بحرآبادی (خراسان رضوی)، مریم خجسته (خراسان رضوی)، دکتر جواد هراتی (خراسان شمالی)، دکتر مسعود صفایی مقدم (خوزستان)، دکتر محمدعثمان حسین‌بر (سیستان و بلوچستان)، حجه‌الاسلام سعید رحیمیان (فارس)، سید علی‌اصغر تقویان سادات (فارس)، کبری کشاورزبان (قزوین)، دکتر حامد قادرزاده (کردستان)، دکتر لیلا یزدان‌پناه (کرمان)، دکتر مریم ایرانمنش (کرمان)، دکتر علی سلیمی (کرمانشاه)، دکتر رضا معصومی‌نژاد (گیلان)، سعید رهسپار (گیلان)، دکتر پیمان هاشمی (لرستان)، دکتر احمد رضایی (مازندران)، دکتر فرهنگ بابامحمودی (مازندران)، دکتر مجید حاجی بابایی (مرکزی)، دکتر موسی جاودان (هرمزگان)، دکتر ابوالقاسم یعقوبی (همدان)، دکتر محمدعلی وحدت (یزد)، لیلا توانگر (یزد)

آینده‌بانان قدردان بزرگوارانی است که در چهار سال تجربه آینده‌پژوهی ایران از همراهی‌ها و راهنمایی خود دریغ نکردند

دکتر هادی خانیکی، دکتر نجمه حسینی سروری، دکتر سعید خزایی، دکتر یحیی طالبیان، دکتر نعمت‌الله فاضلی، دکتر حاکم قاسمی، دکتر محمدرضا جوادی‌یگانه، دکتر عبدالله بیچرانلو، دکتر حسن خجسته، مهندس منصور واعظی، علیرضا کتابدار، حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر غلامرضا بهروزی لک، دکتر علی‌اکبر حق‌دوست، دکتر توحید محرمی، دکتر امید جهانشاهی، دکتر یونس نوربخش، دکتر محمدرضا صرفی، دکتر محمدرضا پویافر، دکتر غلامرضا کریمی، دکتر فریده محمدعلی‌پور، سعیده زادقناد، شهناز شفیع‌خوانی، ابراهیم اسکندری‌پور، علی‌اکبر اکبری‌تبار، جلال سمیعی، جواد افتاده، پیمان فیوضات، مهتاره علیزاده، مهدی تاجیک، مصطفی کشاورز ترک، عباس حسین‌نژاد، محمود بابارضا، محمد بیانی، محمد مهدی جلیلی، زهرا بهروز‌آذر، پیام آزادی، عبدالرضا قراری، مجید شمسه، مهناز ترکمن، آذرخش حامدی، سجاد مولایی، فرزانه نزاکتی، سید نعیم اورزانی، مهندس حمیدرضا ملاموسی‌زاده و ...

آینده پژوهی ایران ۱۳۹۶

روش‌شناسی «آینده پژوهی ایران ۱۳۹۶» در شش مرحله طراحی شده و در هر مقطع از مجموعه‌ای از روش‌ها بهره گرفته شده است. شش مرحله اصلی عبارتند از: شناسایی مسائل، نظم‌دهی مسائل، گزینش ۱۰۰ مسئله، رتبه‌بندی مسائل، تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی و سناریوپردازی.

تعداد ۱۰۰ مسئله اول ایران با نظر خبرگان از نظر دو شاخص اهمیت و عدم قطعیت رتبه‌بندی شدند. در این میان ۱۵ مسئله دارای اهمیت و عدم قطعیت بالای ۵۰ درصد بودند. این ۱۵ مسئله را می‌توان در قالب سه عدم قطعیت کلیدی دسته‌بندی کرد. این سه مورد شامل «توازن قدرت در منطقه»، «اجماع یا تضاد داخلی» و «بحران یا گشایش اقتصادی» هستند. با استفاده از این عدم قطعیت‌ها و رویکرد «تحلیل بالانس اثرات متقابل»، چهار سناریوی با سازگاری بالای ایران در سال ۱۳۹۶ ساخته شده است.

در «آینده پژوهی ایران ۱۳۹۶» مسائل ایران در سال ۱۳۹۶ با بهره‌گیری از هفت مسیر شناسایی و با نظر خبرگان رتبه‌بندی شدند. در نهایت ۷ مسئله اول ایران به ترتیب به شرح زیر هستند:

۱. ضرورت اصلاحات ساختاری اقتصادی

۲. بحران تامین آب

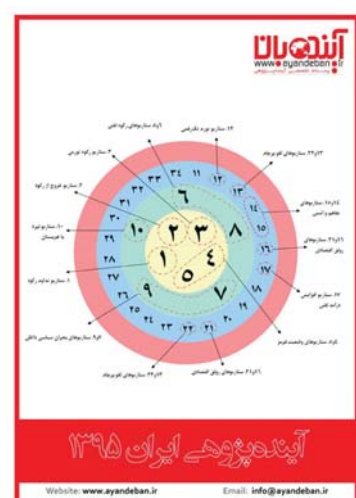
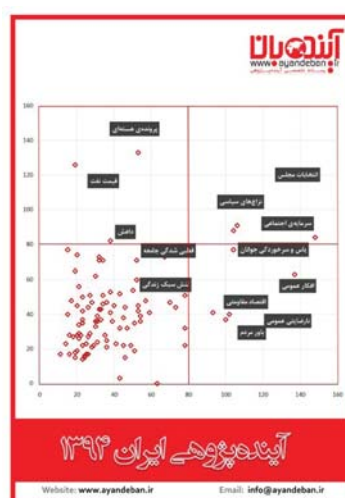
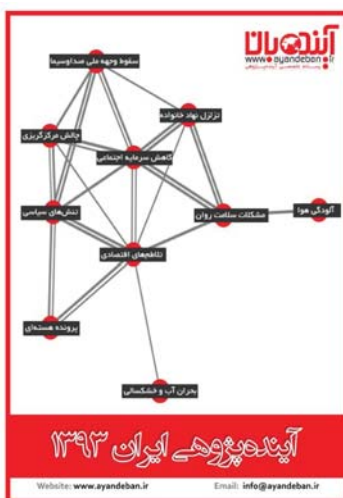
۳. بیکاری

۴. فساد سیستمی

۵. ناامیدی درباره آینده

۶. سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی

۷. بحران ریزگردها

پروژه «آینده پژوهی ایران ۱۳۹۶» توسط گروه تحقیقاتی آینده‌بان در مقام مجری و با نظارت و راهبری مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری انجام شده است. لازم به ذکر است که پیش‌تر سه پروژه آینده پژوهی ایران در سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۵ توسط گروه تحقیقاتی آینده‌بان به‌عنوان یک مجموعه غیردولتی-غیرانتفاعی به صورت مستقل انجام شده و مرکز بررسی‌ها هیچ‌گونه مسوولیتی برعهده نداشته است.